

Piilosotaa Natosta

Eduskunnan turvallisuuspoliittisen keskustelun
diskursiivinen rakentuminen Helsingin Sanomissa

Panu Uotila

Journalistiikan pro gradu –tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Viestintätieteiden laitos

Elokuu 2002

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä PANU UOTILA	
Työn nimi PIILOSOTAA NATOSTA Eduskunnan turvallisuuspoliittisen keskustelun diskursiivinen rakentuminen Helsingin Sanomissa	
Oppiaine JOURNALISTIIKKA	Työn laji PRO GRADU
Aika ELOKUU 2002	Sivumäärä 88
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Tutkimuksen aihe on eduskunnassa käydyn turvallisuuspoliittisen keskustelun representaatio Helsingin Sanomissa syksyllä 2001. Valtioneuvosto antoi kesäkuussa 2001 eduskunnalle turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon, jonka eduskuntakäsittelyn uutisointi muodostaa tutkimusaineiston ytimen.</p> <p>Tutkimuksen pääongelma on, millaisin käsitteenmuodostuksin ja diskurssein Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä käsiteltiin valtakunnan suurimmassa sanomalehdessä ja millaiselle diskurssijärjestykselle uutiset rakentuivat. Alaongelmia ovat, mitkä olivat näiden diskurssien merkitykset suhteessa poliittiseen kontekstiin, millaisin retorisin keinoin näitä diskursseja tuettiin ja millaisia toimijapositioneja käytetyt retoriset keinot antoivat poliittisille toimijoille.</p> <p>Tutkimuksen päämetodina on kriittinen diskurssianalyysi, joka rajataan Norman Faircloughin kehittämän mediatekstien analysointimallin mukaisesti. Diskurssianalyysin avulla pyritään ymmärtämään, kuinka Suomen ja Naton suhteet ja poliittinen todellisuus rakentuvat niitä koskevissa puheissa.</p> <p>Tutkimusaineiston muodostavat 42 Helsingin Sanomissa 5.9.-31.12.2001 julkaistua Suomen ja Naton välisiä suhteita käsittelevää journalistista tekstiä. Diskurssianalyysi-aineiston ytimen muodostavat kolmetoista turvallisuuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyä suoraan käsitellyttä uutista, uutistaustaa, pääkirjoitusta tai kolumnia.</p> <p>Tutkimuksen tulos on, että Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys representoidaan Helsingin Sanomissa pääasiassa poliittisena kysymyksenä ja Nato esitetään erityisesti poliittisena liittona. Helsingin Sanomien uutisoinnissa käyttämät diskurssit ovat lähellä poliittisen eliitin käsitteenmuodostusta, eikä uutisissa pyritä yleensä tuomaan poliitikkojen käyttämiä diskursseja lähelle tavallisia lukijoita. Journalistien omassa diskurssissa poliitikkolähtöiset diskurssit asetetaan poliittiseen konfliktitilanteen viitekehykseen, mutta asiat ja niiden merkitys jäävät monissa tapauksissa konkretisoimatta.</p> <p>Tutkimusaineistossa Nato-jäsenyys representoidaan osana Euroopan integraatiokehitystä, jota vastaan liittoutumattomuuspolitiikan kannattajat ovat. Helsingin Sanomat nostaa keskeiseksi poliittiseksi kysymykseksi sen, miten ja millä ehdoilla poliittinen eliitti pystyy kuljettamaan Suomea kohti Nato-jäsenyyttä.</p>	
Asiasanat	diskurssianalyysi, Nato, poliittinen journalismi, turvallisuuspolitiikka
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen tavoitteet	2
1.2. Tutkimuksen rakenne	3
2. AIKAISEMPI TUTKIMUS	5
2.1. Integraatiojournalismin tutkimus	5
2.2. Suomen ja Naton lähentymisen tutkimus	7
2.3. Tutkijan oma positio suhteessa tutkimuskohteeseen.....	9
3. SUOMEN SUHDE NATOON	11
3.1. Nato-optio	11
3.2. Suomen institutionaaliset suhteet Natoon.....	12
3.3. Nato-jäsenyyden kannatus	15
3.4. Keskeisimmät argumentit Nato-jäsenyyden puolesta ja sitä vastaan....	16
4. TURVALLISUUS- JA PUOLUSTUSPOLIITTINEN SELONTEKO	20
4.1. Valtioneuvoston selonteon sisältö	20
4.2. Selonteon käsittely eduskunnassa	21
4.3. Eduskunnan selontekokeskustelu genrenä.....	23
5. UUTINEN GENRENÄ	25
5.1. Journalismi sosiaalisena artefaktina	25
5.2. Mediarutiinit journalismin sisältöjen määrittelijöinä.....	26
6. UUTINEN DISKURSSINA	29
6.1. Diskurssianalyysi	29
6.2. Hegemoniset diskurssit.....	30
6.3. Diskurssianalyysin sovellus tässä tutkimuksessa.....	31
7. UUTINEN RETORIKKANA.....	33
7.1. Metaforat	33
7.2. Retoriikan poliittisuus	35
7.3. Poliitiikan retoriikan tyyppiä.....	36
8. TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUKSEN VAIHEET	38
8.1. Helsingin Sanomat julkisen keskustelun määrittäjänä	38
8.2. Selonteon eduskuntakäsittelyn uutisointi Helsingin Sanomissa	39
8.3. Tutkimusaineiston rajaus ja käyttö.....	40

8.4. Tutkimuksen kulku.....	43
9. AINEISTON HEGEMONISET DISKURSSIT	45
9.1. Optiodiskurssi	45
9.2. Baltia-diskurssi.....	48
9.3. Sotilaallinen operaatiodiskurssi	50
9.4. Konfliktidiskurssi	52
9.5. Alisteiset diskurssit.....	54
10. RETORINEN VARIAATIO.....	57
10.1. Poliitikka kamppailuna	57
10.2. Nato-jäsenyyteen liittyvät metaforat	58
10.3. Liikemetaforat.....	59
10.4. Toimijapositiot	59
10.5. Puheäännet.....	61
11. KOHTI RELEVANTIMPAA NATO-KESKUSTELUA.....	64
11.1. Eliittilähtöinen käsitteenmuodostus	64
11.2. Nato-jäsenyys poliittisena kysymyksenä.....	67
11.3. Vaihtoehtoisten diskurssien mahdollisuus.....	70
11.4. Vaihtoehtoisen metaforiikan mahdollisuus	72
11.5. Tutkimusmetodien arviointia ja mahdollinen jatkotutkimus.....	72
LÄHTEET	75
LIIITTEET.....	84

1. JOHDANTO

”Ulko- ja turvallisuuspolitiikan tulevaisuuden vaihtoehtoja on arvioitava avoimesti. Suomella on oltava valmius poliittisin päätösin reagoida kaikkiin eteen tuleviin tilanteisiin ja muuttuviin olosuhteisiin.” (HS 2002a).

Sitaatti on johtavan hallituspuolueen, sosiaalidemokraattien, julkilausumaehdotuksesta. Itsestään selviltä kuulostavat ympäripyöreät virkkeet olivat kuitenkin poliittisesti liian kuuma asia vuonna 2002 puoluekokouksen hyväksyttäväksi, ja ne poistettiin sosiaalidemokraattien julkilausumasta, joka käsitteli kansainvälistä tilannetta ja Eurooppa-politiikkaa. Hyväksytyin julkilausuman mukaan ”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa on vallitsevissa olosuhteissa jatkettava sotilaallisen liittoutumattomuuden ja itsenäisen puolustuksen pohjalta.” (Sdp 2002). Ovatko sosiaalidemokraatit sitä mieltä, että Suomella ei tulisi olla valmiutta *reagoida poliittisin päätösin muuttuviin olosuhteisiin*, vai mistä on kyse?

Kyse on Suomen Nato-jäsenyydestä, vaikka sitä ei julkilausumassa sanota ääneen. Suomen politiikassa elettiin vuosina 2001–2002 erikoisessa välitilanteessa suhteessa läntiseen puolustusliitto Natoon. Elokuussa 2002 näyttää siltä, että välitilanne tulee jatkumaan todennäköisesti vuoteen 2004 asti. Vuonna 2001 varmistui, että päätös Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä tehdään valtioneuvoston seuraavan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon yhteydessä vuonna 2004. Koska kaksi kolmesta suomalaisesta ja naapurimaa Venäjä vastustavat Suomen liittymistä Natoon, Nato-myönteisten poliitikkojen ei ole järkevää paljastaa omia Nato-kantojaan ennen keväällä 2003 pidettäviä eduskuntavaaleja. Vuonna 2001 valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyn yhteydessä ei Suomen turvallisuuspoliittisiin ratkaisuihin olennaisesti jo nyt liittyvää suhdetta Natoon voitu kokonaan sivuuttaa. Tämän tutkimuksen lähtöoletuksena on, että eduskunnan turvallisuuspoliittisessa keskustelussa puhuttiin Suomen ja Naton suhteista käyttäen erilaisia ja eri tahojen etua ajavia peitediskursseja.

1.1. Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mistä Helsingin Sanomien uutisissa valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelystä puhuttiin eksplisiittisesti, kun hypoteesina on, että implisiittisesti puhuttiin Suomen Nato-jäsenyydestä. Tutkimus pyrkii lisäämään tietoa siitä, millaisin diskurssein Suomen Nato-jäsenyydestä keskusteltiin vuonna 2001 ja miten nämä diskurssit jäsenyivät valtakunnan suurimmassa sanomalehdessä uutisiksi eli millainen oli näiden uutisten diskurssijärjestys. Suomen mahdollinen hakeutuminen puolustusliitto Naton täysjäseneksi on tärkeä ja kauaksi tulevaisuuteen vaikuttava päätös, jota voi verrata Suomen liittymiseen Euroopan talous- ja rahaliitto Emuun tai jopa Suomen EU-jäsenyyteen. Merkittävyys ei liity pelkästään mahdolliseen liittoutumiseen, koska myös päätös pysyä Naton ulkopuolella olisi tärkeä poliittinen päätös, joka jäsentäisi Suomen suhteita muihin valtioihin. Tämän vuoksi on tärkeätä pystyä analysoimaan, millaisen käsitteenmuodostuksen ja ajatusmallien pohjalta Suomen ja Naton suhteita jäsennetään, ennen kuin asiasta tehdään päätös.

Tutkimuksen pääongelma on: Millaisia ja mitä näkökulmia painottavia ovat selonteon eduskuntakäsittelystä kertoneiden uutisten hegemoniset diskurssit ja millainen diskursiivinen variaatio uutisista on löydettävissä? Pääongelman kautta jäsenyivät alaongelmat ovat: 1) Mitä voi päätellä näiden diskurssien merkityksestä ja tavoitteista, kun niitä tarkastellaan suhteessa poliittiseen kontekstiin? 2) Miltä tahoilta näiden diskurssien voi päätellä olevan lähtöisin, ja minkä tahojen etua niiden hegemonisoituminen mediassa palvelee? 3) Millaisin retorisin keinoin näitä diskursseja tuettiin? 4) Millaisia toimijapositioneja käytetyt retoriset keinot antoivat poliittisille toimijoille?

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto koostuu Helsingin Sanomissa 5.9.–31.12.2001 julkaistuista Suomen ja Naton suhteita pääaiheenaan käsitelleistä journalistisista teksteistä. Helsingin Sanomien käyttämistä tutkimusaineistona voi perustella lehden poikkeuksellisen vahvalla asemalla suomalaisessa mediakentässä, minkä vuoksi Helsingin Sanomien käyttämien hegemonisten diskurssien voi olettaa olevan vahvoja myös muissa suomalaisissa medioissa. Aineiston valintaa on perusteltu tarkemmin luvussa kahdeksan.

Politiikan ja journalismin symbioottiset vuorovaikutussuhteet ovat klassinen ongelma ja tutkimuskohde, eivätkä syyttä, onhan objektiivinen ja luotettava tiedonvälitys yksi demokratian toteutumisen perusedellytyksistä. Tässä tutkimuksessa Nato-keskustelua analysoidaan nimenomaan sen pohjalta, miten keskustelu representoitiin uutisissa. Tiedonvälityksen näkökulma on kansalaisten asiasta saaman mielikuvan muodostajana varsinaista eduskuntakeskustelua tärkeämpi. Eduskunnassa keskustelun kuulivat vain paikalla olleet kansanedustajat sekä muutamat kymmenet muut eduskunnassa olleet. Helsingin Sanomien ja muiden tiedotusvälineiden kautta keskustelusta ja sen käsitteistöstä tuli jonkinlainen mielikuva suurimmalle osalle suomalaisista.

Koska tämä tutkimus on luonteeltaan journalismikriittinen, on uutisten hegemonisen diskurssijärjestyksen kartoituksen tavoitteena myös kehittää vaihtoehtoja vallitseviin diskursseihin ja journalistiseen kulttuuriin.

1.2. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jakautuu teemallisesti kolmeen osaan: 1) kontekstualisointiin, 2) teoreettisen viitekehyksen rakentamiseen ja 3) analyysiin. Ensimmäinen osa koostuu tutkimuksen kannalta relevanttien taustatekijöiden selvittämisestä eli tutkittavien tekstien ja niiden tuotannon tilanteen mahdollisimman tarkasta kontekstualisoinnista. Luvussa kaksi esitellään aikaisempi tutkimus ja luvussa kolme kontekstualisoidaan Suomen suhde Natoon. Luvussa neljä kontekstualisoidaan valtioneuvoston antaman ja eduskunnan hyväksymän turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon sisältö ja käsittely eduskunnassa vuoden 2001 syksyllä. Kontekstualisoinnin teoreettisena lähtökohtana on diskurssianalyysin käsitys kontekstien kaksinkertaisesta luonteesta: kaikki teksti on aina kontekstinsa muovaamaa ja samalla kontekstiaan uudistavaa (Valtonen 1999, 107). Luvussa viisi kontekstualisoidaan uutinen genrenä sekä uutisten tuotannon sosiaaliset reunaehdot.

Tutkimuksen toinen osa koostuu teoreettisten lähtökohtien ja metodologisen viitekehyksen esittelystä ja rajaamisesta. Kuudennessa luvussa esitellään diskurssianalyysi, joka on tämän tutkimuksen tärkein teoreettis-metodologinen viitekehys. Diskurssianalyysi ei ole yhtenäinen tai vakiintunut tutkimusmenetelmä.

Tämän vuoksi luvussa kuusi määritellään, mitä diskurssianalyysillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa. Luvussa seitsemän esitellään metaforien asemaa ja merkitystä journalismissa sekä esitellään tutkimuskysymyksiä, joilla voi eksplikoida journalististen tuotteiden poliittisia ulottuvuuksia ja merkitystasoja.

Tutkimuksen kolmas osa koostuu tutkimusaineiston ja tutkimusmenetelmien esittelystä ja perustelusta sekä tutkimusaineiston analyysistä, tuloksista ja pohdinnasta. Luvussa kahdeksan esitetään tutkimusaineiston rajaus ja valinta sekä perustellaan tehdyt valinnat. Luvussa yhdeksän esitellään tutkimusaineistosta löytyneet hegemoniset diskurssit sekä pohditaan niiden todellisia merkityksiä ja vaikutuksia. Luvussa kymmenen esitellään diskurssien tukena käytetyt keskeisimmät metaforat ja tutkimusaineiston toimijoille antamat toimijapositionit. Luvussa yksitoista pohditaan, miten ja minkä vuoksi hegemonisiksi diskursseiksi nousivat luvussa yhdeksän esitellyt diskurssit ja mitä saatujen tulosten perusteella voi päätellä Helsingin Sanomien uutisoinnista. Tämän lisäksi luvussa yksitoista pyritään kehittämään edellytyksiä vaihtoehtoisille diskursseille ja metaforille.

Tämä tutkimus on tehty vuoden 2002 kevään ja kesän aikana. Ajankohdalla on vaikutusta erityisesti Natoa ja Suomen Nato-suhteita käsittelevien osioiden sisältöön, jotka olen päivittänyt elokuun 2002 tilannetta vastaaviksi. Tutkimustulosten analysoinnissa olen ottanut huomioon sen poliittisen tilanteen ja kontekstin, joka vallitsi uutisten kirjoitushetkellä vuoden 2001 syksyllä.

2. AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tämän tutkimuksen voi nähdä jatkona Suomen aiempien länsi-integraation rakenteelliseen syventämiseen liittyneiden suurien ja hankalien kysymysten, eli EU- ja Emu-jäsenyysskeskustelujen viestintätutkimukselle. Vaikka Suomen mahdollista jäsenyyttä Yhdysvaltojen monilta osin dominoimassa Natossa ei voi suoraan rinnastaa Eurooppakeskeisiin EU- ja Emu-jäsenyyksiin, oletan, että jäsenyyttä edeltävässä keskustelussa löytyy myös monia yhdistäviä piirteitä.

Yksi yhdistävistä piirteistä on, että jos poliittisen eliitin enemmistö haluaa viedä Suomen Nato-jäsenyyteen, pitää sen pystyä suostuttelemaan keskustelun alkuvaihetta suurempi osa suomalaisista tukemaan jäsenyyttä. EU-jäsenyysskeskustelun alkuvaiheessa syksyllä 1992 noin 40 prosenttia suomalaisista kannatti Suomen EU-jäsenyyttä, ja vastustajia oli yhtä paljon, mutta vuoden 1994 neuvoo-antavassa kansanäänestyksessä äänet jakaantuivat 56,9 prosenttia puolesta ja 43,1 prosenttia vastaan (Mörä 1999, 1, 261). Nato-kysymyksessä kansalaisten suostuttelun voi olettaa olevan vaikeampaa kuin EU-jäsenyyssprosessissa, koska suomalaisten Nato-jäsenyyden vastustus on voimakkaampaa ja tasaisempaa kaikissa kansanryhmissä.

2.1. Integraatiojournalismin tutkimus

Huomattava osa Suomessa tehdyistä viestinnän EU-tutkimuksista liittyy laajaan ”EU-kysymys, kansalainen ja tiedonvälitys” –hankkeeseen. Syksystä 1992 vuoden 1995 loppuun kestänyt projekti poiki lukuisia erillisiä tutkimuksia ja opinnäytteitä, joista koottiin loppuraporttina kirja ”Kansa Euromyllyssä” (1996). Yhden näkökulman yhteenvetona EU-kysymys, kansalainen ja tiedonvälitys –hankkeen tuloksista voidaan sanoa, että tiedotusvälineissä vallitsi ennen Suomen EU-jäsenäänestystä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta EU-myönteinen ilmapiiri. Suurin osa toimittajista suhtautui eliitin myötä EU:iin suopeasti ja myös suuri yleisö havaitsi median myönteisen suhtautumistavan. (Kivikuru 1996a, v; Kansa Euromyllyssä, 396–397).

Kivikuru (1996b) on tutkinut muun muassa suomalaisen median valtavirtojen vastadiskursseja EU-kysymyksessä. Vastadiskursseilla tarkoitetaan tässä yhteydessä diskursseja, jotka vastustavat vallitsevaa, tässä tapauksessa siis EU-myönteistä

diskurssia ja pyrkivät kumoamaan sen. Vasta- ja vaihtoehtodiskurssien olemassaolo on tärkeää elävän kansalaisyhteiskunnan kannalta. Laajan lehdistöanalyysin perusteella Kivikuru päätyi siihen, että vastadiskurssit olivat EU-jäsenyykeskustelussa heiveröisiä ja satunnaisia. (Kivikuru 1996b, 137, 172).

Suomen EU-kysymys määrittyi julkisessa keskustelussa valtiolliseksi asiaksi; se esiteltiin kansalaisille valtiollisten instituutioiden välityksellä. Poliittisen johdon toiminta muodosti perustan julkiselle keskustelulle. EU-journalismi eteni yleensä samassa aikataulussa kuin jäsenyyprosessia ohjaillut poliittinen eliitti, jolloin journalismi kierrätti ja tulkitsi paljolti valtiovallan määräyksiä. (Heikkilä, H 1996, 69, 82–83).

Möra (1999, 43, 47) havaitsi väitöskirjassaan ”EU-journalismin anatomia”, että asianajojournalismi eli kampanjointi jonkin asian puolesta tai jotakin vastaan oli selvästi toimittajien ammattietiikan vastaista, vaikka journalistit olivat EU-myönteisempiä kuin suomalaiset keskimäärin. Journalistit kiistivät, että oma mielipide olisi vaikuttanut suoraan juttujen sisältöön. Monet kuitenkin myönsivät, että sillä oli vaikutusta jutun aiheen, näkökulman ja haastateltavien valintaan. Omia ajatuksia tukevia juttuja ja haastatteluja oli luontevampaa tehdä kuin omien näkemysten vastaisia. Journalistien diskurssit muistuttivat poliittisen eliitin ja muiden jäsenyyttä kannattaneiden tahojen diskursseja. Tämä ei tarkoita sitä, että asioista olisi välttämättä oltu samaa mieltä, vaan että asioita katsottiin samoin silmin ja niitä määriteltiin samantyyppisellä logiikalla. (Möra 1999, 47, 218).

Suomen Emu-jäsenyykeskustelua tutkinut Tuija Parvikko (1997) on jäsentänyt julkisen keskustelun välttelyn kaavan. Parvikko hahmottelee talous- ja rahaliittokeskustelussa poliittisen eliitin käyttämien retoriikkojen kulkeneen vaiheittain *Ei ole ajankohtaista* –retoriikasta *Ei ole aikaa* -retoriikkaan. Parvikon mukaan julkista keskustelua ohjailtiin kolmella retoriikalla: 1) *Ei ole ajankohtaista* –retoriikalla poliittinen eliitti pyrki viivyttämään mahdollisimman pitkään varsinaista keskustelun aloittamista vetoamalla siihen, että asia ei ole tällä hetkellä ajankohtainen. 2) *Ei ole vaihtoehtoja* –retoriikalla poliittinen eliitti pyrki ohjaamaan julkista keskustelua turvallisiin uomiin siten, ettei se vaikeuta liiaksi päätöksentekoa. 3) *Ei ole aikaa* –retoriikalla annettiin ymmärtää, että Suomen ulkopuoliset poliittiset ja taloudelliset voimat vaativat Suomen ilmoittamaan

Emu-kantansa välittömästi, tai muuten käy huonosti. Parvikon mukaan myös EU-jäsenyysskeskustelu noudatti tätä samaa kaavaa. (Parvikko 1997, 77)

Vesa Heikkinen (1999) tutki väitöskirjassaan ”Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä” sanomalehtien politiikkaa käsitteleviä pääkirjoituksia. Heikkisen mukaan politiikan kielessä hämärtyy edelleen se, tapahtuuko jotain, ketkä toimivat, mitä toiminta on ja mitkä ovat toiminnan seuraukset. Heikkisen tutkimassa politiikan kielessä tapahtuu paljon ikään kuin itsestään, ilman ihmisen aktiivista osallistumista. (Heikkinen 1999, 111–112)

Lähestymistavaltaan tämän tutkimuksen henkeä on lähellä myös Matti Wibergin (1989, 514–515) artikkeli, jossa hän kaipasi jo kolmetoista vuotta sitten poliittiseen journalismiin lisää taustoittamista ja poliittisten prosessien ja toimielinten työn kuvausta myyvän ja pinnallisen ilmitason tapahtumakuvausten sijaan. Wibergin ajattelussa uutisten pitäisi enemmän seurata ja ymmärtää politiikkaa prosessina myös sen arkisten ja vähemmän näkyvien toimintojen osalta.

2.2. Suomen ja Naton lähentymisen tutkimus

Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden tutkimus perustuu paljolti Ulkopoliittisen instituutin, Tampereen rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksen sekä maanpuolustuskorkeakoulun tutkijoiden työhön. Nato ja sen suhteet eri valtioihin on tällä hetkellä niin nopeassa muutoksessa, että se tekee jo muutaman vuoden takaiset tutkimukset huomattavan epärelevanteiksi tämän tutkimuksen kannalta. Esimerkiksi Naton ja Venäjän yhteistyöneuvoston perustaminen kesäkuussa 2002 merkitsi muutosta monien muidenkin maiden kuin Venäjän Nato-suhteisiin. Tapahtumasta käynnistyneen Venäjän ja Naton uuden lähenemisen vaikutuksista esimerkiksi Suomen Nato-jäsenyyden edellytyksiin ei ole vielä saatavissa tutkimustietoa.

Suomen ja Naton välisiin suhteisiin ja niiden tiivistämisestä käytävään keskusteluun argumentteja antavista tutkimuksista uusimpia ja ajankohtaisimpia ovat Tomas Riesin ”Finland and Nato” (Ries 1999), Kaisa Heikkilän ”Suomi ja Naton rauhankumppanuusohjelma” (Heikkilä, K 2000), Pekka Visurin toimittama ”Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset” (Visuri 2001), Karoliina Honkasen

”Pienten maiden vaikutusvalta Natossa” (Honkanen 2001), Jussi Seppälän ”Non-aligned in the Core” (Seppälä 2002), sekä Tuomas Forsbergin ”Nato-kirja” (Forsberg 2002).

Näistä teoksista ajantasaisin on New Yorkin terrori-isku ja seurauksen, Yhdysvaltojen terrorismin vastaisen sodan jälkeen kirjoitettu Forsbergin Nato-kirja, mutta sen heikkoutena on epätarkka viittaustekniikka, joka tekee kirjasta helppolukuisen, mutta osittain epätieteellisen. Forsbergin teos on eräänlainen koonti Suomen ja Naton tämänhetkisistä suhteista, joissa hän painottaa erityisesti mielikuvien, identiteettien, normien ja Naton poliittisen ulottuvuuden merkitystä Naton puolustusliitto- ulottuvuuden ja puolustusteknisten rakenteiden kustannuksella. Forsbergin perusargumentti on, että tämän hetken Nato on enemmän poliittinen liitto kuin sotia käyvä sotilasliitto.

Monet Nato-jäsenyyttä käsittelevien tutkimusten kirjoittajat ovat avoimesti julkistaneet omat Nato-kantansa, ja suurimmassa osassa tämän tutkimuksen taustaksi lukemissani tutkimuksissa kallistuttiin enemmän tai vähemmän avoimesti Suomen Nato-jäsenyyden kannalle. Ulkopoliittisen instituutin tutkija, tohtori Tuomas Forsberg ilmoittaa kannattavansa Suomen liittymistä Natoon, samoin maanpuolustuskorkeakoulun tutkija Tomas Ries ja rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksen tutkija Jouko Huru (Hämeen Sanomat 2002). Ulkopoliittisen instituutin tutkijan, tohtori ja everstiluutnantti Pekka Visurin mielestä Suomen ei kannata nykyisessä tilanteessa tavoitella Nato-jäsenyyttä. (Forsberg 2002, 7, 18, 270).

Lähdekriittisyyden nimissä voi kyseenalaistaa, ovatko maanpuolustuskorkeakoulussa työskentelevät tutkijat jollain tavalla asianosaisia ja sitä kautta jäävejä tekemään puolueetonta perustutkimusta Suomen Nato-jäsenyyden hyödyistä ja haitoista? Tämä tutkimus ei pyri tuohon kysymykseen vastaamaan. Olen kuitenkin pyrkinyt hyödyntämään lähteinä mahdollisimman monipuolisesti eri organisaatioissa työskentelevien tutkijoiden tutkimuksia.

Viestintätutkimusta Suomen Nato-jäsenyydskeskustelun journalistisesta käsittelystä on tekeillä, mutta aihepiiristä ei ole olemassa tuoretta valmista tutkimusta. Samuel Raunio valmistee Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitokselle pro gradu –työtä aiheesta ”Nato-keskustelu neljän suomalaisen puoluelehden pääkirjoituksissa vuonna 2001 –

vaikuttamiskeinot ja retoriikka”. Raunion työ linkittyy hyvin tähän tutkimukseen. Koska tutkittava ajanjakso on sama, mahdollistuu puoluelehtien ja Helsingin Sanomien käsittelytavan ja retoristen ominaisuuksien vertailu, vaikka pääkirjoitus- ja uutisgenret poikkeavatkin toisistaan erilaisen funktionsa vuoksi. Tämän tutkimuksen kirjoitushetkellä Raunion tutkimuksen analyysiosuus ei ollut vielä valmis, joten en ole voinut käyttää sitä hyväkseni tämän tutkimuksen taustoituksessa.

Turvallisuuspoliittisen tilanteen nopean muutoksen vuoksi osittain vanhentuneista tutkimuksista tälle työlle teemoiltaan läheinen on Risto Karisen (1998) tekemä kansainvälisen politiikan pro gradu -työ, jossa tutkitaan Helsingin Sanomissa vuosina 1996–1998 käytyä turvallisuuspoliittista keskustelua ja verrataan sitä vanhasuomalaisiin turvallisuuspolitiikan diskursseihin. Karinen löytää uusista diskursseista muun muassa Venäjän uhkaa ja EU:n kovaan ytimeen pääsyä korostavan turvallisuusdiskurssin ja Suomen virallista ulkopoliittikkaa pönkittävän vakausdiskurssin, joiden keskeisiä referenssejä ovat integraatio ja Suomen EU-identiteetti. Karinen peilasi työssään näitä referenssejä vanhasuomalaisten turvallisuusdiskurssien referensseihin, joita olivat hänen mukaansa autonomia, rauhanomainen rinnakkaiselo, alamaisuus ja puolueettomuus.

2.3. Tutkijan oma positio suhteessa tutkimuskohteeseen

Koska diskurssit ovat monitulkintaisia, on tutkimustulosten läpinäkyvyyden vuoksi syytä käsitellä tutkijan oma suhde käsiteltäviin asioihin, teksteihin ja organisaatioihin. Olen työskennellyt toimittajana Helsingin Sanomien politiikan toimituksessa yhteensä seitsemän kuukautta kesinä 1997 ja 1999. Tämän lisäksi olen työskennellyt Nato-organisaatiossa Suomalaisen jääkäripataljoonan tiedotusupseerina Bosnian SFOR-rauhanturvaoperaatiossa yhteensä 13 kuukautta vuosina 1997–1998. Tällä hetkellä en kuulu kummankaan organisaation työntekijöihin enkä perusteettomiin ihailijoihin. Kokemuksesta kumpuava suhtautumiseni näihin molempiin organisaatioihin on epäilevän kriittinen, vaikkakin myönnän niiden poliittisen painoarvon.

Uskon, että oma työkokemukseni politiikan toimittajana helpottaa hahmottamaan niitä konteksteja ja metodisia käytäntöjä, joiden viitoittamina politiikan toimittajat ratkaisujaan tekevät. Tavoittelen sitä, että kontekstin tuntemiseni vähentää mahdollisuutta tehdä käytännön arkitodellisuudelle liian etäisiä tulkintoja teksteistä ja

niiden syntyprosesseista. Minulla ei ole mitään henkilökohtaista suhdetta valtioneuvoston turvallisuuspoliittiseen selontekoon, sen eduskuntakäsittelyyn tai uutisointiin. Nykyisessä työssäni Kauppalehden taloustoimittajana politiikka ei kuulu seuranta-alueisiini. Pysin aktiivisella tutkijan etäisyyden ottamisella siihen, että taustani ei tekisi minua sokeaksi joillekin tekstien piirteille tai ominaisuuksille, jotka kokonaan ulkopuolisen tutkijan olisi helpompi havaita.

Koska Suomen keskeiset Nato-tutkijat ovat ottaneet käytännökseen julkistaa oman Nato-kantansa, niin läpinäkyvyyteen vedoten myös minä voin sen tehdä. Kantani on sama, kuin epäilen olevan valtaosalla Suomen poliittisesta eliitistä ja pienellä osalla suomalaisista. En kannata Suomen Nato-jäsenyyttä vallitsevissa oloissa, eli vuonna 2002. Seuraavan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon yhteydessä vuonna 2004 jäsenyyden hakemisen kannattavuuden kriteerit saattavat täytyä, erityisesti jos Itävallan ja Ruotsin poliittinen ilmasto muuttuu ja alkaa muokata niistä todennäköisiä Naton jäseniä. Kantani perusedellytyksenä on, ettei kansainvälisessä politiikassa, Venäjän ja Naton suhteissa tai Natossa itsessään tapahdu seuraavan kahden vuoden aikana sellaisia kehityskulkuja, jotka veisivät pohjan Suomen Nato-jäsenyyden eduilta suhteessa haittoihin. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole ottaa – eikä se ota – kantaa Suomen Nato-jäsenyyden puolesta tai sitä vastaan, eikä edistää jäsenyyden kannattajien tai vastustajien etua, vaan tehdä jäsenyykeskustelua läpinäkyvämmäksi ja antaa sitä kautta uusia argumentteja Nato-keskusteluun.

3. SUOMEN SUHDE NATOON

Tässä luvussa taustoitetaan Suomen tämänhetkinen Nato-suhteen kolmesta eri näkökulmasta: poliittisen Nato-option, virallisen Nato-suhteen ja kansalaisten suhtautumisen kautta. Neljännessä alaluvussa kokoan yhteen keskeisimmät argumentit Suomen Nato-suhteen tiivistämisen, eli täysjäsenyyden, puolesta ja sitä vastaan.

Tieteellinen tutkimus ei voi antaa vastausta siihen, kannattaako Suomen hakeutua Naton jäseneksi, koska viime kädessä kyse on arvoista ja erilaisten yhteismitattomien näkökulmien painottamisesta. Tästä näkökulmasta katson, että esimerkiksi Naton kantansa julkistaneet tutkijat voivat ottaa kantaa yksityishenkilöinä, eikä kyse ole tutkimustuloksista. Suhtautumisen Nato-jäsenyyteen voi tiivistää konkreettisenä kysymyksenä esimerkiksi näin: Painotetaanko enemmän tarvetta pysyä suurvaltariitojen ulkopuolella kuin uhkaa siitä, että geopoliittiset laajenemispyrkimykset palaavat joskus Venäjän agendalle esimerkiksi kansallismielisten voimien valtaan paluun seurauksena?

3.1. Nato-optio

Kylmän sodan aikana Suomi pyrki virallisesti pysyttelemään suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella. Suomi vältti virallisia yhteyksiä Natoon ja oli poliittisesti huolestunut Naton toiminnan aktivoitumisesta Pohjois-Euroopassa. On perusteltua olettaa, että epävirallisia yhteydenottoja tapahtui virallisen julkisivun takana, sekä Natoon, että Varsovan liittoon, mutta virallisesti Suomi oli kylmän sodan asetelmien ulkopuolella. Asetelma muuttui kuitenkin nopeasti kylmän sodan päättyttyä ja Suomi alkoi tehdä tiivistä yhteistyötä Naton kanssa. Suomen Nato-politiikaksi vakiintui 1990-luvun puolivälissä niin sanottu optiolinja. Sen mukaan Suomi ei hae jäsenyyttä vallitsevissa olosuhteissa, mutta ei sulje jäsenysmahdollisuutta poiskaan. (Ries 1999, 70–71; Forsberg 2002, 244–245).

Optiolinjaa voi puolustaa argumentilla, että se ei provosoi Venäjää, mutta tekee Nato-jäsenyyden helpoksi, jos turvallisuuspoliittinen tilanne muuttuu (Ries 1999, 72). Ajattelumallin perustana on näkemys, että Venäjän kielteinen kanta Suomen Nato-jäsenyyteen vaikuttaa edelleen voimakkaasti Suomen turvallisuuspoliittisiin

ratkaisuihin. Vasta-argumenttina voidaan ajatella, että Suomen kansallinen turvallisuus pystytään takaamaan riittävän hyvin nykyisillään puolustusratkaisuilla eikä Suomella ole mitään tarvetta liittyä Natoon, Venäjän kannasta riippumatta.

Ries kuvaa Suomen optiopolitiikkaa kaikkien ovien aukipitämiseksi, jonka tarkoituksena on maksimoida hyödyt ja minimoida haitat. Riesin mielestä optiopolitiikka kuitenkin pitää Suomen Euroopan tärkeimmän turvallisuuspoliittisen foorumin ulkopuolella ja tekee Suomesta turvallisuuspolitiikan vapaamatkustajan, joka nauttii eduista mutta ei maksa niistä taloudellista ja poliittista hintaa. (Ries 1999, 72–73).

3.2. Suomen institutionaaliset suhteet Natoon

Suomen ja Venäjän välisen YYA-sopimuksen raukeamisesta tammikuussa 1992 ehti kulua ainoastaan viisi kuukautta, kun Suomi aloitti institutionaalisen yhteistyön Naton kanssa liittymällä tarkkailijaksi Naton yhteistyöneuvostoon NACC:iin. Heikan (1998, 81) mukaan liittymistä voi pitää Suomen ensimmäisenä poikkeamana alle puolen vuoden mittaiseksi jääneeltä tiukan puolueettomuuden linjalta. Suomen Nato-suhteiden muutoksen taustalla vaikuttivat kylmän sodan päättyminen ja siihen liittyen varsinkin vuotta aiemmin tapahtunut Neuvostoliiton hajoaminen. Seuraava askel Suomen ja Naton välisten suhteiden tiivistymisessä oli Suomen liittyminen Naton PfP (Partnership for Peace) rauhankumppanuusohjelmaan vuonna 1994. (Forsberg 2002, 251–252, Visuri 2001, 39).

Heikkilän (2001, 85) mukaan PfP-ohjelma syntyi kylmän sodan jälkeen Yhdysvaltojen tarpeesta järjestää suhteet uudelleen entisiin Itä-Euroopan maihin ja neuvostotasavaltoihin. PfP-ohjelma pyrki edistämään kumppanimaiden asevoimien demokraattista kontrollia, ja sen sotilaallisena tavoitteena oli kehittää kumppanimaiden joukkoja niin, että ne voivat toimia yhdessä Nato-maiden kanssa rauhanturvatehtävissä. Heikkilän (2001, 90) mukaan PfP-toiminta palvelee Naton etua myös edesauttamalla aiempaa myönteisemmän Nato-kuvan levittämistä. Suomelle on poliittisesti tärkeätä, että myös Venäjä on ollut mukana PfP-yhteistyössä alusta asti, vaikkakin se on valitettavasti osallistunut jokseenkin nihkeästi PfP-toimintaan. PfP toimi hakijoille väylänä lähestyä Natoa ja yhdenmukaistaa toimintatapoja sen kanssa. Vuodesta 1994

suomalaiset ovat osallistuneet useisiin satoihin Pfp-harjoituksiin, joissa on harjoiteltu lähinnä rauhanturvatoimintaa, mutta myös muita kriisinhallinnan muotoja. Yhteistyön tiivistymistä kuvaa, että vuonna 1997 Suomi perusti oman diplomaattisen edustuston Natoon ja vuonna 1998 pidettiin Naton Pfp-henkinen¹ harjoitus Suomessa. (Heikkilä, K 2001, 89–91).

Vuonna 1996 Suomi osallistui ensimmäistä kertaa Nato-johtoiseen rauhanturvaoperaatioon Bosnia-Herzegovinassa. IFOR (Implementation Force) operaatiolla oli ainoastaan YK:n mandaatti, mutta YK ei osallistunut operaation toteuttamiseen. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun rauhankumppanusmaiden joukkoja palveli yhdessä Nato-maiden joukkojen kanssa Nato-tunnusten alla Naton standardien mukaisesti. IFOR-operaatio jatkui seuraavana vuonna SFOR (Stabilization Force) -operaatiolla, johon Suomi niin ikään osallistui. Elokuussa 2002 suomalaisia rauhanturvaajia palveli Naton rauhanturvaoperaatioissa Bosnian lisäksi Kosovon KFOR-operaatioissa. Yhteensä suomalaisia rauhanturvaajia palvelee Nato-tunnusten alla vuonna 2002 yli tuhat. (Heikkilä, K 2001, 85; oma kokemus).

Työskentelin Nato-organisaatiossa tiedotusupseerina Bosniassa vuosina 1997–1998, ja oman kenttäkokemukseni perusteella arvioin, että Suomen puolustusvoimille Naton kriisinhallintaoperaatioihin osallistuminen on ollut erittäin merkittävä keino kehittää pitkäjänteisesti suomalaissotilaiden tiedollista ja teknistä yhteistoimintakykyä Nato-organisaation osana. Kriisinhallintaoperaatioissa kehitetyn yhteistoimintakyvyn ansiosta Suomen puolustusvoimat pystyy nopeammin toimimaan osana Nato-organisaatiota, jos Suomi tekee poliittisen päätöksen Natoon liittymisestä. Maanpuolustuskorkeakoulun tutkija, komentaja Jyrki Berner (2001, 148) arvioi nykyisen Nato-yhteistyön antaneen arvokasta tietotaitoa myös Suomen kansallisen puolustuksen kehittämiseen ja lisänneen Suomen puolustusjärjestelmän kansainvälistä uskottavuutta, vaikka Nato-optiota ei koskaan lunastettaisikaan.

Vuonna 1998 silloinen puolustusministeri Anneli Taina vertasi Suomen ja Naton institutionaalista suhdetta kihloissa oloon (IS 1998). Taina kiisti, että hääpäivää olisi

¹ Pfp:n hengessä (In the Spirit of Pfp) toteutettavat harjoitukset tukevat Pfp:n tavoitteita, ja ne isännöi jokin Nato- tai kumppanimaista (Heikkilä, K 2001, 92).

päätetty, mutta vertausta voi silti pitää liioitteluna, koska perinteisen kristillisen opin mukaisesti kihlausta pidetään avioliittolupauksena. Suomen Nato-yhteistyöhön ei tällaista liittolupausta kuulu, sellaisen antaminen tai vaatiminen olisi nykytiedon valossa mahdotonta edes kullisten takana.

Vuoden 2001 turvallisuuspoliittisessa selonteossa valtioneuvosto sitoutui edelleen kehittämään Suomen yhteistoimintakykyä Naton rauhankumppanuusyhteistyön mukaisesti (VNS 2/2001, Turvallisuus- ja puolustuspolitiikan keinot). Yhtenä uutena toimintamuotona on jo edelliseen selontekoon kirjattu niin sanottu HNS (Host Nation Support) –toiminta, jonka tavoitteena on, että Suomi antaisi joitakin satamiaan ja lentokenttiään tarvittaessa Naton käyttöön. Teoriassa HNS-ohjelma mahdollistaisi Nato-joukkojen toiminnan suomalaisilla lentokentillä ja satamissa myös kriisitilanteessa, mutta puolustusministeri Jan-Erik Enestam on kiistänyt julkisuudessa päättäväisesti, että asialla olisi mitään yhteyksiä Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden kanssa (HS 1.11.2001).

Myös EU-jäsenyys tiivistää Suomen ja Naton yhteistyötä. Koska EU:lla ei ole vielä omia toimivia resursseja kriisinhallintaan, se joutuisi operaatioissa turvautumaan pitkälti Naton apuun. EU:n ja Naton yhteys onkin varsin luontevaa, koska johtavat EU- ja Nato-maat ovat pääasiassa samoja (Yhdysvaltoja lukuun ottamatta) ja liittoutumattomat EU-maat ovat aktiivisesti mukana Naton rauhankumppanuusohjelmassa.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähetekeskustelussa 5.9.2001 monet kansanedustajat epäilivät, että Suomi on tällä hetkellä niin läheisessä yhteistyössä Naton kanssa, kuin se ilman jäsenyyttä on mahdollista. Esimerkiksi vasemmistoliiton kansanedustaja Matti Kangas tiivisti: ”Tämän lähemmäksi Suomi ei Natoa pääse, kuin mitä se nyt on viety. Seuraava askel on täysjäsenyys.” (Eduskunta 2001a). Forsberg (2002, 263) myöntää, että esimerkiksi armeijoiden yhteensopivuuden osalta Suomi on lähempänä Naton standardeja kuin Naton sisällä olevat uudet jäsenet Puola, Unkari ja Tsekki, joiden kalusto perustuu vielä suurelta osin entisen Varsovan liiton standardeihin.

3.3. Nato-jäsenyyden kannatus

Samaan aikaan kun Suomen kolme suurinta puoluetta ja niiden johtajat korjaavat varovaisesti Nato-kantojaan aiempaa myönteisemmiksi, on Suomen Nato-jäsenyyden vastustus kansalaisten piirissä vakaata. Tiivistetysti voi sanoa, että kaksi kolmesta suomalaisesta vastustaa Suomen Nato-jäsenyyttä ja joka viides suomalainen kannattaa sitä. (Törnudd 2001, 78,)

Vuosina 1996–2001 Suomen liittoutumattomuuden kannatus on mielipidemittauksissa vaihdellut 60 ja 79 prosentin välillä. Nato-jäsenyyden kannatus laski erityisen alas vuoden 2001 syksyllä Yhdysvaltoihin kohdistuneen terrori-iskun jälkeen, jolloin Suomen Nato-jäsenyyttä kannatti vain 16 prosenttia suomalaisista ja vastusti 79 prosenttia. Tilanne on sikäli paradoksaalinen, että esimerkiksi vuoden 2001 heinäkuussa 53 prosenttia suomalaisista uskoi, että Suomi on kaikesta huolimatta menossa kohti Nato-jäsenyyttä. Nato-jäsenyyden vastustus on vahvaa henkilöiden koulutustasosta riippumatta, mutta miehet suhtautuvat Natoon naisia myönteisemmin. Suurten puolueiden kannattajista Nato-jäsenyyteen suhtautuvat myönteisimmin kokoomuksen ja rkp:n kannattajat, mutta vain joka kymmenes Sdp:n, keskustan ja vihreiden kannattaja haluaisi Suomen hakevan Nato-jäsenyyttä; vasemmistoliiton kannattajissa Nato-jäsenyyden vastustus on vieläkin voimakkaampaa (Forsberg 2002, 283; Törnudd 2001, 78, HS 2001a, c).

Suomalaisten yksiselitteinen ja voimakas Nato-jäsenyyden vastustus on poliittinen ongelma niille poliitikoille, jotka todellisuudessa haluaisivat viedä Suomen Naton jäseneksi. Esimerkiksi vuoden 2000 presidentinvaaleissa kaikki merkittävän kannatuksen saaneet presidenttiehdokkaat vastustivat Suomen liittymistä Natoon. Arvioin suomalaisten Nato-jäsenyyden vastaisuuden yhdessä Venäjän ilmoittaman Nato-jäsenyyden vastustuksen kanssa olevan keskeisiä syitä sille, että Suomen poliittinen eliitti ilmoittaa varsin yksimielisesti vastustavansa Nato-jäsenyyttä ”vallitsevissa oloissa”. Kyse on kuitenkin olettamuksesta, koska on luonnollisesti mahdotonta tutkia, kuinka suuri osa Suomen johtavista poliitikoista todellisuudessa kannattaa Suomen liittymistä Natoon.

Jos eduskunta vuoden 2004 selonteon pohjalta äänestää Suomen liittymisestä Naton jäseneksi, päättelen EU-jäsenyysäänestyksen pohjalta, että kansanedustajat voi jakaa äänestyskäyttäytymisen pohjalta esimerkiksi neljään eri ryhmään: 1) Nato-jäsenyyden avoimiin kannattajiin, 2) Nato-jäsenyyden kannattajiin, jotka eivät kerro kantaansa ennen äänestystä, 3) Nato-jäsenyyden avoimiin vastustajiin, 4) Nato-jäsenyyden vastustajiin, jotka äänestävät Nato-jäsenyyden puolesta, jos heidän puoluejohtonsa ja eduskuntaryhmänsä siihen painostaa.

3.4. Keskeisimmät argumentit Nato-jäsenyyden puolesta ja sitä vastaan

Tutkijoilla ei ole yhtenäistä Nato-kantaa, eikä tietenkään voikaan olla, koska jäsenyyskysymykseen on loputtomasti hyviä puolesta ja vastaan –argumentteja, jotka eivät ole keskenään yhteismitallisia. Tutkijat voivat tuoda Nato-keskusteluun ainoastaan argumentteja ja faktoja, koska viime kädessä on kyse arvoista ja niiden pohjalta tehtävistä valinnoista.

Arvioin lähdekirjallisuuteen pohjautuvan päättelyn perusteella, että kolme keskeistä Suomen jäsenyyteen ja sen todennäköisyyteen liittyvää avainmuuttujaa ovat 1) Venäjän ja Naton suhteiden kehittyminen, 2) Ruotsin ja Itävallan Nato-suhteiden kehittyminen ja 3) Suomen kansalaismielipiteen kehittyminen. Yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat tällä hetkellä niin nopeasti, että vielä ei ole olemassa mitään varmuutta, mikä on näiden kolmen muuttujan tilanne vuonna 2004. Forsbergin (2002, 268) mukaan suomalaisessa Nato-keskustelussa on jäsenyyden kannattajilla ollut kolme keskeistä Nato-jäsenyyttä puoltavaa argumenttia: 1) *turvallisuus*, 2) *vaikutusvalta* ja 3) *identiteetti*.

Turvallisuus-argumentilla tarkoitetaan Naton antamia turvatakuita esimerkiksi Venäjän mahdollista uhkaa vastaan, mutta sen vasta-argumenttina jäsenyys loisi uhkia, joita ei nyt ole. Naton laajentuminen palauttaa ydinasepelotteen alueille, joista se on kylmän sodan jälkeen poistunut tai joissa sitä ei ole aiemmin aktiivisesti ollut. Forsberg arvioi, että Suomi ei voisi jäsenyysneuvotteluissa vaatia, ettei sen alueelle sijoiteta missään olosuhteissa ydinaseita, joskin Naton politiikkana on ollut olla sijoittamatta ydinaseita uusiin jäsenmaihin.

Naton jäsenenä Suomi voisi tulla vedetyksi mukaan mahdollisiin konflikteihin idän ja lännen välillä tai muihin sotiin ja kriiseihin, joissa se joutuisi kuluttamaan tarpeettomasti voimavarojaan. Nato-jäsenyys lisäisi Suomen asevarustelua aluksi siten, että Suomen täytyisi parantaa lentokenttiään paremmin Nato-yhteensopiviksi ja Suomeen todennäköisesti varastoitaisiin Naton maajoukkojen aseita ja varusteita, kuten on tehty Norjassa. (Forsberg 2002, 264). Visurin (2001, 254–255) mukaan olisi epätodennäköistä, että Nato-maat olisivat valmiit asettamaan merkittäviä resursseja Suomen puolustamiseen, sillä liiton toiminnallinen painopiste on siirtynyt Välimerelle ja kaakkoiseen Eurooppaan.

Vaikutusvalta –argumentti on lähes sama kuin jota käytettiin Suomen EU-jäsenyyskeskustelussa: Suomen on tärkeätä päästä mukaan päättämään asioista, jotka joka tapauksessa vaikuttavat sen asemaan. Max Jacobsonin (HS 1998) mukaan ”Naton ulkopuolelle jääminen merkitsisi jäämistä Euroopan turvallisuuspoliittisen päätöksenteon ja myös Naton ja Venäjän turvallisuuspoliittisen yhteistyön ulkopuolelle – epämääräiselle harmaalle vyöhykkeelle”. Suomelle tämän hetken suuri poliittinen kysymys on, voiko Suomi olla liittoutumaton ja silti EU:n päätöksenteon ytimessä. Kansainvälisen politiikan tutkija Jussi Seppälä päätyy artikkelissaan ”Non-Aligned in the Core” siihen, että Suomen poliittinen tavoite pysyä eurooppalaisen päätöksenteon kovassa ytimessä saattaa EU:n ja Naton laajentuessa edellyttää Suomelta Nato-jäsenyyttä. (Seppälä 2002, 16). Myös Ries (1999, 41–42) argumentoi, että vain Naton jäsenenä Suomi kuuluisi todellisuudessa EU:n kovaan ytimeen, koska EU:n sotilaallinen pilari tulee EU:n omista joukoista huolimatta tukeutumaan tulevaisuudessakin Naton olemassa oleviin joukkoihin.

Vaikutusvalta-argumentin vasta-argumentin mukaan Nato-jäsenyys kaventaisi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista liikkumatilaa. Vuonna 1998 silloinen ulkoministeri Tarja Halonen (SK 1998) arvioi Nato-jäsenyyden merkitsevän sitä, että ”Suomelle tarjotaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan lautasella jo valmiiksi leivottu kakku”.

Identiteetti-keskustelu on kiteytynyt kysymykseen, mihin viiteryhmään Suomi haluaa kuulua. Identiteettikeskustelussa Natoon liittymistä on painotettu enemmän poliittisena kuin sotilaallisena kysymyksenä. Jäsenyyden kannattajien mielestä vasta Naton jäsenenä Suomi kuuluisi täysipainoisesti Länsi-Eurooppaan. Forsbergin mukaan

identiteettikysymys on osaltaan vaikuttanut siihen, että Suomi ei ole halunnut hakea Nato-jäsenyyttä yhtä aikaa entisten Varsovan liiton maiden kanssa, vaan se on korostanut oikean viiteryhmän olevan kylmän sodan aikaiset puolueettomat valtiot ja ennen kaikkea Ruotsi. Jos kylmän sodan aikaisista puolueettomista maista esimerkiksi Ruotsi tai Itävalta päätyisi hakemaan Nato-jäsenyyttä, jäisi Pfp-yhteistyön piiriin Irlannin ja Sveitsin lisäksi lähinnä entiseen Neuvostoliittoon kuuluneita maita, mikä koettaisiin Suomelle vääräksi turvallisuuspoliittiseksi viiteryhmäksi. (Forsberg 2002, 268–278, Visuri 2001, 242–243).

Törnudd (2001, 74) luokittelee kolme kehityssuuntaa, jotka lisäävät Suomen Nato-liittoutumisen todennäköisyyttä: 1) *jatkuvan globalisaation*, 2) *Ruotsin esimerkin* ja 3) *Venäjän uhkan*. *Jatkuvan globalisaation* malli olettaa globalisaation ja siihen liittyvän Euroopan integraatiokehityksen etenevän niin pitkälle, että myös Venäjä olisi vahvasti sen piirissä eikä Nato olisi enää entisen kaltainen suljettu sotilasliitto, vaan luonteeltaan avoin kollektiivisen turvallisuuden organisaatio. Tässä tilanteessa Suomen Nato-jäsenyys ei enää tuottaisi ongelmia Suomen Venäjän-suhteisiin, mutta vastaavasti Nato olisi pääasiassa kriisinhallintajärjestö ja sen antamat turvallisuustakuutkin olisivat eriluonteisia kuin nyt käytävässä Nato-keskustelussa usein ymmärretään.

Ruotsin esimerkki vaikutti puolestaan voimakkaasti vuonna 1991, kun Suomi jätti Euroopan unionin jäsenhakemuksen muutamia kuukausia Ruotsin hakemuksen jälkeen. Törnudd kuitenkin muistuttaa, että Nato-jäsenyyden kannatus on heikkoa kaikissa Natoon kuulumattomissa EU-maissa eikä Ruotsin hakeutuminen Natoon näytä tällä hetkellä todennäköiseltä ainakaan lyhyellä aikavälillä.

Venäjän uhka viittaa sellaiseen hypoteettiseen kehitykseen, että Venäjällä tapahtuneet sisäiset muutokset johtaisivat Suomeen kohdistuvaan uhkaan, esimerkiksi kansallismielisten tahojen valtaanpaluun seurauksena. Tällöin Suomelle saattaisi tulla tarve hakea turvallisuustakuuta Naton piiristä. Toisaalta Suomen hakeutuminen Natoon tällaisessa tilanteessa lisäisi todennäköisesti entisestään Suomen ja Venäjän välistä jännitettä. (Törnudd 2001, 74–76; Visuri 2001, 240–241).

Argumenttina Nato-jäsenyydelle on käytetty myös mahdollisuutta puolustusmenojen pienentämiseen tai puolustusvoimien suorituskyvyn parantamiseen käyttämällä hyväksi

Naton resursseja. Visurin mukaan osallistuminen yhteisiin hankintaprojekteihin ja liittolaisalennuksen saaminen joistain aseostoista tuottaisi rahallista nettohyötyä, mutta niiden vastapainoksi Nato edellyttää osallistumista järjestön yhteisten kustannusten jakamiseen ja köyhempien liittolaismaiden avustamiseen. Myös Suomen puolustusvoimien muuntaminen lopulta osin Nato-standardien mukaiseksi aiheuttaisi Suomelle pitkään ylimääräisiä kustannuksia. (Visuri 2001, 242–243).

Naton kehittämispäätöksissä on ilmaistu tavoitteeksi nostaa jäsenmaiden puolustusmenojen kansantuoteosuus vähintään kahdeksi prosentiksi. Suomen on tarkoitus pitää puolustusmenojen kansantuoteosuus vuosina 2000–2004 noin 1,5 prosentissa bruttokansantuotteesta. (Visuri 2001, 242; VNS 2/2001 Sotilaallisen puolustuksen perusteet). Riesin (1999, 61–62) mukaan kahden prosentin kansantuoteosuus on ainoastaan suositus, jota vuonna 1998 noudatti vain kahdeksan Nato-maata kahdeksastatoista, joten Suomen ei sen vuoksi olisi pakko nostaa puolustusmenojaan.

Tutkijoilla ei ole yhtenäistä käsitystä siitä, tulisiko Suomen Nato-jäsenyys nostamaan vai laskemaan Suomen puolustusmenoja. Tulos riippuu laskentatavasta, halutusta turvallisuustasosta ja siitä, millaisiksi puolustusvoimien menot arvioidaan tulevaisuudessa ilman liittoutumista. Puolustusvoimien edellinen komentaja ja EU:n sotilasjoukkojen komentaja Gustav Hägglund (2001, 153) arvioi Nato-jäsenyyden todennäköisesti nostavan Suomen kokonaispuolustusmenoja ainakin alkuvaiheessa.

4. TURVALLISUUS- JA PUOLUSTUSPOLIITTINEN SELONTEKO

Valtioneuvosto on antanut eduskunnalle turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon viime vuosina kahden – kolmen vuoden välein, koska Euroopan turvallisuuspoliittinen arkkitehtuuri on ollut –ja on edelleen– voimakkaassa muutoksessa. Selonteot on annettu vuosina 1995, 1997 ja 2001; seuraava selonteko annetaan vuonna 2004. Tässä luvussa taustoitan vuoden 2001 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon sisältöä ja merkitystä sekä esittelen selonteon eduskuntakäsittelyn vaiheet ja selontekojen yleisen poliittisen merkityksen.

4.1. Valtioneuvoston selonteon sisältö

Keväällä 2001 valtioneuvoston eduskunnalle antamassa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa tiivistettiin Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys ja optiopoliittikka vielä varovaisen ympäripyöreästi:

Suomi arvioi jatkuvasti sotilaallisen liittoutumattomuuden sekä kriisinhallinta- ja muun turvallisuusyhteistyön toimivuutta Euroopassa ottaen huomioon lähialueen turvallisuusasetelman muutokset ja Euroopan unionin kehityksen. (VNS 2/2001, Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikka).

Vuoden 2001 selonteko painottui puolustuspoliittisiin kysymyksiin sekä rauhanturvaoperaatioiden tyyppiseen kansainvälisen kriisinhallinnan kehittämiseen. Visuri (2001, 46) kuvaa vuoden 2001 selonteon luonnetta välitarkastukseksi, jossa ”turvallisuuspolitiikan linjaukset pidettiin lähes ennallaan”. Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen linja tiivistetään selonteossa edellisen, vuoden 1997 selonteon tapaan kolmeen perustekijään: 1) Uskottavan puolustuskyvyn ylläpitämiseen. 2) Pysyttävyyteen vallitsevissa olosuhteissa sotilaallisesti liittoutumattomana. 3) Osallistumiseen kansainväliseen yhteistyöhön turvallisuuden ja vakauden vahvistamiseksi. (VNS 2/2001, Turvallisuuspoliittinen ympäristö ja Suomen toimintalinja).

Vuoden 2001 selonteossa ei tarkemmin määritellä, millaisia muutoksia kansainvälisessä turvallisuuspolitiikassa pitää tapahtua, jotta liittoutumattomuuden yhteydessä mainitut

”vallitsevat olosuhteet” eivät enää ole voimassa. Forsberg (2002, 267) arvioi, että tarkoitettuja olosuhdemuutoksia voisivat olla ainakin Naton ja Venäjän välisten suhteiden mahdollinen parantuminen sekä Naton laajentuminen Baltiaan.

Nato-optiosta ei politiikan diskurssissa puhuta enää täysin ilman sitoutumista aikamääreisiin. Syksyllä 2001 Suomen poliittinen eliitti oli pääministeri Paavo Lipposen johdolla varsin yksimielinen siitä, että kysymystä sotilaallisesta liittoutumattomuudesta pitäisi käsitellä uudelleen vuonna 2004 tehtävässä seuraavassa turvallisuuspoliittisessa selonteossa. Paavo Lipponen sanoi Radio Suomessa pääministerin haastattelutunnilla 14.10.2001 ensimmäistä kertaa yksiselitteisesti, että vuoden 2004 selonteossa on syytä selvittää Suomen suhde Natoon ja että julkista keskustelua Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä tarvitaan (HS 2001b). Vuoden 2001 selonteossa seuraavan selonteon tehtäväksi määritellään ”turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön ja yleisen yhteiskunnallisen kehityksen valossa arvioida koko Suomen puolustusjärjestelmä kokonaisuutena” (VNS 2/2001, johdanto).

Valtioneuvoston kanslia asetti 13.6.2002 turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän tarkastelemaan Suomen turvallisuusympäristön muutoksia. Nato-ryhmäksi julkisuudessa nimetty ryhmä tarkastelee muun muassa Naton laajenemisen vaikutuksia Suomelle. Seitsemän suurimman puolueen edustajista ja asiantuntijoista koostuvan ryhmän toimikausi kestää vuoteen 2004 saakka, jolloin valtioneuvosto antaa seuraavan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon. (HS 14.6.2002).

4.2. Selonteon käsittely eduskunnassa

Valtioneuvosto antoi Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskunnalle 13.6.2001. Selonteko ilmoitettiin saapuneeksi täysistunnossa 15.6.2001, jossa sen käsittely päätettiin siirtää eduskunnan kesäloman yli 5.9.2001 pidettävään istuntoon. Selonteon lähete keskustelu käytiin 5–7.9. Keskustelun tuloksena eduskunta päätti lähettää selonteon valmisteltavaksi puolustusvaliokuntaan, jolle ulkoasiainvaliokunnan ja valtiovarainvaliokunnan tuli antaa lausuntonsa.

Lähetekeskustelussa käytiin yksi ryhmäpuheenvuorokierros. Keskiviikkona 5.9.2001 lähelle puolta yötä jatkuneessa keskustelussa käytettiin yhteensä 115 puheenvuoroa, ja

torstaina 6.9. yhteensä 26 puheenvuoroa. Eduskunta keskusteli turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta yhteensä 14 tuntia ja 11 minuuttia. Kun huomioidaan useamman kerran puhuneet kansanedustajat, niin noin kaksi kolmasosaa kansanedustajista puhui lähetekeskustelussa vähintään kerran. Perjantaina 7.9. eduskunta äänesti siitä, lähetetäänkö selonteko valmisteltavaksi puolustus- vai ulkoasiainvaliokuntaan. Liisa Jaakonsaaren (sd) tekemä ehdotus selonteon lähettämistä ulkoasiainvaliokuntaan hävisi puhemiesneuvoston esitykselle äänin 111–60, poissa oli 28 kansanedustajaa. Keskustan ja kokoomuksen kansanedustajat kannattivat selonteon lähettämistä puolustusvaliokuntaan, valtaosa vasemmiston edustajista olisi halunnut lähettää selonteon ulkoasiainvaliokunnan valmisteltavaksi. (Eduskunta 2001a, b, c).

New Yorkin World Trade Centeriin kohdistuneet terrori-iskut tapahtuivat tiistaina 11.9.2001 eli vajaa viikko eduskunnan lähetekeskustelun jälkeen. Yhdysvaltojen iskujen seurauksena käynnistämä terrorismin vastainen kampanja oli täydessä vauhdissa selonteon valiokuntakäsittelyjen ja eduskunnan palautekeskustelun aikana. Kiristynyt globaali turvallisuuspoliittinen tilanne ja Naton viidennen artiklan² aktivoiminen antoivat taustaa selonteon jatkokäsittelylle. Tapahtumiin viitataan monissa kansanedustajien puheenvuoroissa, mutta ne eivät antaneet aiheetta esimerkiksi erilliseen eduskunnan lausumaan eivätkä vaikuttaneet ennen tapahtumia laaditun selonteon hyväksymiseen.

Ulkoasiainvaliokunnan ja valtiovarainvaliokunnan lausunnot valmistuivat 27.11.2001 ja puolustusvaliokunnan mietintö valmistui 14.12.2001. Eduskunta päätti 14.12.2001 käsitellä mietintöä istunnossaan 19.12.2001. Eduskunta hyväksyi puolustusvaliokunnan mietinnön 19.12.2001 pidetyssä palautekeskustelussa, jossa käytettiin yhteensä 176 puheenvuoroa. (Eduskunta 2001d). Eduskunta hyväksyi puolustusvaliokunnan ehdottamat kolme lausumaa:

² Viidennen artiklan mukaan aseellinen hyökkäys yhtä tai useampaa jäsenmaata kohtaan Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa katsotaan hyökkäykseksi kaikkia jäsenmaita kohtaan. Tällöin muut jäsenmaat sitoutuvat auttamaan tarpeelliseksi katsomillaan keinoilla, mukaan lukien sotilaallisen voiman käyttö. USA aktivoi viidennen artiklan ensimmäisen kerran syksyllä 2001, vaikka Nato ei ryhtynytkaan varsinaisiin terrorisminvastaisiin taistelutoimiin. (Forsberg 2002 ,66, 114).

1. Eduskunta edellyttää, että vuoden 2004 selonteko valmistellaan parlamentaarisesti siten, että eduskunnan keskeiset valiokunnat kytketään mukaan jo valtioneuvostovaiheessa, jolloin soveltuvalla tavalla on hyödynnettävä myös kansalaisyhteiskunnan ja tutkimuslaitosten panosta kuulemalla niitä valmisteluprosessin aikana.
2. Eduskunta edellyttää, että rakennettaessa 2010-luvun puolustusjärjestelmää lähtökohtana pidetään koko maan puolustamista, alueellista puolustamista ja yleistä asevelvollisuutta.
3. Eduskunta edellyttää, että varikkojärjestelmän muutosta tarkastellaan varikkokohtaisesti ja muutos toteutetaan siten, että henkilökunnalle tarjotaan lähinnä koulutusta vastaavaa työtä, ja että elinkaareltaan päättymässä oleva kalusto huolletaan siirtymäkauden ajan nykyisissä varikoissa. (Puolustusvaliokunta 2001)

Eduskunta joutui äänestämään kolmannen lausuman hyväksymisestä, kun kansanedustajat Seppo Kääriäinen (kesk) ja Mikko Kuoppa (vas) tekivät omat lausumaehdotuksensa. Kääriäisen lausumaehdotuksessa edellytetään varikkojen toimintojen säilyttämistä nykyisillä paikkakunnilla ja Kuopan lausumaehdotuksessa mainittiin nimeltä Oriveden, Sääksjärven ja Vammalan varikot, jotka tulisi säilyttää. Kääriäisen lausumaehdotus voitti Kuopan ehdotuksen ensimmäisessä äänestyksessä äänin 108–29, tyhjiä ääniä annettiin 39 ja poissa oli 23 kansanedustajaa. Toisessa äänestyksessä puolustusvaliokunnan lausumaehdotus voitti Kääriäisen ehdotuksen äänin 131–43, poissa oli 25 kansanedustajaa. Tämän lisäksi eduskunta äänesti kansanedustaja Raimo Vistbackan (ps) lausumaehdotuksesta, jonka mukaan Suomi ei liittyisi Ottawan sopimukseen jalkaväkimiinojen hävittämisestä ennen kuin korvaavien järjestelyiden rahoitus on tiedossa. Vistbackan ehdotus kaatui äänin 172–4, poissa oli 23 kansanedustajaa.

4.3. Eduskunnan selontekokeskustelu genrenä

Eduskunnan täysistuntokeskustelu, eli siis myös selontekokeskustelu, on tarkoin säädelyä institutionaalista puhetta, minkä vuoksi sen tekemistä ja tulkintaa rajaa se, että puheet on tehty politiikan kontekstissa. Täysistuntokeskustelun aiemmin kirjoitettuihin puheisiin yhdistyy kuitenkin spontaaneja tai näennäisen spontaaneja aineksia ministerien ja kansanedustajien ottaessa kantaa vastauspuheenvuoroissaan välittömästi keskustelussa esiintyneeseen asiaan. Täysistuntokeskustelu on poliittista kamppailua, jossa kukin puhuja pyrkii yhtäältä vahvistamaan oman puolueensa tavoitteita ja

näkemyksiä ja toisaalta sulkemaan pois kilpailijoidensa näkemyksiä sekä saamaan tavoitteilleen julkisuutta (Puhakka 1993, 45; vrt. Palonen 1992, 370).

Valtioneuvoston selontekojärjestelmää on Meres-Wuoren (1998, 204) mukaan kehitetty valtiosääntöuudistuksissa muun muassa eduskunnan ulkopoliittisen keskustelun ja tiedonsaannin lisäämiseksi. Vaikka selontekojen käsittelyn päätteeksi eduskunta ei äänestä valtioneuvoston luottamuksesta kuten välikysymysten yhteydessä, niin Jaakko Nousiainen (1992, 191) korostaa, että selontekojen merkitys on eduskunnan tarkastus- ja valvontaoikeuden ylläpitämisessä sekä siinä, että niiden kautta eduskunta saa työtään varten tarpeellisia tietoja valtakunnan oloista. Valtioneuvosto voi antaa jostakin valtakunnan hallintoa tai sen suhteita ulkovaltoihin koskevasta asiasta eduskunnalle selonteon, joka lähetetään valmistelevasti käsiteltäväksi valiokuntaan, ellei eduskunta päättä siirtyä päiväjärjestykseen asiaa valiokuntaan lähettämättä. Valiokunnan on mietinnössään ehdotettava selonteon johdosta annettavan lausunnon sanamuoto, jonka lopullisesta sisällöstä eduskunta päättää ennen kuin siirtyy takaisin päiväjärjestykseen.

Selonteon käsittelyn yhteydessä eduskunta ei voi tehdä päätöstä valtioneuvoston tai sen jäsenen nauttimasta luottamuksesta, mutta eduskunta voi selonteon käsittelyn yhteydessä päätyä lausumaan, jota valtioneuvosto tai sen jäsen voi pitää eduskunnan epäluottamuslauseen osoituksena. (Meres-Wuori 1998, 204; Nousiainen 1992, 191).

5. UUTINEN GENRENÄ

Tässä luvussa taustoitan tiiviisti uutisgenren peruspiirteet erityisesti sen sosiaalisen luonteen näkökulmasta. Hemánus (1990, 23) mieltää journalismin subjektiksi enemmän journalismin institutionaalisen järjestelmän kuin yksittäisen journalistin. Teemaa kehitellään ja tarkennetaan toisessa alaluvussa Mörän (1999, 23) lianimallin avulla. Koska uutisen määrittelyminen on lähes jokaisen journalistiikan tutkimuksen lähtökohta ja yhden luvun aihe, en käsittele asiaa tässä yhteydessä kovin laajasti, vaan tutkimuksen painopisteenä ja tavoitteena on uuden tiedon tuottaminen. Uutisgenren luonteen ymmärtäminen on kuitenkin yksi tämänkin tutkimuksen johtopäätösten lähtökohtia.

5.1. Journalismi sosiaalisena artefaktina

Journalismi ymmärretään journalistiikassa sosiaalisesti artefaktiksi (konstruktioksi). Hemánus (1990, 14) määrittelee journalismin osaksi joukkotiedotusta, teknistä välinettä edellyttäväksi, ajankohtaisten faktasanomien tuottamiseksi ja itse noiksi sanomiksi. Journalismi ei peilaa todellisuutta, vaan on sen keinotekoinen konstruktio ja heijastuma. Hemánuksen mukaan journalismi on sosiaalinen ilmiö jo sikäli, että toimittajat sosiaalistetaan toimituksissa sisäistämään talon omat ja yleisemminkin vallitsevat journalismin arvot ja päämäärät, normit ja käytännöt. Uutinen ei ole syntynyt, eikä sitä pidä tulkita sosiaalisessa tyhjiössä, vaan se on kontekstisidonnainen, syntynyt tietyssä ajassa ja paikassa. (Hemánus 1990, 22–23).

Kontekstien tulkinnan avainkäsitteitä ovat intertekstuaalisuus ja genre.

Intertekstuaalisuuden teoria lähtee siitä, että tekstit eivät koskaan ole suljettuja ja itseriittoisia kokonaisuuksia, vaan tekstien tuottaminen ja lukeminen on intertekstuaalista toimintaa, jossa teksti vertautuu ja jäsentyy –enemmän ja vähemmän tietoisesti– muihin teksteihin, tietoon ja tekijän tai lukijan tapoihin jäsentää maailmaa (Väliaverron 1998, 34). Tätä kautta intertekstuaalisuus vaikuttaa siis myös lukijan tekstistä tekemään tulkintaan ja lisää tulkinnan subjektiivisuutta.

Reunanen (1991, 41) määrittelee genret journalismin yhteydessä säännöiksi, jotka määräävät todellisuuden merkityksellistämistä journalistisiksi teksteiksi. Genret ovat

paisi intertekstuaalisia myös tekstejä edeltäviä, sillä ne muodostavat sääntöjen ja konventioiden kokoelman, joka ohjaa niin tekstien tuottamista kuin vastaanottoakin. Sanomalehti uutisen genre eli sanomalehti uutisen rakentamisen journalistinen konventio antaa kehyksen sekä uutisen kirjoittamiselle että sen tulkinnalle. Uutisgenre erilaisine aihevalintaa, painotuksia ja tyylilajia koskevine konventioineen antaa tekstin sisällölle raamit, jotka on tekstin tulkinnassa otettava huomioon selittävinä tekijöinä. Esa Väliwerrosen (1998, 32–33) mukaan mediatekstin tutkiminen kontekstissaan tarkoittaa yksinkertaisesti sen sijoittamista osaksi viestinnän ja merkitysten muodostamisen prosessia. Väliwerrosen sanoin ”tekstit ovat jälkiä joita seuraamalla voimme tutkia viestinnän ilmiöitä”. (Reunanen 1991, 41–42; Väliwerrosen 1998, 32–33).

Uutisgenreen liittyy perusoletuksena, että uutisiin suhtaudutaan totuutena (Reunanen 1991, 41). Tämä edellyttää uutisten substanssilta ja esitystavalta uskottavuutta. Uutisgenressä ei riitä, että uutisessa olevat faktat pitävät paikkansa, vaan niiden täytyy myös näyttää uskottavilta ja paikkansapitäviltä. Tilanne on paradoksaalinen, koska uutiset sisältävät kuitenkin faktojen lisäksi aina myös mielipiteitä, jotka ovat lähtökohdiltaan arvojen ja ideologioiden seurausta, eikä niitä voi punnita totuus–valhe-akselilla. Taustalla olevat ideologiat vaikuttavat uutisten sisältöön esimerkiksi journalistiseen prosessiin olennaisesti liittyvän valintaketjun kautta, vaikka toimittaja välttäisikin tekstissä tekemästä eksplisiittisiä kannanottoja omissa nimissään.

Valtosen (1999, 111) mukaan uutisiin tuotetaan uskottavuutta esimerkiksi objektivoinnilla kerrontaa, joka antaa vaikutelman median roolista uutistapahtumien ulkopuolisena raportoijana. Ulkopuolisuuden vaikutelmaa voidaan journalistisessa kerronnassa tuottaa myös esimerkiksi tehokkaalla lainausmerkkien käytöllä. Uskottavuuden vaikutelmaa pystytään lisäämään vetoamalla omiin havaintoihin, lukijan asiasta aiemmin ”tietämään” kontekstiin, asiantuntijoihin ja numeeriseen faktaan. (vrt. Valtonen 1999, 111).

5.2. Mediarutiinit journalismin sisältöjen määrittelijöinä

Jokaisen uutisen tekemiseen sisältyy väistämättä lukuisia arvovalintoja, jotka eivät voi koskaan olla täysin arvovapaita. Aiheen, näkökulman, haastateltavien ja faktojen valinnat heijastelevat enemmän tai vähemmän tietoisesti toimittajan, toimituksen ja

koko lehden ajatusmaailmaa. Jo se, mikä on tärkeää ja kertomisen arvoista, on merkittävä arvopohjainen valinta. Mörä (1999, 223) luokittelee lianimalliksi nimeämässään mallissa uutisteksteihin vaikuttavat tekijät viiteen kokonaisuuteen, jotka ovat eri vahvuisina kietoutuneet toisiinsa. Journalismin organisaationa prosessina tulkitsevalla lianimetaforalla Mörä korostaa hierarkkisuu­den sijaan sitä, kuinka eri tekijät ovat journalismissa vuorovaikutuksessa keskenään ja kietoutuvat toisiinsa. Mörä nostaa journalismin sisältöä muokkaavista tekijöistä tärkeimmiksi 1) yksilötason tekijät, 2) mediarutiinit, 3) journalistin oman organisaation, 4) lähteet ja muut ulkopuoliset toimijat, 5) ideologian.

Yhtenä tärkeimmistä mediasisältöihin vaikuttavista tekijöistä Mörä pitää mediarutiineja:

Mediarutiinit ovat konventioita, joihin journalistit turvautuvat tehdessään työtään. Ne ovat syntyneet, koska journalistit eivät voi valita kaikkia mahdollisia näkökulmia eivätkä voi hakea vastauksia kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin. Heidän täytyy tehdä valintoja, eli toimia portinvartijoina. Jotta valintoihin ei kulu­isi liikaa aikaa ja rahaa, ovat mediat kehittäneet mahdollisimman säännöllisiä, nopeita ja halpoja tapoja kerätä ja arvioida erilaista uutisten ja artikkelien raakamateriaalia. Nämä rutiinit takaavat, että mediaorganisaatio toimii ennakoitavalla tavalla ja sitä ei voi helposti haavoittaa. Ne muodostavat sääntöjen kokonaisuuden ja niiden hallitseminen on olennainen osa sitä, mitä kutsutaan media-ammattilaisuudeksi. (Mörä 1993, 24).

Mediarutiineihin kuuluvat esimerkiksi uutiskriteerit, uutistoimistojen käyttö, muiden medioiden tarkka seuraaminen, tiedotustilaisuudet, vuodot, journalistien liikkuminen ryhmissä ja virallisten lähteiden runsas käyttö. Mörän (1999, 226–227) väitöskirjatutkimuksen mukaan suomalainen EU-journalismi oli vuonna 1994 suurelta osin ylä­tas­on raportointia eli asioiden tarkastelua kokousten, neuvottelujen ja tiedotustilaisuuksien luoman agendan pohjalta, minkä seurauksena poliittisen eliitin näkökulma painottui muita näkökulmia vahvem­maksi. Päätellen tämän toimittajalle monesti helpoimman lähestymistavan selittyvän osittain EU-byrokratian suurella koolla ja päätöksentekoprosessin ja sen vaikutusten monimutkaisuudella sekä suomalaisen EU-journalismin perinteen nuoruudella.

Pelkästään virallisista lähteistä saadun informaation voi päätellä johtavan asioiden uutisointiin monissa tapauksissa myöhäisemmässä vaiheessa, kuin jos asia uutisoitaisiin

esimerkiksi vuodon perusteella. Harva organisaatio myöskään asettaa omaa toimintaansa kyseenalaiseksi, minkä perusteella päättelen virallisen informaation painottavan asian esiintuojalle edullista näkökulmaa.

Myös Pietilä (1991, 5) näkee ongelmia yleisissä mediarutiineissa, joissa virallisista instituutioista saatu informaatio muutetaan uutisissa objektiivisiksi faktoiksi. Raportoidessaan tapahtumia muiden tahojen esityksiin nojautuen uutiset ovat välittömästi esityksiä esityksistä ja vasta tätä kautta raportteja tapahtumista. Vaikutus on kuitenkin kahdensuuntaista, paitsi Mörän (1999, 222–225), myös Faircloughin (1997, 129) mukaan. Virallisten lähteiden ja tiedotusvälineiden välillä käy lakkaamaton kahdensuuntainen virta: jälkimmäinen käyttää ehkä edellisten diskursseja, mutta myös viralliset tahot suunnittelevat lausuntonsa ja julkiset tiedotteensa niin, että ne sopivat niihin diskursseihin, joita tiedotusvälineet mieluusti käyttävät.

6. UUTINEN DISKURSSINA

Tässä luvussa esittelen tämän tutkimuksen teoreettis-metodologisen viitekehyksen, joka on kriittinen diskurssianalyysi. Rajaan diskurssianalyysin käsitteen Faircloughin (1997) media-aineistojen tutkimukseen kehittelemien tulkintamallien mukaisesti, koska oletan lähtökohtaisesti Faircloughin kehittämien tutkimusmenetelmien antavan relevanttia tietoa suhteessa tutkimusongelmaan. Uutinen on Pietilän (1991, 5) mukaan ”toimittajan rakentama esitys, jonka välittöminä aineksina eivät ole niinkään tapahtumat kuin erilaiset ’vieraat puheet’, kuten haastatteluvastaukset, kommentit ja asiakirjat”. Tämä tekee uutisten diskursiivisista rakenteista monipuolisia. Uutisen diskurssien tutkimisella voidaan esimerkiksi selvittää, millaisia näkökulmia uutisessa suositaan, tai mitä diskursseja uutisessa ei ole päästetty ääneen.

6.1. Diskurssianalyysi

Olen valinnut tutkimukseni metodiseksi lähestymistavaksi kriittisen diskurssianalyysin. Diskurssianalyysi ei ole varsinainen tutkimusmenetelmä, vaan laaja, moniin tieteenaloihin liittyvä teoreettinen viitekehys, jonka sisään mahtuu erilaisia lähtökohtia ja lähestymistapoja. Nykyaikaisen diskurssianalyysin voidaan katsoa alkaneen 1960–70-lukujen vaihteessa perinteisen retoriikan tutkimustradition pohjalta ja vastauksena sille. Diskurssianalyysi nousi suosituksi monissa humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä. Yhteistä eri tieteenalojen diskurssianalyyttiselle tutkimukselle on tekstin ja kontekstin välisten suhteiden analyysi. Journalismin tutkimuksessa diskurssianalyysi on nykyään yleinen lähestymistapa. (van Dijk 1997, 26–27).

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 27) määrittelevät diskurssit ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”. Van Dijk (1997, 32) liittää diskurssin käsitteeseen olennaisina kolme ulottuvuutta: kielenkäytön, tiedon (kognition) ja vuorovaikutuksen ulottuvuudet niiden sosiokulttuurisissa konteksteissa.

Diskurssin voi siis ajatella jonkinlaiseksi kehikoksi, merkityssuhteiden järjestelmäksi, jonka puitteissa rakennetaan ja tulkitaan todellisuutta. Diskurssit tulkitsevat todellisuutta asettaen jonkin näkökulman todellisuuteen muiden edelle. Diskurssien välittyminen

vastaanottajalle ei kuitenkaan ole suoraviivaista, vaan kyse on viestin välittämisestä, jossa journalismin vastaanottaja tuottaa merkityksiä merkkien pohjalta eli dekodaa sisältöjä sisäänkoodattujen sisältöjen sekä oman kognitiivisen taustansa perusteella. Tämä on syytä ottaa huomioon myös suhtautumisessa tämän työn tulkintoihin: diskurssit voivat olla monitulkintaisia, eikä yhtä ainoaa oikeaa tulkintaa ja merkitystä aina ole olemassa (Fairclough 1997, 103; vrt. Valtonen 1998, 97–100).

6.2. Hegemoniset diskurssit

Fairclough (1997, 14, 266) jakaa mediatekstien kielelle kriittisessä diskurssianalyysissa tehtävät kysymykset kolmeen aihepiiriin: 1) Representaatiot kielessä, eli mitä tekstissä on läsnä, mitä poissa, mitä ensisijaisena ja mitä toissijaisena. 2) Minkälaisia identiteettejä tekstissä esiintyville annetaan? ja 3) Millaisia suhteita on rakennettu osallistujien välille? Näiden lisäksi mediatekstin intertekstuaalisia ominaisuuksia pystyy analysoimaan kysymällä, mihin genreihin, puheääniin ja diskursseihin teksti perustuu ja kuinka ne kytkeytyvät toisiinsa.

Merkityssysteemejä, eli diskursiivista variaatiota kartoitettaessa on otettava huomioon, miten hegemonisia diskursseja tuotetaan ja uusinnetaan ja miten niitä legitimoidaan. Miten teksteissä toteutuu tekstien välinen vuoropuhelu; muotoutuuko näistä jokin hegemoninen diskurssi? (Jokinen & Juhila 1999, 64–66). Tavoitteena on toisin sanoen analysoida niitä prosesseja, joissa itsestäänselvyydet rakentuvat ja todeksi vakiintuvien näkökulmien ja määrittelyjen versiot syrjäyttävät muut vaihtoehdot. Diskurssit konstruoivat ja määrittelevät esimerkiksi yhteiskunnallisia identiteettejä ja kulttuurisia arvoja. Fairclough (1997, 104, 265) kehottaa pohtimaan kriittisessä diskurssianalyysissa, kuinka teksti olisi voitu suunnitella toisin, esimerkiksi mitä vaihtoehtoisia diskursseja ja diskurssijärjestyksiä tekstiin olisi voinut rakentaa, tai mitä vaihtoehtoisia identiteettejä ja niiden välisiä suhteita tekstissä mainituille henkilöille olisi voinut antaa. Faircloughin (1997, 140) mukaan *sanomatta jätetyn* tutkiminen on yksi avain tekstin taustalla vallitsevien alkuoletuksien ja ideologian kartoittamiseen.

Jukka Löytömäen mukaan

”erityisen paljastavia ovat *johtolauseen verbit* (toteaa, vakuuttelee, väittää), nimeävät substantiivit (mielenosoittaja, aktivisti, terroristi), sekä adjektiivit, koska ne sisältävät aina kuvailtavan kohteen arviointia. Piileviä asenteita saattaa löytyä myös lauseen sisään upotetuista väittämistä eli presuppositioista (vähäosaisista piittaamatonta politiikkaa harjoittava hallitus) ja metaforista, joilla ohjataan lukijaa ymmärtämään uusi, abstrakti asia jonkin tutun, konkreettisen käsitteen avulla.” (Löytömäki 1998 a, 211; ks. myös Hellsten 1998)

Diskurssit eivät siis ainoastaan tulkitse valtakamppailua, vaan ovat itse kamppailun kohteena ja areenoina. Kaikki diskursiivinen toiminta –esimerkiksi mediatekstit– on nähtävissä hegemonisena kamppailuna, joka vaikuttaa olemassa olevien diskurssijärjestelmien ja sitä kautta myös vallitsevien sosiaalisten suhteiden ja valtasuhteiden uusintamiseen ja muuttamiseen. Varsinkin hegemoniset diskurssit ovat tehokkaimpia silloin kun niitä on vaikeata tai mahdotonta havaita. Kun tekstin taustalla oleva ideologia on näkymättömissä tai diskurssi esiintyy itsestäänselvänä ja vaihtoehdottomana, se on vahva. (Fairclough 1997, 140–141; Jokinen & Juhila 1993, 81). Hegemonia-käsite auttaa analysoimaan diskursiivista käytäntöä valtasuhteiden näkökulmasta, sekä pohtimaan sitä, tuottavatko, järjestävätkö uudelleen, vai haastavatko sosiaaliset käytännöt vallitsevia hegemonioita. (Fairclough 1992, 58, 93). Hegemonisen kamppailun nähdään diskurssianalyyseissa siis tarkoittavan totuusdiskurssien määrittelystä käytävää kamppailua.

Diskurssien välisistä suhteista muodostuu diskurssijärjestys, joka Faircloughin (1997, 77) mukaan tarkoittaa instituution tai yhteisön ja yhteiskunnan diskursiivisten käytäntöjen kokonaisuutta tai niiden välisiä suhteita. Sosiaalisen instituution tai yhteisön diskurssijärjestys koostuu siis kaikista siinä käytetyistä diskurssityypeistä.

6.3. Diskurssianalyysin sovellus tässä tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa sovellan Faircloughin (1997, 124) määritelmää diskurssista ”tietyn sosiaalisen käytännön konstruktiona tai merkityksellistämisenä, joka on tehty tietystä näkökulmasta”. Rajaan diskurssin käsitteen puhetavaksi, jolla teksti rakentuu, kun tekstin tuottaja signifoi eli tuottaa merkkien avulla merkityksiä. Diskurssi ei määrittele ensisijaisesti *mitä* sanotaan, vaan *miten* sanotaan. Diskurssi voidaan tässä ajatusmallissa

myös ymmärtää tavaksi tulkita asioita, koska kielen käytön valinta merkitsee tiettyjen merkitysten painottumista muiden kustannuksella.

Tutkimuskysymyksiini nähden on relevanttia erotella, kenen diskurssi Nato-uutisia kulloinkin hallitsee. Diskurssin alkuperäisen käyttäjän perusteella voi erotella, onko kyse toimittajien eli journalismin piirissä kehittyneestä diskurssista, politiikon tai politiikan diskurssista, puolustusvoimien tai virkamiesten ja hallinnon diskurssista vai esimerkiksi yleisen kansalaiskeskustelun tai kansalaisliikkeiden diskurssista. Perusjaottelu jakaantuu useisiin alajoukkoihin. Esimerkiksi politiikan diskurssissa voi puolestaan olla kyse jonkin tietyn puolueen tai aatesuunnan diskurssista, ja hallintodiskurssista voi erottaa jälkiä suomalaisesta tai esimerkiksi Nato-maiden hallintokulttuurista. Diskursseja tutkiessa voi päätellä niiden alkuperäisiä lähteitä, jotka eivät välttämättä ole samoja kuin niiden nykyinen käyttäjä. Esimerkiksi poliitikko voi perustella kantojaan tarpeen ja tilanteen mukaan puolustusvoimien, virkamiesten tai journalismin käyttämällä diskursseilla.

Politiikan, hallinnon tai kansalaisliikkeiden diskurssi voi päästä osaksi toimittajan diskurssia, jolloin toimittaja alkaa puhua yleensä ensisijaisten lähteidensä ”äänellä”. Se, kenen diskurssi saa valtaa toimittajan käyttämään sidosdiskurssiin eli kertojan ja tapahtumien kehystäjän ääneen, vaikuttaa siihen, miten diskurssin ulkopuoliset toimijat ja heidän sanomansa asemoidaan eri rooleihin. Mediatekstissä hegemoniseen asemaan päässyt diskurssi vaikuttaa käytettyjen sanontojen, sisäänkoodattujen arvoasetelmien ja asioiden nimeämisen kautta siihen, millaisina puheen kohteena olevat asiat nähdään, ja mahdollisesti myös siihen, miten niihin suhtaudutaan.

Fairclough (1997, 269) sekä Jokinen ja Juhila (1993, 96–97) laajentavat diskurssianalyysin koskemaan myös diskurssien käyttöön ja vakiintumiseen kytkeytyviä ideologisia seurauksia. Tällöin diskurssien seuraukset eivät välttämättä ole läsnä analysoitavassa aineistossa, vaan ne ovat enemmän aineistoon tukeutuvan päättelyn tuloksia. Tämä edellyttää kuitenkin päättelyketjun viemistä varsin etäälle varsinaisesta tutkimusaineistosta, jolloin ketjussa lisääntyvien muuttujien määrä tekee päättelyn tuloksista usein luonteeltaan mielestäni enemmän spekulatiivisia kuin tieteen kriteerit täyttävää uutta tietoa.

7. UUTINEN RETORIIKKANA

Retoriikkaa voi luokitella sen mukaan, mihin kielenkäytön tasoon huomio suunnataan. Palosen ja Summan (1996) mukaan perusjako on 1) puheiden tai esitysten retoriikka, 2) argumentoinnin retoriikka ja 3) trooppien tai kielikuvien retoriikka. Puheiden tai esitysten retoriikalla analysoidaan esityksiä kokonaisuutena suhteessa yleisöön. Argumentoinnin retoriikka suuntaa tutkimuskohteen esityksen niihin puoliin, joilla pyritään muuttamaan tai vahvistamaan yleisön käsityksiä asioista. Trooppiretoriikkaa voidaan tutkia argumentoinnin välineenä, mutta siinä voidaan nähdä myös avaimia tekstien ajatusmuotojen tutkimiselle. (Palonen & Summa 1996, 10).

Tässä luvussa esittelen aluksi trooppiretoriikan piiriin kuuluvien metaforien merkitystä ja asemaa journalismissa sekä metaforatutkimuksen antia journalismin sisältöjen tutkimukselle. Käytän tekstin retoristen ominaisuuksien tutkimusta apuvälineenä tekstin diskursiivisten ulottuvuuksien ja hegemonisten merkitystenantojen kartoittamisessa, joten en esittele tekstien retorisen analyysin koko kenttää tai mahdollisuuksia. Toisessa alaluvussa pohdin tutkimuskysymyksiä, joilla tekstin retorista ulottuvuudesta pystytään eksplikoimaan tekstien poliittisia merkitystasoja. Koska teot eivät vastaa politiikassa sanoja, on poliittisten merkitystasojen tulkinnalla ylitettävä tämä kuilu. Alaluvussa kolme hahmottelen tekstin poliittisten merkitystasojen ja erilaisten politiikan retoriikan tyyppien tutkimusta esimerkkien avulla.

7.1. Metaforat

Suppean rajauksen mukaan metafora on yksi trooppi eli kielikuvamuoto muiden trooppien eli metonumioiden, synekdokeiden ja hyberbolien joukossa (Hellsten 1997, 12–13). Journalistiset tekstit ovat täynnä metaforisia ilmaisuja. Journalismin rooli kieleen vakiintuneiden metaforien vahvistamisessa ja uusien levittämisessä on merkittävä, johtuen siitä, että mediat tavoittavat eri muodoissaan lähes kaikki suomalaiset. Metaforat ovat journalismissa suosittuja muun muassa tiiviytensä vuoksi. Journalismin lähteen kannattaa käyttää metaforaa, koska sen siirtyminen journalistiseen tekstiin jäsentää asioita lähteen haluamassa merkityskontekstissa. Metaforan käyttö sulkee aina pois muita mahdollisia tapoja hahmottaa aihetta, sillä se rajaa asian

tarkastelukulman käytettyyn metaforiseen järjestelmään sopivaksi. (Hellsten 1996, 180–181).

Journalismissa käytetyt metaforat eivät kerro pelkästään toimittajien tavasta käyttää ja rikastuttaa kieltä, vaan ne ovat osa diskursseja ja siten myös metaforien kautta pystyy tutkimaan tekstien tapaa jäsentää ja tulkita maailmaa. Metaforien avulla verrataan ja rinnastetaan erilaisia asioita toisiinsa ja siirretään merkityksiä aihepiiristä tai viitekehystä toiseen, esimerkiksi politiikasta sotaan tai lääketieteeseen.

Journalistisissa teksteissä poliitikot usein pelaavat pelejä tai käyvät kauppaa, sillä poliittisia tapahtumia jäsennetään usein pelin, sodan, teatterin tai kaupankäynnin metaforin. (Väliverronen 1996, 123; Hellsten 1996, 180). Hellsten (1997, 3) korostaa, että vaikka journalismissa yleinen kyseenalaistamaton ja kaavamainen asioiden metaforisointi johtaa helposti lukkiutuneeseen ja hegemonisia diskursseja pönkittävään tapaan tulkita maailmaa, voidaan uusilla ja osuvilla metaforilla myös tehokkaasti kyseenalaistaa hallitsevia tulkintoja.

Hellsten (1998) jaottelee yleisimmät metaforateoriat *korvaamis-*, *vertaamis-*, ja *vuorovaikutusteorioihin*. *Korvaamisteorian* mukaan metaforassa sana tai ilmaisu korvataan toisella termillä. Tällöin kyse on nimen ja siihen liittyvän merkityksen siirtämisestä asialta toiselle, esimerkiksi uusien asioiden tekemisestä ymmärrettävämmäksi tutun ja konkreettisemmän käsitteen avulla. *Vertaamisteorian* mukaan metafora on tiivistynyt analogia, jolloin kyse ei ole sanan korvaamisesta toisella, vaan asioita verrataan lausetasolla. *Vuorovaikutusteorian* mukaan metafora ei ole pelkästään kirjoitukseen tai puheeseen lisättävä tehokeino, vaan ajattelu sinänsä on metaforista. Vuorovaikutusteoria korostaa maailman suhteellisuutta: kaikki on aina jossain suhteessa johonkin, jostain näkökulmasta tarkasteltuna. Vuorovaikutusteorian mukaisesti metaforaa ei voida muuntaa korvaamalla se, koska metaforinen merkitys syntyy kontekstien välisestä vuorovaikutuksesta. (Hellsten 1998, 65–66).

Journalismin tekstien tutkimukselle metaforatutkimus mahdollistaa journalismikritiikin, jossa voidaan kiinnittää huomiota siihen, mitä vakiintuneilla metaforisoinneilla journalismissa tehdään ja mitä niillä suljetaan pois. Kriittisen diskurssianalyysin tavoin metaforatutkimus mahdollistaa vallitsevien kulttuuristen arvostusten, normien ja

hierarkkisten jäsenysten tutkimisen positiosta, jossa risteilevät eritasoiset kehityskulut (Hellsten 1998, 86).

7.2. Retoriikan poliittisuus

Retoriikka voidaan määritellä taidoksi vaikuttaa ihmisiin (Hemánus 1990, 84), ja kun myös politiikan perusluonne on yhteiskunnallinen vaikuttaminen, ymmärretään poliittinen retoriikka usein vain poliitikon suostuttelevana puheena. Kuitenkin esimerkiksi uutisella on suostutteleva, retorinen ulottuvuus, jonka pyrkimyksenä on tehdä uutisesta huomattavampi, muistettavampi ja uskottavampi (van Dijk 1988, 178–179).

Mediatekstien diskurssien muodostamisesta/muodostumisesta on helppo eksplikoida myös poliittinen aspekti, koska antamalla tietyille diskursseille ja käsitteenmuodostuksille hegemonia vaimennetaan poliittisessa konfliktitilanteessa aina joidenkin toisten intressipiirien diskursseja ja sitä kautta muodostetaan hierarkioita poliittisille tavoitteille. Kielen avulla politisoidaan ja epäpolitisoidaan tilanteita, määritellään ja muutetaan valta-asemia sekä tarjotaan ja suljetaan pois vaihtoehtoja. Palosen (1988, 143) mukaan politiikan aspektiluonteen vuoksi ei ole kuitenkaan mieltä kysyä, onko jokin teko itsessään poliittinen tai politiikkaa, vaan oikeampi tutkimuskysymys on, missä ja miten sen mahdollinen poliittinen aspekti/poliittisuus tulee näkyviin. Palonen asettaa teon poliittisuuden tutkimiselle kahdensuuntaisia vaatimuksia:

”Tutkimuksen on oltava riittävän kiinnostunut sekä ”teosta sinänsä”, sen tunnusmerkkien ja erikoisluonteen detaljoidusta tulkinnasta, että sen ”poliittisesta merkityksestä”, ts. suhteista muihin tekoihin, pelkkiin sanoihin, poliittiseen konfliktiasetelmaan tai prosessien käynnistämiseen tai katkaisemiseen” (Palonen 1988, 143).

Tekstin retoriikan ja reaali maailmaan kohdistettujen viitteiden analysointi auttaa löytämään tekstin poliittisia merkitystasoja. Palosen (1988, 147) mukaan tekstissä ilmenevän politiikan löytäminen voi helpottaa tekemällä tekstille tutkimuskysymyksiä, kuten mikä on niiden käsitys jostakin asiasta, mikä on niissä ilmaistu ajatustapa, millainen on niiden käsitteenmuodostus ja kysymysten problematisointitapa, sekä millä

keinoin ne viittaavat reaali maailmaan ja niin edelleen. Tutkija voi jatkaa analyysiaan sijoittamalla näihin tutkimuskysymyksiin saamansa vastaukset historialliseen, vertailevaan tai poleemiseen perspektiiviin. Poliitiikan piirissä syntyneiden tekstien retorisen luennan on suunnattava huomionsa erityisesti ”implisiittisiin negaatiofigureihin” eli siihen, mikä implisiittisesti nähdään ongelmana, mikä ei ja mitä pidetään implisiittisesti toivottavana. Tekstiltä on myös tärkeää kysyä, mitä olennaista siitä puuttui, esimerkiksi jokin asiaan liittyvä näkökulma tai jopa luontainen diskurssi? Palonen kehottaa politiikkaa tekstistä etsivää luentaa kiinnittämään huomionsa ”rajauksen paatukseen”, ”katkaisun eetoskseen”, ja ”pelinavauksen logokseen” eli *keihin yleisön on rajattu, kuka on toimija* eli kuka politikoi ja *mitä pelejä avataan ja miten tätä toimintaa argumentoidaan*. (Palonen 1992, 372–374).

Forsberg on havainnut Suomalaisen Nato-keskustelun poliittisessa retoriikassa selvän retorisen siirtymän kaavan, jossa Natoon liittymisen tai liittoutumattomuuden kannattamisesta on diskursiivisesti tehty emotionaalinen toimi, kun taas oman kannan diskursiivisina kehyksinä ovat faktoihin ja loogiseen päättelyyn perustuvat argumentit. Perustelujen retorisina rakenteina on ollut se, että liittoutumattomuuden kannattajien käsityksen mukaan Nato-jäsenyyden tavoittelu on *intoilua*, kun turvallisuuspoliittisia ratkaisuja tehtäessä on syytä *säilyttää maltti*. Nato-jäsenyyden kannattajien puheenvuoroissa liittoutumattomuus samastetaan vanhaan, *ajastaan jälkeensä jääneeseen ajatteluun*, joka asetetaan *uutta, modernia ja aikaansa seuraavaa* ajattelua vastaan. (Forsberg 2002, 280).

7.3. Poliitiikan retoriikan tyyppejä

Kun politiikkaa tyypitellään poliittisen toiminnan perspektiivistä, voi Palosen ja Summan (1996) mukaan puhua policy-, politikointi-, polity- ja politisointiretoriikoista. 1) *Policy-retoriikkaa* tarvitaan tilanteissa, joissa monista jotakin yhtä tiettyä kysymystä koskevista vaihtoehdoista on valittava jokin yhtenäinen linja. Kysymys on siis poliittisen linjan ratkaisutilanteesta. 2) *Politikointiretoriikka* kääntää näkökulman siten, että politiikan toimijoiden välinen kamppailu nousee tuloksia tärkeämmäksi. 3) *Polity-retoriikka* viittaa tilanteisiin, joissa poliittisuus näyttäytyy vakiintuneiden toimintatapojen, normien ja rakenteiden merkityskenttänä. Esimerkiksi puolueohjelmien retorinen rakenne kuuluu polity-retoriikan piiriin. 4) *Politisointiretoriikka* kohdistuu

toiminnan pelivaran osoittamiseen ja avaamiseen. Palosen ja Summan mukaan ”nimet, käsitteet ja luokitukset ovat sen keskeisiä kohteita, joilla politiikan toimintatilaa luodaan ja tehdään ‘pelattavaksi’, politikoinnin kohteeksi”. (Palonen & Summa 1996, 11–12). Asioiden nimeämisen ja käsitteiden rajauksen tutkimisen kautta politisointiretoriikan tutkimuksen kohteena on siis samantapaisia asioita kuin diskurssien tutkimuksella, vain näkökulma on hieman toinen.

Kun Palosen ja Summan luokittelema politiikan retoriikan perustyyppien paradigma siirretään poliitikkojen Nato-keskusteluun, niin voidaan päätyä esimerkiksi seuraavaan jaotteluun: 1) *Policy-retoriikan* piiriin voi lukea esimerkiksi keskustelun Suomen turvallisuuspoliittisesta linjasta. Tällöin peruskysymykseksi muodostuu, onko Suomen policynä itsenäinen ja uskottava puolustus, vai ainoastaan uskottava puolustus. 2) *Politikointiretoriikkaa* noudattaa esimerkiksi kansanedustaja, joka valtopoliittisista syistä kannatti eduskunnan selontekokeskustelussa liittoutumattomuuspolitiikkaa, mutta on valmis äänestämään ja argumentoimaan Nato-jäsenyyden puolesta, jos jäsenyyden vastustaminen heikentäisi kansanedustajan asemaa hänen oman puolueensa sisäisessä hierarkiassa. 3) *Polity-retoriikkaa* sisältyy esimerkiksi kesällä 2002 julkaistuihin puoluekokousten julkilausumiin, joissa käsitellään Suomen ja Naton suhteisiin liittyviä asioita mainitsematta Natoa nimeltä. 4) *Politisointiretoriikkaa* voi löytyä myös esimerkiksi edellä mainituista puolueiden julkilausumista. Esimerkiksi *itsenäisen ja uskottavan puolustuksen* puhutavan vaihtaminen *uskottavaan puolustuskykyyn* avaa poliittista pelivaraa kasvattaa ja pitää yllä Suomen puolustuskykyä Suomen Nato-jäsenyyden avulla.

8. TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUKSEN VAIHEET

Tämän tutkimuksen diskurssianalyysiaineiston muodostavat Helsingin Sanomissa julkaistut kolmetoista turvallisuuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyä pääteemaltaan käsitellyttä uutista, uutistaustaa, kolumnia tai kommenttia. Tutkimuksen tausta- ja vertailuaineistona on 29 Suomen ja Naton suhteita pääaiheenaan käsitellyttä journalistista tekstiä, valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko sekä selonteon eduskuntakäsittelystä kertovat eduskunnan pöytäkirjat.

8.1. Helsingin Sanomat julkisen keskustelun määrittäjänä

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto on kerätty Helsingin Sanomista, koska sillä on poikkeuksellisen merkittävä asema suomalaisen julkisen keskustelun määrittelijänä ja portinvartijana. Pörssiyhtiö SanomaWSOY:hyn kuuluva Helsingin Sanomat on Pohjoismaiden suurin päivälehti, jolla on noin 1,2–1,5 miljoonaa lukijaa päivittäin (KMT 2001). Suomalaisen sanomalehdistön kentässä Helsingin Sanomien saavuttama poikkeuksellisen ylivoimainen asema on luonut sille asemaa myös yhtenä suomalaisen journalistisen kulttuurin keskeisistä suunnannäyttäjistä ja jopa viitekehyksistä (vrt. Heikkilä 1996, 65). Helsingin Sanomien aseman vuoksi voidaan olettaa, että sen suosimat diskurssit ja jäsentämistavat esimerkiksi eduskunnan Nato-keskustelun uutisoinnissa vaikuttavat –STT:n, Ylen ja MTV3:n uutisten ohella– myös näitä medioita seuraavien, muissa viestimissä työskentelevien journalistien tapaan käsitellä ja hahmottaa asiaa.

Helsingin Sanomien vastaavan päätoimittajan Janne Virkkusen mukaan Helsingin Sanomat on asiasidonnainen lehti, joka on sitoutumaton suhteessa toimiviin instituutioihin, mutta se pyrkii edistämään oikeina ja tärkeinä pitämiään asioita. Uutispalstoilla asioiden tukeminen näkyy niille annettuna julkisuutena, ei propagandistisena asianajona. Virkkunen myöntää (Löytömäki 1998b, 65), että mielipiteen ulottuminen uutisten sisältöön on mahdollista, vaikka sitä pyritään välttämään. Virkkusen mukaan lehden kanta saattaa heijastua jonkinasteisena itsesensuurina toimittajien työhön, jolloin se otetaan alitajuisesti ja ehkä tiedostamattakin huomioon. Helsingin Sanomien toimituskulttuurin tavoitteena on kuitenkin mahdollisimman neutraali uutinen, joka kirjoitetaan sanavalintoja myöten

niin, ettei uutisessa esiintyviä ihmisiä aseteta eriarvoiseen asemaan. Poliitiikan uutisoinnissa on Helsingin Sanomien periaatelinjan pohjalta tavoitteena ”toimittaa lehteen sellainen aineisto, jonka lukemalla ihminen tietää, mikä siinä maailmassa on olennaista ja tärkeää, mikä pitää tietää, ja että ihminen itse voisi ajatella miten asiat ovat”. (Löytömäki 1998 b, 65).

8.2. Selonteon eduskuntakäsittelyn uutisointi Helsingin Sanomissa

Helsingin Sanomien uutisointi turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelystä alkoi keskiviikkona 5.9.2001 politiikan uutissivulla olleella kahden palstan ennakkojutulla, jossa kerrottiin, että eduskunta alkaa käsitellä puolustusselontekoa. Lähetekeskustelun uutisoinnin painopiste oli torstai 6.9., jolloin aihetta käsiteltiin kahdella palstalla premiäarisivun oikeassa yläkulmassa, kolmeneljäsosasisivun kokoisena neljän jutun kokonaisuutena politiikan uutissivuilla, ensimmäisessä eli ylimmässä pääkirjoituksessa, sekä pääkirjoitussivulle sijoitetussa Olli Kivisen kolumnissa.

Helsingin Sanomat ei uutisoinut lähetekeskustelua enää perjantaina 7.9., vaikka torstaina käytettiin eduskunnassa vielä 26 puheenvuoroa. Poliitiikan uutissivulla oli 7.9. kuitenkin kahden palstan uutinen, jossa kerrottiin, että presidentti Tarja Halosen mielestä Suomen ei ole tarpeellista tehdä erillistä selvitystä siitä, miten Baltian maiden mahdollinen Nato-jäsenyys vaikuttaisi Suomen asemaan. Lauantaina 8.9. Helsingin Sanomien politiikan uutissivulla oli kahden palstan uutinen siitä, että puolustusvaliokunta kirjoittaa mietinnön puolustusselonteosta, sekä yhden palstan uutinen, jossa kerrottiin, että turvallisuuspolitiikan tutkijoiden mielestä Baltian Nato-jäsenyys vaikuttaisi myös Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan. Myös pääkirjoitussivun pilapiirros käsitteli turvallisuuspoliittista selontekoa.

Valtioneuvoston selonteon lähetekeskustelu kuului viikon keskeisiin uutisteemoihin, jonka vuoksi tapahtuman uutisointi päätettiin yhteenvetoihin sunnuntain Helsingin Sanomissa. Sunnuntain lehdessä oli kaksi analyttisyyteen pyrkinyttä laajaa artikkelia, joista toisessa pohdittiin Baltianmaiden Nato-jäsenyyden vaikutuksia Suomen asemaan ja toisessa esiteltiin selonteon eduskuntakäsittelyssä käytettyä poliittista peitekieltä.

Valtioneuvoston selonteon valiokuntakäsittelyn aikana syys–joulukuussa Suomen ja Naton suhteita käsiteltiin Helsingin Sanomissa toistuvasti gallup-utisoinneissa Nato-jäsenyyden kannatuksesta, julkisuuskyynnyksen ylittäneissä poliitikkojen kommenteissa Baltian mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista sekä useissa kolumneissa ja pääkirjoituksissa. 12.10. Helsingin Sanomat uutisoi yhdellä palstalla, että pääministeri Paavo Lipponen oli luvannut eduskunnan kyselytunnilla opposition pääsevän mukaan seuraavan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmisteluun vuonna 2004. Valtioneuvoston selonteon käsittely valiokunnissa ylitti uutiskynnyksen 20.–23.11., kun puolustusvaliokunnalle ei salausvelvoitteeseen vedoten näytetty alkuperäisiä asiakirjoja Suomen ja Naton rauhankumppanuussopimuksesta. Valiokuntakäsittelystä oli uutinen myös 28.11., kun valtiovarainvaliokunta kritisoi turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon rahoituslaskelmia liian epätarkoiksi.

Eduskunnan palautekeskustelun uutisointi alkoi Helsingin Sanomissa 15.12., kun edellispäivänä valmiiksi saadun puolustusvaliokunnan mietinnön keskeinen sisältö julkistettiin. Varsinaisen palautekeskustelun uutisointiin käytettiin 20.12. noin puoli sivua, ja palautekeskustelun käsittely päättyi seuraavana päivänä 21.12. asiaa käsitelleeseen ensimmäiseen pääkirjoitukseen.

8.3. Tutkimusaineiston rajaus ja käyttö

Olen rajannut tutkimuskohteekseni Helsingin Sanomat 5.9.–31.12.2001. Rajaus perustuu laajennettuna siihen ajanjaksoon, jona valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa käsiteltiin eduskunnassa eli 5.9.–19.12.2001. Tutkimusaikana Helsingin Sanomat julkaisi 42 uutista, uutistaustaa, kolumnia tai pääkirjoitusta, joiden pääteemaksi olen luokitellut Suomen ja Naton väliset suhteet. Pidän uutisen pääteeman kriteerinä sitä, että teema tulee esiin otsikossa tai vähintään kolmen ensimmäisen kappaleen aikana. Kriteeri perustuu journalistiseen esitysmuotoon, jossa tekstin tärkein asiasisältö sijoitetaan artikkelin kärkeen. Tämä niin sanottu kärjellä olevan kolmion malli esiintyy puhtaimmillaan uutisissa. (Esim. Bruun, Koskimies, Tervonen 1986, 155). Olen rajannut analysoitavan aineiston ulkopuolelle yleisönosastokirjoitukset, pääkirjoitussivulla olevat referaatit muista lehdistä, premiäärisivun vinkit joissa on pelkkä otsikko sekä valokuvat. Valokuviin sisältyvät viestit eivät ole ilmiselviä ja kiistattomia, vaan niiden välittämien viestien

analysoimiseen olisi tarvittu oma erillinen teoreettinen viitekehys, jonka muodostaminen pro gradu –työn mittakaavassa olisi hajauttanut mielestäni liikaa työn huomiota tekstiin perustuvasta diskurssien analyysistä.

Diskurssianalyysiin ei -kvalitatiivisen tutkimusperinteen mukaisesti- kuulu niinkään laaja otanta, vaan aineisto kerätään yleensä jonkin tutkimusintressin ohjaamana. Juhila ja Suoninen (1999) korostavat, että diskurssianalyysissä on hyödyllistä erottaa toisistaan koko aineistokorpus ja varsinainen analysoitava aineisto. Laajemmasta aineistosta eli korpuksesta usein ainoastaan tietyt tapaukset tai mahdollisesti suppeatkin osat valikoituvat tutkimusprosessin aikana analyysin fokukseen. (Juhila & Suoninen 1999, 241). Tässä tutkimuksessa aineistokorpus on 5.9.–31.12.2001 Helsingin Sanomissa julkaistut 42 Suomen ja Naton suhteita pääaiheenaan käsitellyttä journalistista tekstiä, jotka on lueteltu liitteessä yksi. Diskurssianalyysin fokukseen olen rajannut varsinaiseksi diskurssianalyysiaineistoksi kaikki valtioneuvoston selonteon eduskuntakäsittelyä suoraan käsitelleet uutiset, uutistaustat, pääkirjoitukset ja kolumnit, jotka on julkaistu korkeintaan viisi päivää ennen tai jälkeen selonteon lähete- tai palautekeskustelua. Rajaus on johdettu tämän tutkimuksen pääongelmasta, jossa pyritään löytämään selonteon eduskuntakäsittelyn uutisoinnissa käytetyt hegemoniset diskurssit. Diskurssianalyysiaineiston ehdot täyttäviä journalistisia tekstejä on yhteensä kolmeitoista:

Tutkimuksen diskurssianalyysiaineisto:³

- 5.9. Eduskunta pureutuu puolustuselontekoon. Poliitiikan uutinen, 2 p.
- 6.9. Nato pääosassa selontekokeskustelussa. Premiäärisivun uutinen, 2p.
- 6.9. Naton laajentumisen vaikutus on aiheellista selvittää. Pääkirjoitus, 2p.
- 6.9. Ajopuu kulkee. Pääkirjoitustoimittaja Olli Kivisen kolumni, 3p.
- 6.9. Hallituksen puolustuslinja porvaripuolueiden hampaissa. Poliitiikan uutinen, sekä siihen liitetyt ”eduskunnassa sanottua” ja ”selonteon päälinjau” –kainalojutut. 7p.
- 8.9. Puolustusvaliokunta kirjoittaa mietinnön puolustuselonteosta. Poliitiikan uutinen, 2p.
- 9.9. Kun tilanne muuttuu. Päätoimittaja Janne Virkkusen kolumni, 3p.
- 9.9. Piilosotaa Natosta. Poliitiikan uutistausta sunnuntaisivuilla, 8p.

³ Pääkirjoitukset, kolumnit, uutiset ja uutistaustat on julkaistu Helsingin Sanomien ensimmäisessä painoksessa artikkelin nimen edessä kerrottuna päivänä vuonna 2001. Artikkelin nimen perässä oleva numero kertoo kuinka monen palsta levyisenä teksti on julkaistu. Pääkirjoitussivun palstat ovat leveämpiä kuin uutissivujen palstat.

- 15.12. Eduskunnasta tulossa tiukka ei liittoutumiselle. Premiäärisivun uutinen, 9p.
- 15.12. Kansanedustajat: Natoon ei ole perusteita mennä Baltian mukana. Poliitiikan uutinen, 6p.
- 20.12. Sdp:n mielestä Nato-jäsenyys ei ole mullistus. Premiäärisivun uutinen, 2p.
- 20.12. Eduskunta nosti taas esiin Nato-jäsenyyden mahdollisuuden. Poliitiikan uutinen, sekä siihen liitetty ”eduskunnassa sanottua” -kainalojuttu 6p.
- 21.12. Puolueissa aletaan varautua Suomen linjan muuttumiseen, pääkirjoitus, 2p.

Tutkimusaineistoni tausta- ja vertailuaineistoksi jääneet loput 29 artikkelia käsittelevät Suomen ja Naton välisten suhteiden tiivistämistä ilman, että ne olisivat eduskunnan lähete- tai palautekeskustelun suoraa journalistista uutisointia tai kommentointia. Käsittelin tätä artikkeleiden ryhmää diskurssianalyysini tausta-aineistona ja apuvälineenä keskeisten diskurssien löytämisessä ja jäsentämisessä. Olen lukenut koko aineistokorpuksen useaan kertaan etsiessäni ja kehitellessäni relevantteja diskurssiluokkia, mutta jokaista lausetta koskevan diskurssianalyysin olen tehnyt vain tutkimusaineistoni kolmestatoista tekstistä koostuvalle ytimelle.

Tutkimukseni tausta- ja vertailuaineistona ovat myös valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko, ulkoasiain- ja valtiovarainvaliokunnan lausunnot, puolustusvaliokunnan mietintö sekä Suomen eduskunnan pöytäkirjat valtioneuvoston selonteon käsittelystä eduskunnassa. En erittele tausta-aineistosta löytyviä diskursseja, mutta käytän niitä hyväkseni uutistekstieni kontekstualisoinnissa sekä vertailen pistokoeluonteisesti, miten uutistekstissä olevat sitaatit ovat muuttuneet, kun ne on poimittu eduskuntakeskustelusta osaksi yleistä uutisdiskurssia. Muutamit luvussa yhdeksän olevat diskurssiesimerkit on poimittu tausta-aineistosta, silloin kun ne ovat poikkeuksellisen hyvin kuvanneet esittelemääni diskurssia.

Diskurssianalyysiaineistossani on yksi pääkirjoitus ja kaksi kolumnia, jotka ovat Helsingin Sanomien toimittajien tekemiä. Olen ottanut pääkirjoituksen ja kolumnit mukaan tutkimusaineistoon, koska mielestäni on relevanttia tutkia kokonaisuutena, miten Helsingin Sanomat käsitteli selonteon käsittelyä eduskunnassa. Otan analyysissäni huomioon, että pääkirjoituksella ja kolumnilla on eri funktio kuin uutisteksteillä. Koska mielipideaineiston tehtävä on ottaa kantaa – pääkirjoituksissa näkyy lehden kanta ja kolumnissa sen kirjoittajan kanta–, mainitsen tutkimustulosten esittelyssä aina erikseen, jos diskurssiesimerkkini on mielipideaineistosta. Analyysini

perusteella pääkirjoituksissa ja kolumneissa toistuvat samat diskurssit hieman erilaisin painotuksin ja kärjistyksin kuin varsinaisessa uutisaineistossa.

8.4. Tutkimuksen kulku

Diskurssianalyysin ensimmäisessä vaiheessa luin useaan kertaan kaikki tutkimuskorpukseen kuuluvat 42 artikkelia, joiden pohjalta hahmottelin mahdollisia hegemonisia diskursseja. Diskurssien kehittäminen lähti tutkimuksessani yksittäisten sanojen sekä poliittisen kontekstin temaattisten vastinparien etsimisestä ja yhdistämisestä, eli etenin deduktiivisen päättelyn kautta yksityisestä yleiseen. Alleviivasin sanoja ja ilmaisuja, joissa asia oli sanottu mielestäni epäsuorasti tai muulla kuin journalistien erottumattomalla ”perusdiskurssilla” ja pyrin löytämään kontekstista syyn tämän ilmaisun käytölle. Alkuvaiheessa kehittämiäni vastinpareja olivat esimerkiksi: *ei ole ajankohtainen vallitsevissa oloissa* – suomalaisten ja Venäjän Nato-jäsenyyden vastustus, *liikkuvat ja tulivoimaiset yksiköt* – taisteluhelikoptereista puhuminen olisi vaalien alla riskialtista, *Nato-vastustajien vastarinta* – tekstin kirjoittaja asemoi itsensä eri puolelle rajalinjaa.

Toisessa vaiheessa aloin sovittaa diskurssianalyysiaineistoni kolmentoista artikkelin osia näiden ilmaisujen perusteella ideoimieni diskurssityyppiehdotelmien sisään. Tutkimuksen edetessä karsin pois niitä diskurssityyppejä, joihin ei löytynyt sisältöjä, ja lisäsin uusia diskurssityyppejä sellaisille puhetavoille, joille ei löytynyt luokkaa alkuperäisessä jaottelussani.

Karsittujen hegemonisten diskurssien ehdokkaiden ryhmään kuuluu esimerkiksi asiantuntijadiskurssi, jonka sisään löytyi muutamia akateemisen viralliselta kuulostavia ilmaisuja ja käsitteenmuodostuksia. Ilmaisuja ei löytynyt tutkimusaineistosta kuitenkaan niin monta, että mielestäni perusteet diskurssin nimeämiseksi hegemoniseksi diskurssiksi olisivat syntyneet. Alhaisen esiintymistiheyden perusteella pudotin asiantuntijadiskurssin alisteisten diskurssien ryhmään.

Kolmannessa vaiheessa kävin jokaisen artikkelin lävitse sana-, ja lausetasolla, sekä merkitsin sana sanalta, mihin löytämäni diskurssityyppiin kukin sana tai lause on luokiteltavissa. Osaa sanoista tai lauseista ei ole luokiteltavissa mihinkään

diskurssiryhmään, joten jätin ne luokittelematta. Esimerkki näille kolmelletoista artikkelille tekemästäni diskurssijaosta on liitteessä kaksi. Lopuksi kokosin erillisten otsakkeiden alle yleisimpien diskurssien tyypillisimpiä ilmaisuja, joista kuvaavimpia esittelen tutkimuksen analyysiosassa.

Metafora-analyysissa poimin kolmestatoista artikkelista kaikki metaforat, minkä jälkeen luokittelin ne erilaisten teemojen alle. Toimijapositionalyysissa keräsin teksteistä toimijat (aktorit) sekä niiden toimintaa kuvaavat verbit. Toisessa vaiheessa luokittelin tekstissä kuuluvat puheäännet sen mukaan, mikä niiden lähteeksi kerrotaan teksteissä, jaottelin puheäännet suoraan ja epäsuoraan puheeseen sekä vertasin puheääniä eduskunnassa pidettyihin puheisiin. En pyrkinyt tekstin retoristen ominaisuuksien tutkimisessa kattavaan analyysikeinojen käyttöön, vaan tavoitteena oli laajentaa diskurssianalyttistä näkökulmaa tutkimalla tekstien muutamia retorisia ominaisuuksia.

9. AINEISTON HEGEMONISET DISKURSSIT

Tässä luvussa luokittelen tutkimusaineistosta löytämäni yleisimmät diskurssit sekä esittelen näiden puhetaojen suosimista ilmaisuista tyypillisimmät ja kuvaavimmat. Lisäksi pohdin, mitä diskurssien kontekstualisoinnilla on pääteltävissä niiden 1) alkuperästä, 2) yleisyyden syystä, 3) todellisesta merkityksestä ja 4) siitä, minkä piirien etua näiden diskurssien käyttäminen ajoi. Nimeän tutkimusaineistosta löytämäni hegemoniset diskurssit seuraavasti: 1) optiodiskurssi 2) Baltia-diskurssi 3) sotilaallinen operaatiodiskurssi ja 4) konfliktidiskurssi. Näitä hegemonisia diskursseja tuettiin alisteisilla diskursseilla, joita ovat esimerkiksi Venäjän uhka -diskurssi, asiantuntijadiskurssi, vakausdiskurssi ja kansanäänestysdiskurssi. Yhdistävänä piirteenä diskursseille on, että ne käsittelevät ainakin osaltaan Suomen ja Naton suhteita. Jokainen diskurssi kuitenkin tuottaa kohteensa ja subjektinsa hieman eri tavoin ja eri näkökulmasta, rajaten muita näkökulmia vähempiarvoisiksi.

9.1. Optiodiskurssi

Nimeän tutkimusaineistossa olevan poliitikkolähtöisen diskurssin optiodiskurssiksi. Poliitikan toimittajat viettävät suuren osan työajastaan poliitikkojen seurassa ja poliittista diskurssia seuraten, joten on luonnollista, että poliittinen diskurssi ja poliitikkojen käsitteenmuodostus nousevat hegemonisiksi myös toimittajien käyttämissä sidosdiskursseissa. Optiodiskurssissa jäsenyys ei ole ”*ajankohtainen*”⁴, eikä puhetaapaan kuulu kannattaa avoimesti Nato-jäsenyyttä, vaan ”*kannattaa Nato-selvityksen tekemistä*” (HS 6.9., HS 9.9.).

Optiodiskurssi tyrmää varsinaisen Nato-keskustelun Parvikon (1997) Emu-keskustelusta löytämällä argumentilla *ei ole ajankohtainen vallitsevissa oloissa* (HS 21.10.). Nato-jäsenyyskeskustelu ei ole vielä edennyt *ei ole vaihtoehtoja ja ei ole aikaa* –retoriikkojen käyttöön, mutta jos Nato-jäsenyyskeskustelu noudattaa Emu-jäsenyyskeskustelun kaavaa, niin nämä diskurssit otetaan käyttöön seuraavan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmistelun yhteydessä vuonna 2004.

⁴ Suorat lainaukset on tekstissä kursivoitu ja laitettu lainausmerkkeihin. Jos diskurssiin olennaisesti kuuluva sanasto on kerätty eri puolilta tekstiä tai on eri sijamuodossa kuin alkuperäisessä tekstissä, niin se on ainoastaan kursivoitu.

Optiodiskurssin avainkäsite on ”jäsenyysoptio” (HS 28.11.), joka tarkoittaa sitä, että Naton oletetaan pitävän Suomelle ”oveaan auki” (HS 9.9.), jos Suomi päätyisi ”sotilaallisen liittoutumattomuuden uudelleenarviointiin” (HS 21.12.). Kansanedustajat käyvät jo välillä ”klonksuttelemassa” Nato-ovea (HS 20.12), jos se murentaisi hiljalleen Suomen liittoutumattomuuspolitiikan yksimielisyyttä (HS 20.12.). Vaikka kyseessä ei olekaan enää ”maita ja mantuja mullistava kohtalonomainen ratkaisu” (HS 20.12.), on liittoutumattomuus silti vallitsevissa oloissa ”hyvin punnittu linjaus” (HS 20.12.) Kansanedustajat eivät kannata Nato-jäsenyyttä, mutta ovat sitä mieltä, että ”pienen maan on hyvä olla niissä pöydissä joiden ympärillä päätökset tehdään” (HS 6.9.). Optiodiskurssista on kyse myös silloin, kun puolustusvaliokunta edellyttää mietinnössään, että ”rauhankumppanuuden pitää mahtua liittoutumattomuuden puitteisiin” (HS 15.12.) ja YK on yhä ”kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän keskeisin elementti” (HS 6.9.) .

Vaikka Suomen Nato-jäsenyys ei optiodiskurssissa olekaan ajankohtainen, on optiodiskurssin viittekehysenä silti myönteinen suhtautuminen Euroopan integraatioon. Optiodiskurssissa Suomen kansainvälisen vaikutusvallan tarve on perusteiltaan kyseenalaistamaton lähtökohta, jota ei aseteta vastakkaiseksi voimaksi esimerkiksi Suomen itsenäisyyden kanssa. Diskurssi ei kyseenalaista eikä erittele, miksi Suomen pitää pyrkiä Euroopan kovaan ytimeen tai miksi *pienen maan on hyvä olla niissä pöydissä joiden ympärillä päätökset tehdään*. Optiodiskurssissa kyseenalaistamattomana uhkakuvana on Suomen jääminen ”harmaalle vyöhykkeelle” (HS 9.9., kolumni), vaikka suurvaltaristiriitojen ulkopuolelle jättäytymisen voisi nähdä perinteisen suomalaisen puolueettomuusopin mukaisesti jättävän Suomelle enemmän itsenäistä ulkopoliittista liikkumatilaa.

Optiodiskurssi antaa argumentin myös muuntaa ja varustaa Suomen puolustusvoimia täysin Nato-yhteensopivaksi, joka helpottaa mahdollista Natoon liittymistä. Optiodiskurssissa kyse ei ole siitä, että Nato-yhteensopivuuden kasvattamisella otettaisiin kantaa Suomen Nato-jäsenyyden todennäköisyyden puolesta, vaan niin täytyy

tehdä, jotta Nato-optio olisi uskottava⁵ eli kyse on pelkästään ”*rauhankumppanuus-ohjelmaan kuuluvan yhteistyön tiivistämisestä*” (HS 1.11.).

Poliitikkojen käyttämän diskurssin muuttumisesta voidaan tehdä päätelmiä myös itse politiikan muuttumisesta. Esimerkiksi vuoden 2001 selonteon käsittelyn yhteydessä kansanedustajat pitivät puolustuspolitiikan perustana ”*uskottavan puolustuskyvyn säilyttämistä*”, kun edellisessä selonteossa vuonna 1997 eduskunnassa painotettiin vielä ”*itsenäisen ja uskottavan puolustuskyvyn säilyttämistä*” (HS 5.9.). Optiodiskurssi politisoi myös muutoksen käsitteen, koska jos turvallisuuspoliittisessa ympäristössä on tapahtunut *muutos*, silloin Suomi ei ehkä olekaan enää turvallisuuspoliittisesti aiemmin viitatuissa *vallitsevissa oloissa*, jolloin Nato-jäsenyys voi tulla *ajankohtaiseksi*.

Muutoksen korostamisen voi olettaa luovan pohjaa uudelle Nato-tulkinnalle. Vuonna 1995 valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko otsikoitiin ”Turvallisuus

muuttuvassa maailmassa”, vuoden 1997 selonteko on nimeltään ”Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus” (Heikka 1998, 77). Vuonna 2001 muutosta ei selonteon nimessä enää korostettu, vaan se otsikoitiin ”Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001”.

Vuosien 1996–1998 turvallisuuspoliittista keskustelua tutkinut Risto Karinen (1998, 69) löysi poliitikkojen yleisimmäksi diskurssityypiksi vakausdiskurssin, joka korosti vakautta ja sen ylläpitämistä erityisesti EU:n viitekehyksessä ja torjui snellmanilaisen separatistisen lojaalisuuden hengessä Suomen Nato-jäsenyyden. Optiodiskurssi oli jo vuosina 1996–1998 nähtävissä tutkimusaineistossa, mutta yleensä hegemoniselle vakausdiskurssille alisteisena. Koska omasta tutkimusaineistostani ei löytynyt enää juurikaan viitteitä hegemonisesta EU:n takaaman vakauden diskurssista, vaan enemmänkin turvallisuuspoliittisen tilanteen muutoksen ja Nato-option korostamista, päätän, että vuosina 1996–2001 on poliittisen eliitin turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tapahtunut lievä paradigmaattinen siirtymä staattisuutta korostavasta vakausdiskurssista kohti turvallisuuspoliittisen linjamuutoksen mahdollisuutta korostavaa optiodiskurssia. Kontekstiin asetettuna tuon paradigman siirtymän voi

⁵ Muotoilu on puolustusvoimain komentajan Juha Kaskealan puheesta 1.11.2001, joten se ei ole suoraan tämän tutkimuksen tutkimusaineistosta (Heikkilä 2001, 91).

päätellä olevan ainakin osittain seurausta Venäjän ja Naton suhteiden lähenemisestä sekä toisaalta Baltian maiden jäsenyyden todennäköisyyden kasvamisesta.

9.2. Baltia-diskurssi

Optiodiskurssin käsitteenmuodostukseen liittyvänä diskurssina voi erottaa Baltia-diskurssin. Tutkimusaineiston Baltia-diskurssissa keskusteltiin meta-tasolla Suomen Nato-jäsenyyden vaikutuksista ja aikataulusta, mutta paradigma siirrettiin taitavasti Baltia-termistöön. Vaikka Baltia-diskurssissa puhuttiin eksplisiittisesti Baltiasta, kyseessä oli puhetapa, jolla merkityksellistettiin ja rajattiin samalla Suomen Nato-jäsenyyden mahdollisuutta ja vaikutuksia. Mikäli Baltia-puheessa olisi ollut ainoastaan kyse Baltian maiden Nato-jäsenyydestä, se sai perusteettoman suuren huomioarvon Suomen turvallisuuspolitiikan käsittelyssä. Esimerkiksi selonteon lähetekeskustelusta kertoneessa uutisessa Helsingin Sanomat (6.9.) nosti Baltian maiden mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset yhdeksi tärkeimmistä teemoista (liite 2.).

Baltia-diskurssiin latautui runsaasti poliittisia merkitystasoja ja siitä pystyi pääättelemään poliitikkojen todellisia mielipiteitä liittyen Suomen Nato-jäsenyyteen ja sen toteuttamisen aikatauluun. Baltia-diskurssi oli vahvan intertekstuaalista. Diskurssin kontekstiin kuului olennaisena tieto, että pääministeri Esko Aho käynnisti Suomen EU-jäsenyyteen johtaneen prosessin julkisen valmistelun ilmoittamalla 3.9.1991 asettavansa virkamiestyöryhmän selvittämään mahdollisen EY-jäsenyyden etuja ja haittoja. (Hämäläinen 1998, 71).

Baltia-diskurssin avasi presidentti Tarja Halonen 3.9.2001 lehdistötilaisuudessa antamallaan kommentilla, jossa hän sanoi, että ”en usko, että Baltian maiden jäsenyys Natossa tulee aiheuttamaan turvallisuuspoliittisesti mitään muutosta Suomen asemaan” (HS 6.9.). Halonen ei eksplisiittisesti tukenut Baltian maiden Nato-hanketta, mutta hänen aiempaa myönteisempi kantansa käynnisti Suomessa Baltia-keskustelun. Keskustelu sai Suomessa epäluonnolliset mittasuhteet, jos sen tulkitaan tarkoittaneen ainoastaan Baltian Nato-jäsenyyksymystä. Keskustelua jatkoi 5.9. ulkomaankauppaministeri Kimmo Sasi (kok), joka vaati lehtihaastattelussa, että Naton laajentumisen vaikutuksista tehtäisiin Suomessa selvitys, ”ennen kuin Nato ottaa uusia jäseniä” (HS 6.9.). Lausunnon poliittinen merkitys tiivistyy vaatimukseen selvityksen

tekoajankohdasta, koska se olisi jättänyt Suomelle mahdollisuuden anoa Naton jäsenyyttä nopeassa aikataulussa. Presidentti Halonen kuitenkin kiisti selonteon tarpeellisuuden ”tässä vaiheessa” (HS 7.9.).

Ministeri Enestam vakuutti turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähetekeskustelussa, että Baltian maiden Natoon liittymisen vaikutukset olisivat valtaosaltaan myönteisiä. Myös Helsingin Sanomat (6.9.) osallistui Enestamin Baltia-diskurssin tärkeyden korostamiseen kertomalla hänen Baltia-kannanottonsa kolmeen kertaan samassa uutisessa eli alaotsikossa, varsinaisessa tekstiosassa ja kuvatekstissä. Samassa uutisessa kerrottiin myös vasemmistoliiton Jaakko Laakson sekä kokoomuksen Ilkka Kanervan ja Jari Vilénin Baltia-kannat. Laakso epäili, että Baltian maiden jäsenyydestä on jo olemassa salainen selvitys, joka on jaettu osalle hallitusta. Vilén esitti, että pääministeri antaisi asiasta erillisen selvityksen, jos Baltian maat hyväksytään jäseniksi jo vuoden 2002 keväällä.

Tulkitsen puolustusministeri Enestamin metaviestin olleen, että myös Suomen Nato-jäsenyyden vaikutukset olisivat etupäässä myönteisiä, ja Laakson viestittäneen Baltia-diskurssilla, että osa hallituksesta valmistelee Suomen nopeaa liittymistä Natoon. Vilénin puolestaan arvioin pyrkineen nopeuttamaan hallitusta julkistamaan myönteisen Nato-kantansa jo ennen kevään 2003 eduskuntavaaleja, koska silloin hallitus saattaa olla ratkaisevien puolueiden osalta vaihtunut. Ainoastaan Ilkka Kanerva siirsi Baltia-diskurssin todellisiin termeihin kommentoimalla Baltia-keskustelua, että myös Suomen Nato-jäsenyyden myötä ”alueen vakaus kasvaisi pitkällä tähtäimellä”.

Arvioin optio- ja Baltia-diskurssien käyttöön olevan kolme perussyytä 1) kansan Nato-vastustus, 2) Venäjän Nato-vastustus ja 3) Nato-kannan puuttuminen. *Kansan Nato-vastustus* vaikuttaa siten, että kun lähes 70 prosenttia suomalaisista vastustaa Suomen liittymistä Natoon, poliitikkojen ei ole poliittisesti viisasta tunnustautua Nato-jäsenyyden kannattajaksi ennen kevään 2003 eduskuntavaaleja. Käytännössä johtavat puolueet näyttävät optiodiskurssilla siirtävän koko Nato-keskustelun kevään 2003 eduskuntavaalien jälkeiseen aikaan (vrt. Seppälä 2002, 16). Optiodiskurssia käyttävää poliitikkoa voivat äänestää Nato-jäsenyyden kannattajat ja vastustajat, mutta Nato-jäsenyyden avoin kannattaminen veisi ääniä poliitikon puoluekannasta riippumatta.

Venäjän Nato-vastustus vaikuttaa erityisesti hallituspuolueiden johtavien poliitikkojen kantoihin. Syksyllä 2001 näytti siltä, että Venäjän ja Naton yhteistyö on kehittymässä nopeasti aiempaa tiiviimmäksi (Forsberg 2002, 224). Tämän perusteella päätteen, että Nato-jäsenyyttä kannattavat johtavat poliitikot eivät halunneet heikentää Suomen ja Venäjän suhteita etukäteen, ilmoittamalla että he aikovat kannattaa Suomen Nato-jäsenyyttä vuonna 2004. Koska Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys on vielä aidosti auki, Suomen kannattaa maksaa Nato-jäsenyyden ”poliittinen hinta” eli Suomen ja Venäjän suhteiden huononeminen vasta jos liittyminen todella tulee ajankohtaiseksi. Naton ja Venäjän välisten suhteiden todennäköinen läheneminen taas saattaa mahdollistaa sen, että edellä viitattua poliittista hintaa ei vuonna 2004 tarvitse enää maksaa eli Venäjä lakkaa vastustamasta Suomen Nato-jäsenyyttä. Forsberg (2002, 240-242) pitää mahdollisena, että myös Venäjästä tulee pitkällä aikavälillä Naton jäsen, joskin tämä edellyttäisi suuria muutoksia sekä Venäjältä, että Natolta.

Edellä esiteltyjen syiden lisäksi monelta poliitikolta *puuttuu* vielä aidosti *kanta Suomen Nato-jäsenyyteen*. Vaikka vuonna 2001 näytti siltä, että Suomen poliittinen eliitti pyrkii viemään Suomen Naton jäseneksi, ehtii kolmessa vuodessa tapahtua monia sellaisia globaaleja kehityskulkuja, jotka veisivät pohjan Suomen Nato-jäsenyyden kannattavuudelta.

Arvioin monen poliitikon kannattavan Suomen jäsenhakemuksen jättämistä vuonna 2004, jos poliittinen tilanne kehittyy tällä hetkellä todennäköiseltä näyttävään suuntaan. Tähän viittaa optiodiskurssin muotoilu tilanteen arvioimisesta uudestaan vuoden 2004 selonteon yhteydessä. Näiden poliitikkojen joukkoon eivät kuulu hallituksen jäsenistä esimerkiksi ministerit Jari Vilén ja Kimmo Sasi, joiden Baltia-diskurssi indikoi, että heidän mielestään Suomen kannattaisi tavoitella Naton-jäsenyyttä jo ennen vuoden 2004 selontekoa.

9.3. Sotilaallinen operaatiodiskurssi

Sotilaalliseksi operaatiodiskurssiksi nimeämäni puolustusvoimataustainen diskurssi on helppo tunnistaa jo sanastotasolla, koska puolustusvoimissa käytetään selvästi yleiskielestä poikkeavia sanoja tai sanojen merkitys on eri kuin yleiskielessä.

Sotilaallisessa operaatiodiskurssissa Naton laajeneminen ja Suomen puolustusvoimien kehittäminen käsitteellistetään samoilla termeillä kuin muutkin puolustusvoimien operaatiot ja toimenpiteet, joukkojen siirrot tai puolustusjärjestelmien integrointi. Sotilaallista operaatiodiskurssia käyttivät tutkimusaineistossani esimerkiksi puolustusministeri, muutama mieskansanedustaja ja miestoimittajat.

Sotilaallisessa operaatiodiskurssissa Baltian maiden mahdollista Nato-jäsenyyttä ei korosteta poliittisen prosessin ja neuvottelujen tuloksena, vaan ”Nato työntyy Itämerelle” (HS 6.9., kolumni). Sotilaalliselle operaatiodiskurssille tyypillisiä ilmaisuja ovat esimerkiksi ”*strategisen iskun torjunta*” (HS 6.9.), ”*tulikykyisen valmiusyksikön varustaminen*” (HS 6.9.), ”*liikkuvat ja tulivoimaiset yksiköt*” (HS 6.9.) , *osoittaa joukkoja kriisinhallintaan* (HS 20.11.), *strategisen iskun torjuntakyvyn luominen ja alueellinen puolustus* (HS 28.11). Kun Suomen puolustusvoimia pienennetään, kyse on ”*miehistövähennyksestä*”, joka on vaarassa ”*romahduttaa puolustusvalmiuden*” (HS 6.9.).

Asioiden käsitteellistämistä sotilaallisen operaatiodiskurssin mukaisesti voi perustella tarpeella välttää käsite-epäselvyyksiä, koska sotilaallinen operaatiodiskurssi on myös valtioneuvoston selonteon hegemoninen diskurssi asiantuntijadiskurssin ohella. Kansanedustajien keskustelussa käyttämän operaatiodiskurssin siirtäminen kaikille suomalaisille tarkoitettuun sanomalehteen ei kuitenkaan ole ongelmattonta. Noin puolet Helsingin Sanomien lukijoista on käynyt armeijan, joten heille armeijan käsitteenmuodostuksen ja puhettavan voi olettaa olevan ainakin osittain tuttua. Toinen puoli lukijoista, Helsingin Sanomien lukijoista siis yli puoli miljoonaa, ei ole käynyt armeijaa.

Kun eduskunta Helsingin Sanomien mukaan päätti, että Suomen puolustusvoimien kehittämisen painopiste on tulevaisuudessa *strategisen iskun torjuntaan kykenevissä liikkuvissa ja tulivoimaisissa yksiköissä*, niin voi perustellusti kysyä, kuinka moni Helsingin Sanomien lukijoista ymmärsi, mihin verovaroja tulevaisuudessa aiotaan konkreettisesti käyttää? Helsingin Sanomat ei kertonut yhdessäkään selontekoa käsitelleessä uutisessa tai kommentissa, mitä nämä *liikkuvat ja tulivoimaiset yksiköt* ovat. Kari Palosen tekstintulkintakysymyksiä mukaillen voi kysyä, asemoiko

sotilaallisen operaatiodiskurssin käyttö lukijoiksi vain armeijan käyneitä miehiä, eli rajataanko tällä diskurssilla osa lukijoista viestin vastaanottajien ulkopuolelle.

Sattumaa tai ei, mutta kaikkien tutkimuskorpukseen kuuluneen 42:n Suomen ja Naton suhteita käsittelevien nimellä kirjoitettujen tekstien kirjoittaja on mies, vaikka tutkimusajankohtana Helsingin Sanomien politiikan toimituksessa työskenteli myös naistoimittajia. Oman Helsingin Sanomien politiikan toimituksesta olevan työkokemukseni perusteella arvioin, että tämä johtuu ns. seuranta-alueista. Miehillä ja naisilla on omat politiikan sektorin seuranta-alueensa, jotka ovat muodostuneet osittain toimittajien ja osittain heidän esimiestensä toivomuksesta. Tältä osin toimituksen työnjako noudattaa ja uusintaa konservatiivista ajatusmallia, jonka perusteella esimerkiksi puolustusvoimien seuranta kuuluu luontevasti ”kovana politiikkana” miesten seurattavaksi ja vastaavasti esimerkiksi vihreiden ”pehmeämpää” politiikantekoa seurasi aiemmin naistoimittaja. Toimittajan tausta vaikuttaa luonnollisesti uutisjutun sisältöön ja painotuksiin. Jos selonteon käsittelyä koskeneet uutiset olisi kirjoittanut armeijaa käymätön nainen tai mies, olisiko niissä selitetty yleiskielellä ja konkreettisemmin, miten Suomen puolustusvoimien hankintoja ja koulutusta aiotaan kehittää tulevaisuudessa?

Sotilaallisen operaatiodiskurssin käytön voi päätellä palvelevan puolustusvoimien kehittämisen etua, koska se käsitteellistää asioita yleensä puolustusvoimille otollisessa valossa, luonnollisina ja vääjäämättöminä kehityskulkuina etäännyttäen käsitteet konkreettisista asioista. Kun *resursseja* suunnataan ”*aktiiviseen rauhankumppanuuteen*” ja ”*kriisinhallintaoperaatioihin*” (HS 6.9.2001), se kuulostaa kansalaisten korvaan kannatettavammalta kuin se, että verovaroilla ostetaan ulkomailta lisää Nato-yhteensopivia aseita.

9.4. Konfliktidiskurssi

Nimeän toimittajien pääasiassa uutisten sidosdiskurssina käyttämän puhettavan konfliktidiskurssiksi. Sidosdiskurssissa eduskuntakeskustelusta poimitut irralliset sitaatit ja mielipiteet nivotaan yhteen kehystämällä ne yhteisellä viitekehyksellä, joka tutkimusaineistossa yleensä korosti keskustelun konfliktitilannetta ja poliittisia vastakkainasetteluja. Uutisen draamallisia aineksia korostavia vastakkainasetteluja

muodostettiin teksteissä sanaston lisäksi rakenteellisilla ratkaisuille, eli päästämällä vastakkaiset mielipiteet peräkkäin ääneen.

Politiikantoimittajille on muodostunut oma journalistinen kielenkäyttönsä ja sanastonsa, jonka voi olettaa olevan tuttua politiikan uutisia seuraaville lukijoille. Poliitiikan toimittajien diskursseja voi verrata urheilutoimittajien urheilusivuilla käyttämiin diskursseihin. Jopa eri urheilulajeilla on omat diskurssinsa, joita asiaan perehtymättömän on vaikeata ymmärtää. Poliitiikan konfliktidiskurssi on hyvin intertekstuaalista, eli sen konnotaatiot viittaavat muihin politiikan teksteihin, tapahtumiin ja kielenkäyttöön. Konfliktidiskurssilla tavoitellaan retorisin keinoin journalismin yleisiä hyveitä: ilmaisujen tiiviyyttä, nasevuutta, muistettavuutta ja dramaattisuutta.

Yhtenä hyvän journalistisen tekstin tunnusmerkkinä voisi pitää myös puhutavan tuoreutta, mutta ainakin tutkimusaineistossa konfliktidiskurssi muodostettiin pääasiassa käyttämällä kliseisiä ja vanhoja kamppailu- ja sotametaforia. Natosta käytiin eduskunnassa ”*piilosotaa*” (HS 9.9.), ja ”*pelattiin samoilla korteilla*” (HS 9.9.), vaikkakin vasemmistoliiton kannattajien ”*vastarinta*” oli erityisen vahvaa (HS 21.10.). Eduskunnassa käytiin myös ”*mittelö mietinnön kirjoittajasta*” (HS 8.9.), ja ”*kansanedustajat äityivät kinaamaan miten seuraava puolustusselonteko pitää valmistella*” (HS 20.12.). Tyypillisiä konfliktidiskurssin muotoiluja ovat myös uutisten tulkintakehystä muokkaavat otsikot ”*hallituksen puolustuslinja porvaripuolueiden hampaissa*” (HS 6.9.), ja ”*puolustusvaliokunta närkästyi Nato-salailusta*” (20.11.).

Konfliktitilanteiden retorinen kärjistäminen lisää tylsinä pidettyjen politiikan uutisten dramaattisuutta ja palvelee näin kaupallisuutta tekemällä uutisista kiinnostavampia ja myyvämpiä. Konfliktidiskurssi on myös helppo ja varma näkökulma poliittisten uutisten kirjoittamiseen, mutta sen käyttö ei osoita erityistä luovuutta. Sopii kysyä, oltaisiinko lähempänä totuutta, jos demokratiaan olennaisesti kuuluvien ja sen toimimisesta kertovien vasemmiston ja porvaripuolueiden luonnollisten mielipideerojen uutisoinnissa eduskunnan ei määriteltäisi ”*riidelleen*” (HS 9.9., kolumni) ja ”*kinanneen*” (HS 20.12.), vaan esimerkiksi *neuvotelleen* ja *etsineen kompromissia*? Poliitiikan arvostuksen vähenemistä ja sen liittymistä aleneviin äänestysprosentteihin pidetään yhtenä koko demokraattisen järjestelmän ongelmista. Riitely- ja

tappelusanaston siirtäminen eduskuntautisten vakioiduksi viitekehukseksi tuo politiikan uutiset lähelle tavallista lukijaa, mutta se saattaa olla yksi tekijä, joka heikentää politiikan ja poliitikkojen arvostusta.

9.5. Alisteiset diskurssit

Tutkimusaineistosta on eksplikoitavissa luonnollisesti muitakin diskursseja kuin edellä luetellut hegemoniset diskurssit. Jotkut diskurssit näyttäytyvät poliitikkojen sitaateissa ja voivat olla vain muutaman lauseen mittaisia. Esittelen seuraavassa kolme lyhyinä viitteitä tekstistä löydettävissä olevaa alisteista diskurssia, joiden yhteys tämän tutkimuksen tutkimuskysymykseen on vahva ja relevantti.

Keskustan eduskuntaryhmän puheenvuoron pitänyt Juha Korkea-aho kommentoi Helsingin Sanomien mukaan hallituksen selonteon sisältöä lähetekeskustelussa:

”Hän arveli, että ’teknarmeija helikoptereineen’ on oikea ratkaisu maille, jotka eivät näe alueelliseen koskemattomuuteensa kohdistuvan uhkaa. Suomelle hän suosittelee keskittymistä aluepuolustusjärjestelmään ja täsmäaseisiin.” (HS 6.9.).

Nimeän tämän alisteisen diskurssin Venäjän uhka -diskurssiksi. Tekstin metaviesti on, että Suomi on maa, jonka alueelliseen koskemattomuuteen kohdistuu uhka. Historiasta kumpuavassa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa Suomen mahdolliseksi uhkaajaksi nähdään naapurimaista yleensä Venäjä, ei Ruotsia tai Norjaa (Ries 1999, 23). Tässä kontekstissa Korkea-ahon metaviesti Helsingin Sanomien siteeraamana on, että Venäjän mahdollisen uhkan vuoksi Suomen kannattaa keskittyä aluepuolustusjärjestelmään. Juha Korkea-aho sanoi eduskunnan pöytäkirjojen mukaan eduskunnassa 5.9.:

”On selvää, että useimmat Keski-Euroopan maat eivät näe alueelliseen koskemattomuuteensa kohdistuvan uhkaa, vaan katsovat oman alueen ulkopuolella tapahtuvan kriisinhallinnan armeijoidensa tärkeimmäksi tehtäväksi. Tällaisessa tilanteessa niin sanottu teknarmeija helikoptereineen on varmaankin oikea ratkaisu. Suomen tilanne on kuitenkin täysin toinen. Puolustusvoimiemme tehtävä on Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaaminen. Tätä tavoitetta palvelee aluepuolustusjärjestelmä ja puolustuksellinen aseistus.” (Eduskunta 2001a).

Mielestäni Korkeaojan metaviesti ei ole olennaisesti muuttunut Helsingin Sanomien tiivistyksessä. Korkeaoja nimitti myöhemmin puheessaan puolustuksellista aseistusta täsmätorjunta-aseistukseksi, josta Helsingin Sanomien toimittaja on itse muokannut termin täsmäaseet. Tiivistyksen vuoksi täsmäase-termi johdattaa kuitenkin lukijaa väärään suuntaan. Korkeaoja suositti Suomelle nimenomaan puolustuksellisia torjunta-aseita eikä täsmäaseita, jotka voivat olla myös hyökkäysaseita. Esimerkiksi Kosovon ilmapommitusten aikana Naton kerrottiin käyttäneen täsmäpommituksia serbiarmeijan sotilaskohteisiin. Tämänkaltaista aseistusta keskustapuolueen eduskuntaryhmä tuskin Suomeen haluaa.

Helsingin Sanomien päätoimittajan Janne Virkkusen kolumnin mukaan (HS 9.9.) ”Suomessa toivottiin Baltian maiden kulkevan Suomen tietä ja pyrkivän ensisijaisesti *ratkaisemaan turvallisuusongelmansa* hakeutumalla Euroopan Unionin jäseneksi”. Virkkunen ei määrittele eksplisiittisesti, mitä hän tarkoittaa *turvallisuusongelmalla*, jonka Suomi siis ratkaisi hakeutumalla EU:n jäseneksi. Kun tekstin kontekstiksi otetaan Baltian maiden geopoliittinen asema ja historia, niin tulkitsen kyseessä olevan Venäjän uhka –diskurssin, jossa turvallisuusongelma on riittämätön puolustuskyky potentiaalista Venäjän uhkaa vastaan.

Venäjän uhka -diskurssin käyttö on luonnollisesti perinteinen jo YYA-sopimuksen voimassaolovuosilta: halu olla ärsyttämättä Venäjää nimeämällä sen kehitys eksplisiittisesti Suomen potentiaalisesti uhkatekijäksi. Vuosien 1996–1998 turvallisuuspoliittista keskustelua tutkinut Risto Karinen (1998, 69) piti Venäjän uhka –diskurssia silloisen turvallisuusdiskurssin olennaisena osana. Tämän tutkimuksen aineistossa peittelevä Venäjän uhka –diskurssi esiintyi vain muutamia kertoja: kun puhutaan Venäjään liittyvistä asioista se lausutaan jo nimeltä, mutta nyt ei nimeltä mainita Natoa.

Toisena alisteisena diskurssina tutkimusaineistosta on löydettävissä ulkoministeriön virkamiesten ja tutkijoiden virallista kielenkäyttöä muistuttava asiantuntijadiskurssi. Tutkimusaineistossa äänessä olleista poliitikoista varsinkin vihreän liiton edustajat käyttivät runsaasti asiantuntijadiskurssille tyypillisiä muotoiluja. Asiantuntijadiskurssin käytöllä poliitikko voi pyrkiä hankkimaan itselleen auktoriteettia osoittamalla hyvää substanssin hallintaa, mutta toisaalta kyse voi olla myös haluttomuudesta käsitteellistää

asioita esimerkiksi sotilaallisella operaatiodiskurssilla tai politiikan peitekielellä. Asiantuntijadiskurssille tyypillisiä puhetapoja ovat esimerkiksi puhuminen ”*lähialueemme turvallisuuspoliittisesta arkkitehtuurista*” (HS 6.9., kolumni), ”*ekologisten kriisien ja ihmisoikeusloukkauksien syvällisestä vaikutuksesta alueelliseen ja globaaliin vakauteen*” (HS 6.9.) tai ”*Suomen integroitumisesta Länsi-Eurooppaan*” (HS 9.9.).

Baltia-diskurssille läheisenä alisteisena diskurssina voidaan tutkimusaineistosta erottaa myös kansanäänestysdiskurssi, josta pystyy päättämään poliitikon positiota suhteessa Suomen Nato-jäsenyyteen. Etelä-Suomen Sanomien ja Satakunnan Kansan 20.10.2001 julkistaman kyselyn mukaan noin kolmannes kansanedustajista haluaa, että Suomen mahdollisesta liittymisestä Natoon järjestetään kansanäänestys. Kokoomuksen kansanedustajista kansanäänestyksen kannattajia löytyy kuitenkin vain kaksi. (HS 21.10). Koska suomalaiset vastustavat varsin yksiselitteisesti Suomen liittymistä Natoon, voidaan perustellusti olettaa, että kansanäänestyksen järjestäminen tekisi Suomen Nato-jäsenyyden epätodennäköisemmäksi kuin että eduskunta päättäisi asiasta ilman kansanäänestystä. Helsingin Sanomien (HS 28.10., kolumni) sanoin ”Lupaukseen (kansanäänestyksestä) liittyisi tietenkin *riski*, että kansanäänestyksen tulos olisi ’ei’ Nato-jäsenyydelle.” Tutkimusaineistossa kansanäänestyksestä ei vielä paljon keskustella nimellä, mutta tulkitsem kansanäänestysdiskurssin olevan kyseessä, kun teksteissä korostetaan, että ”*presidentti, hallitus ja eduskunta päättävät liittoutumisesta tai entisellä linjalla pysymisestä*” (HS 6.10., kolumni).

10. RETORINEN VARIAATIO

Tässä luvussa esitellään tutkimusaineistosta löytyneet yleisimmät metaforat ja retorisin keinoin tekstien toimijoille annetut toimintojen luonnehdinnat eli toimijapositiot sekä tutkitaan, ketkä pääsivät eduskunnan lähete- ja palautekeskusteluista kertoneissa uutisissa ääneen. Luvussa 7.1. esitellyn Hellstenin (1998, 65–66) metaforien jaottelumallin mukaan ryhmiteltynä tutkimusaineistossa käytettiin pääasiassa vertaamisteorian mukaisia tiivistyneitä analogioita, joissa politiikka siirrettiin kamppailutermistöön ja Suomen Nato-suhde erilaisiin liikettä ja tilan vaihtumista kuvaavaan termistöön. Toimijapositioden antamisessa uutisten kirjoittajat turvautuivat toisaalta eri puolueiden kansanedustajilleen antamiin viitekehyksiin sekä toisaalta mielikuviin yleisesti tunnettujen kansanedustajien toiminnan luonteesta.

10.1. Poliitikka kamppailuna

Tutkimusaineistossa poliittisen prosessin kuvaamiseen ja konfliktidiskurssin sanastolliseen tukemiseen käytettiin kamppailu- ja sotametaforia laidasta laitaan: puhuttiin ”*poliittisesta väännöstä*” (HS 5.9.), ”*mittelöstä*” (HS 5.9.), ”*väijymisestä*” (HS 6.9. pääkirjoitus), ”*kankeamisesta*” (HS 9.9.), ”*piilosodasta*” (HS 9.9.), ”*puolustuslinjasta*” (HS 6.9.), ”*vastarinnasta*” (HS 21.10.) ja ”*voitosta*” (HS 8.9.). Kamppailun alalajiksi luokiteltavaan pelimetaforaan viittasi tutkimusaineistossa ainoastaan viittaus poliitikkojen ”*pelaamiseen samoilla korteilla*” (HS 9.9.).

Kamppailusanasto piirtää aina rajalinjat ja jakaa osapuolet kahdelle puolelle rintamaa. Eduskunnassa rajalinjan veto on helppoa, kun se kulkee esimerkiksi hallituksen ja opposition tai oikeiston ja vasemmiston välillä. Ongelmallisempiin tilanteisiin tullaan silloin, kun rajalinjan vetäminen asemoi myös lukijat jollekin puolelle rajaa. Esimerkiksi Helsingin Sanomien gallup-uutisessa 21.10. kerrottiin Suomen Nato-jäsenyyden kannatuksesta, että ”vasemmistoliiton kannattajien joukossa *vastarinta* on erityisen vahvaa: 90 prosenttia on jäsenyyttä vastaan”. Aiemmassa uutisessa 9.9. kerrottiin, että ”eduskuntakeskustelun perusteella näyttää selvältä, ettei kukaan pysty *kankeamaan* vasemmistoliittoa Natoa kannattamaan”.

Tämäntapaisen uutisoinnista saattaa tulla implisiittisesti sellainen vaikutelma, että vasemmistoliitto on eri puolella rajalinjaa kuin tilanteen tarkastelijat eli uutisen kirjoittaja ja lukija. Kun arvioidaan, että kukaan ei pysty kankeamaan vasemmistoliittoa Naton kannattajaksi, tämä perustuu lähtöoletukseen, että jollakulla on olemassa tarve kangeta vasemmistoliitto Naton kannattajaksi. Vaihtoehdoisen termien määrittelyn olisi voinut tehdä myös vasemmistoliiton puolelta rajalinjaa: Liittoutumattomuuspolitiikan *vastarinta* on kokoomuksessa erityisen vahvaa, ja näyttääkin siltä, ettei kukaan *pysty* seuraavassa selonteossa *kankeamaan* kokoomusta Nato-jäsenyyden vastustajaksi.

10.2. Nato-jäsenyyteen liittyvät metaforat

Nato-jäsenyyskeskustelulle näyttää muodostuneen Suomessa jo omia vakiintuneita metaforiaan, joita voi olettaa syntyvän lisää sitä mukaa kun keskustelu etenee uusiin vaiheisiin. Kun EU-jäsenyyskeskustelun aikaan yleiseksi metaforaksi muodostui Brysselin-junaan ehtiminen, niin nyt ”*klonksutellaan*” *Nato-ovea* (HS 20.12.2001). Suomen kielen perussanakirja (1992, 90) ei tunne klonksuttamista, mutta ilmeisen samaa tarkoittavaa termiä lonksuminen käytetään ”jatkuvasti irtautuvan ja taas paikalleen menevän esineen liikkeestä ja sen synnyttämästä äänestä”. Kyse ei siis ole Helsingin Sanomien mukaan yksittäisestä Nato-oven avaamisesta, vaan jatkuvasta toiminnasta, johon viittaa jo uutisen sidosdiskurssikin: keskustapuolueen Juha Korkea-ajan kerrotaan jatkaneen sdp:n aloittamaa klonksuttelua.

Helsingin Sanomat väitti implisiittisesti Nato-keskustelun käyneen tunkkaiseksi ennen Nato-oven lonksuttelua, kun lehti viittasi sdp:n eduskuntaryhmän odotettua myönteisempään Nato-kantaan metaforalla ”*pellit avasi yllättäen sdp*”⁶. Ilmeisesti savupeltien avaamiseen viittaavan metaforan käytöllä viitattiin Kalliomäen toteamukseen sdp:n ryhmäpuheenvuoroa pitäessään, ettei Suomen liittyminen Natoon olisi enää ”*maita ja mantuja mullistava kohtalonomainen ratkaisu*”. Perussuomalaisten Raimo Vistbacka sanoi Helsingin Sanomien mukaan Suomen olevan ”*lähestymislennossa kohti Nato-kenttää*” ja Suomella olevan ”*lepäävä Nato-jäsenyys*”.

⁶ Sanonnalla pellit auki viitataan ilman vaihtamiseen savupiipun tai uunin pellit avaamalla, mutta metafora ei välttämättä ole kaupunkilaislukijoille enää ymmärrettävä. Kyseessä voi tosin olla myös kirjoitusvirhe, jos toimittaja on tavoitellut pelimetaforaa; pelin avasi sdp.

Nato-liittymistä kuvaavissa metaforissa viitattiin keskustelun tässä vaiheessa usein toiminnan salamyhkäisyyteen ja avoimuuden puutteeseen. Helsingin Sanomien kolumnissa 6.11. puhutaan Suomen mahdollisuudesta *livahtaa* Natoon ja puolustusvaliokunnan puheenjohtaja Ilkka Kanerva kiistää Helsingin Sanomien uutisessa 15.12., että Suomi olisi *hivuttautumassa* Natoon. Helsingin Sanomien uutisen (6.9.) mukaan Suomea ei myöskään olla *tunkemassa* Natoon.

10.3. Liikemetaforat

Liikemetaforat ovat luontevia sekä Naton että Suomen Nato-jäsenyyssprosessin kuvaajia. Pääkirjoitustoimittaja Olli Kivinen (HS 6.9.) käyttää kolumnissaan Suomen Nato-politiikasta edelleen vanhaa *ajopuu*-metaforaa, samaan aikaan kun ”Naton *juna kulkee*” ja ”Nato *työntyy Itämerelle*”. Kivisen metaforilla ulkopoliittikkaan todella tarvitaan muutosta ja selkeää johtamista, sillä onhan ajelehtivan puun eli ajopuun vaikeata päästä liikkeellä olevan junan kyytiin!

Agraarikulttuuriin viittaa myös kansanedustaja Liisa Jaakonsaari, joka kritisoi Helsingin Sanomien (8.9.) mukaan, että ”*kärkyt menivät hevosen edelle*”, kun eduskunta päätti, että puolustusvaliokunta saa kirjoittaa mietinnön puolustusselonteosta eikä Jaakonsaaren johtama ulkoasiainvaliokunta. Jaakonsaaren metaforilla kärkyt ovat puolustuspolitiikka ja hevonen turvallisuuspolitiikka eli puolustuspolitiikan siis pitäisi olla täysin turvallisuuspolitiikkavetoista. Visurin mukaan (1997, 236) turvallisuuspolitiikan muodostavat puolustuspolitiikka sekä tietyiltä osin ulko-, talous- ja yhteiskuntapolitiikka. Sama hevonen ja rattaat –metaforiikka olisi ollut yhtä relevantti, vaikka mietinnön olisi kirjoittanut ulkoasiainvaliokunta.

10.4. Toimijapositiot

Johtolauseen verbeillä, adjektiiveilla ja suoralla toimijoiden kategorisoinnilla luodaan osallistujien keskinäisiin väleihin sekä osallistujien ja toiminnan välille suhteita ja merkityshierarkioita. Esimerkiksi Helsingin Sanomien uutisessa 9.9. kokoomus ja rkp luokiteltiin ”*jäsenyyden ymmärtäjiksi*”, sdp, keskusta ja vihreät ”*vastahakoisiksi empijöiksi*” ja vasemmistoliitto ”*vastustajiksi*”. Jos kokoomus ja rkp ymmärtävät Nato-jäsenyyden, niin ovatko vasemmistoliiton kannattajat silloin ymmärtämättömiä? Myös

vastahakoisesta empijistä saattaa lukijalle tulla pejoratiivinen mielikuva päätöksiin kykenemättömästä henkilöstä.

Samana uutisen johtolauseen verbejä tarkasteltaessa havaitaan, että ulkomaankauppaministeri Kimmo Sasi ”*vaati*”, mutta pääministeri Paavo Lipponen ”*kiirehti tyrmäämään*” ja ”*halusi*”, kunnes presidentti Tarja Halonen ”*ilmoitti*”, ”*vakuutti*” ja ”*halusi*”. Verbien kuvaamiksi toimijapositioneiksi Sasille tulee päättäväinen, koska hän vaatii, Lipposelle voimakas rauhoittelija, koska hän tyrmää ja, Tarja Haloselle autoritaarinen, koska hän ilmoittaa ja vakuuttaa.

Kun toimijoita kuvaavat verbit on irrotettu asiayhteydestään, niitä voi tulkita hyvin rajallisesti, mutta tiettyä suuntaa ne antavat. Valtioneuvoston selonteon lähetekeskustelusta kertoneen uutisen (HS 6.9.) verbejä pistokoemaisesti tarkasteltaessa niistä muodostuu osallistujille heidän asemaansa liittyviä varsin uskottavia toimijapositioneita: Oppositio puolue keskustan ryhmäpuheenvuoron pitänyt Juha Korkea-osa ”*moitti*”, ”*epäili*”, ”*arvioi*” ja ”*suositteli*”, puolustusministeri Jan-Erik Enestam (rkp) ”*puolustautui*” ja ”*ilmoitti*”, puolustusvaliokunnan kokoomuslainen puheenjohtaja Ilkka Kanerva ”*vastusti*” ja ”*pani paremmaksi*”, sosiaalidemokraattien Antero Kekkonen ”*halusi korostaa*”, vasemmistoliiton Outi Ojala ”*torjui*”, ja vihreiden Ulla Anttila ”*varoitti*” ja ”*vaati*”.

Palautekeskustelusta kertoneessa uutisessa (HS 20.12.) puolustusministeri Enestam ”*joutui tiukoille*”, ”*vastasi*”, ”*erehtyi sanomaan*” ja ”*vannoi*”, sosiaalidemokraattien Antti Kalliomäki ”*totesi*”, vasemmistoliiton Jaakko Laakso ”*tiivisti*” ja ”*kyseli*” ja Liisa Jaakonsaari ”*sai aiheen tökkiä*”. Siinä missä päähallituspuolue sosiaalidemokraattien edustajat tyytyvät toteamaan, pääoppositio puolue keskustan edustaja kritisoi ja antaa vaihtoehtoja ja vasemmistoliitto torjui. Ministeri Enestamista ei anneta yhtä varmaa kuvaa kuin aiemmin pääministeristä, koska Enestam *joutui tiukoille* ja jopa *erehtyi sanomaan*.

Vastaavan tyyppistä toimijapositioneianalyysia ei ollut yhtä mielekästä tehdä muille diskurssianalyysiaineiston teksteille, koska ne eivät olleet varsinaisia eduskuntakeskustelun kuvauksia eikä niissä ollut kuin muutama toimija. Kolmelle uutiselle tehtyä pistokoetta verbien asemasta toiminnan luonteen määrittelijänä ei voi

yleistää laajalle, mutta niissä näkyy pyrkimys ristiriidattomuuteen 1) stereotypisiin mielikuviin kansanedustajan puolueen harjoittamasta politiikasta 2) yleisiin stereotypioihin kuvattavan kansanedustajan luonteesta ja tavasta tehdä politiikkaa⁷.

10.5. Puheäännet

Tässä alaluvussa esittelen pistokoemaisesti eduskunnan lähete- ja palautekeskusteluista kertoneissa pääuutisissa olleen esiintymisjärjestyksen ja esiintymistavan.

Analyysiaineistoni loput kymmenen tekstiä eivät ole samalla tavalla koosteita eduskuntapuheista, eikä niiden tutkimisella voi näin ollen selvittää tasapuolisuuden toteutumisen astetta.

Kun tutkitaan liitteessä kaksi olevaa Helsingin Sanomien pääuutista eduskunnan lähete keskustelusta 5.9. (HS 6.9.), saadaan tekstissä kuuluvien puheäänien kaavaksi niiden eksplisiittisen lähteen perusteella esiintymisjärjestyksessä luokiteltuna:⁸

1) keskustapuolueen eduskuntaryhmä, S, 2) kokoomuksen eduskuntaryhmä, E, 3) puolustusministeri, E, 4) kokoomuksen eduskuntaryhmä, S, 5) kokoomuksen ja keskustan eduskuntaryhmät, E, 6) vihreän liiton kansanedustajat, E 7) sosiaalidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmä, S, 8) puolustusministeri, E, 9) kokoomuksen kansanedustaja, S, 10) vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, E, 11) vasemmistoliiton kansanedustaja, S, 12) vihreän liiton eduskuntaryhmä, S, 13) kokoomuksen ministeri, E, 14) oppositiopuolueet E.

Eduskunnassa 19.12. pidetyn selonteon palautekeskustelun kaavaksi saadaan edellisen kaltaisella luokittelulla (HS 20.12.):

1) Sdp:n eduskuntaryhmä, S, 2) kokoomuksen eduskuntaryhmä, S, 3) rkp:n eduskuntaryhmä, S, 4) perussuomalaisten eduskuntaryhmä, S, 5) vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, S, 6) kokoomuksen kansanedustaja, E, 7) puolustusministeri, S, 8) ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja/ sdp:n

⁷ Tämä pätee vain yleisesti tunnettuihin kansanedustajiin ja ministereihin, joiden luonteesta on olemassa yleisiä stereotypioita.

⁸ Toimittajan käyttämää sidosdiskurssia ei ole otettu huomioon jaottelussa, ellei kyse ole lähteen referoinnista. Lähteen perässä oleva kirjain S tarkoittaa, että lähde on saanut äänensä osaksi uutista suorana sitaattina ja kirjain E tarkoittaa epäsuoraa sitaattia. Ryhmäpuheenvuoron pitäjän kommentin lähde on luokiteltu kansanedustajaksi silloin, kun mielipide ei ole ollut eduskuntaryhmän kanta.

kansanedustaja, S, 9) puolustusvaliokunnan puheenjohtaja/ kokoomuksen kansanedustaja, E, 10) puolustusministeri, S, 11) perussuomalaisten kansanedustaja, E.

Lähteiden perustason tarkastelu osoittaa, miten vaikeata rivikansanedustajan on saada äänensä kuuluviin täysistuntojen uutisoinneissa. Lähetekeskustelussa käytettiin keskiviikkona 5.9. yhteensä 115 puheenvuoroa kello 14.00–23.57 ja palautekeskustelussa 176 puheenvuoroa kello 10.00–23.46. Helsingin Sanomien seuraavan päivän uutisessa pääsivät lähetekeskustelusta ääneen kaksi ministeriä ja suurien eduskuntaryhmien ryhmäpuheenvuorojen pitäjät, mutta rivikansanedustajista uutiseen pääsi vain yksi vasemmistoliiton kansanedustaja. Vastaavasti palautekeskustelusta kertoneessa uutisessa pääsi ilman asiaan liittynyttä erityisroolia ääneen vain yksi kokoomuksen kansanedustaja. Utisten vieressä olleeseen ”eduskunnassa sanottua” –nimiseen irrallisten sitaattien koosteeseen pääsi lähetekeskustelussa lisäksi kaksi rivikansanedustajaa ja palautekeskustelussa kolme kansanedustajaa, mutta muut siteeratut olivat ryhmäpuheenvuorojen pitäjiä.

Lähetekeskustelussa kaikki kahdeksan ryhmäpuheenvuoron pitäjää pääsivät joko varsinaiseen uutiseen tai sitaattikokoelmaan. Palautekeskustelussa ryhmäpuheenvuoron pitäneistä jäivät uutisessa ilman mainintaa vain vihreiden ja kristillisdemokraattien puhujat. On tietysti perusteltua väittää, että eduskuntaryhmien edustajien puheenvuoroissa tiivistyy puolueiden eduskuntaryhmien keskeinen kanta, mutta toisena –puhtaasti toimitusrutiineihin liittyvänä syynä– voidaan myös pohtia aikataulun vaikutusta uutispainotuksiin. Kun toimittaja ottaa sitaatit ensimmäisestä kahdeksasta ryhmäpuheenvuorosta, sekä niiden perusteella seuraavan tunnin aikana käydystä keskustelusta, hänelle jää hyvin aikaa kirjoittaa uutinen seuraavan päivän lehteen. Oman kokemukseni perusteella Helsingin Sanomien ensimmäisen painoksen politiikan sivujen kiinnimenoaika on, sivusta riippuen, noin kello 22.00, joten lähetekeskustelussa kello 22.00–23.57 ja palautekeskustelussa kello 22.00–23.46 pidetyillä puheenvuoroilla ei ollut edes teoreettista mahdollisuutta päästä seuraavan päivän ensimmäiseen painokseen. Samasta syystä palautekeskustelua käsitelleessä uutisessa ei kerrottu lausumaehdotuksista pidettyjen äänestysten tuloksia.

Vaikka Helsingin Sanomien uutiset painottuivat –enemmistöparlamentarismien hengen mukaisesti– suurimpien puolueiden mielipiteiden esittelyyn, myös pienet

eduskuntaryhmät saivat mielipiteensä kuuluviin osana uutista. Osittain tämä saattaa johtua konfliktidiskurssin tukemisesta ja tavoittelusta. Esimerkiksi perussuomalaisten yhden miehen eduskuntaryhmän muodostava Raimo Vistbacka sai mielipiteensä näkyvästi esiin molemmissa uutisissa, koska hänen mielipiteensä muodostivat konfliktin viitekehukseen hyvin sopineen vastavoiman kolmen suurimman puolueen perushengeltään varsin samansuuntaisille turvallisuuspoliittisille kannanotoille. Pienten puolueiden mielipiteet representoitiin uutisissa useammin yksittäisinä ilman perusteluja olleina, tekstiin väriä tuoneina ”heittoina”, kun suurten puolueiden kannanottojen perusteet olivat useammin näkyvissä ja kannanotot kehystettiin toistuvasti termeillä ”linjaus”- tai ”linjanveto”.

11. KOHTI RELEVANTIMPAA NATO-KESKUSTELUA

Tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa tiivistän analyysiosuuden tutkimustulokset sanallisesti ja toisessa alaluvussa visuaalisesti. Jotta tulokset eivät jäisi pelkäksi kritiikiksi, kehittelen myös vaihtoehtoisia tapoja, diskursseja ja metaforia, joita Helsingin Sanomat olisi voinut käyttää hyväksi eduskunnan selontekokäsittelyn uutisoinnissa. Viimeisissä alaluvuissa pohdin relevantteja jatkotutkimussuuntia sekä arvioin tämän tutkimuksen metodeja.

11.1. Eliittilähtöinen käsitteenmuodostus

Tämän tutkimuksen pääongelma on, millainen oli selonteon eduskuntakäsittelyä koskeneiden uutisten diskurssijärjestys eli millaisia olivat näiden uutisten hegemoniset diskurssit, millainen diskursiivinen variaatio uutista oli löydettävissä ja millaiset suhteet näillä diskursseilla oli suhteessa toisiin diskursseihin ja niiden kontekstiin.

Tutkimusaineistosta löytyneistä diskursseista optiodiskurssi, Baltia-diskurssi, sotilaallinen operatiodiskurssi sekä niitä tukevat Venäjän uhka –diskurssi, asiantuntijadiskurssi ja kansanäänestysdiskurssi ovat hyvin lähellä poliittisen ja yhteiskunnallisen eliitin suosimia käsitteenmuodostuksia. Niissä kyse on yhteiskunnan ylimpien hallintorakenteiden –ministeriöiden, puolustusvoimien ja poliittisen eliitin–kielenkäytöstä, joka siirrettiin osaksi uutisten diskurssia lähes sellaisenaan. Näiden diskurssien voi olettaa tuntuvan etäisiltä merkittävästä osasta kansalaisia, joten ne eivät edistä avoimen kansalaiskeskustelun syntymistä niinkin tärkeästä asiasta kuin Suomen liittoutumis/liittoutumattomuuspolitiikasta.

Olettaisin Suomen Nato-jäsenyyttä pohtivien suomalaisten Nato-tiedontarpeen liikkuvan suurelta osin konkreettisemmissä ja yksiselitteisemmissä kysymyksissä. Tällaisia kysymyksiä voisivat olla esimerkiksi seuraavat: Jos Suomi liittyy Natoon, voivatko suomalaiset joutua pakotetuksi sotimaan toisella puolella maailmaa käytäviin sotiin? Jos Suomi liittyy Natoon, kasvattaako se Suomen puolustusmenoja eli nousevatko sen vuoksi verot? Jos Suomi liittyy Natoon, sijoitetaanko Suomeen ydinaseita? Jos Suomi liittyy Natoon, minkä verran Suomeen sijoitetaan kansainvälisiä Nato-joukkoja? Tutkimusaineisto ei antanut vastauksia tämältyypyisiin kysymyksiin.

Oletan, että vastauksia näihin kysymyksiin ei uutisissa annettu, koska poliitikot eivät vastanneet näihin kysymyksiin tai eivät niitä käsitelleet. Uutisten teemallinen sisältö rakentui näin poliittisen eliitin luoman agendan pohjalta, ilman että Nato-teemaa olisi esimerkiksi tutkivan journalismin keinoin laajennettu poliitikoille epäsuotuisampiin aihepiireihin. Tutkimusaineistossa ja varsinkin sen kommentoivissa osissa Nato-jäsenyys nähtiin –poliittisen eliitin tapaan– pääasiassa poliittisena projektina, joka liitettiin diskursseilla Euroopan poliittisen integraation viitekehykseen. Naton ominaisuus Yhdysvaltojen dominoimana puolustusliittona jäi vähäisemmälle huomiolle, muussa kuin turvatakuiden antajan –ominaisuudessa.

Journalistien kontribuutio Nato-diskurssien kansanomaistamiseksi jäi poliittisten realiteettien esittelyyn ja konfliktidiskurssin pönkittämiseen valtaosaltaan kuluneilla kamppailumetaforilla. Jos kommentoivassa aineistossa olleen poliittisten realiteettien esittelyn tiivistää vastaukseksi yhteen kysymykseen, tuo näkökulman määritellyt implisiittinen kysymys olisi, miten ja millä todennäköisyydellä eliitti (kirjoittaja monissa tekstissä itsensä implisiittisesti mukaan lukien) pystyy poliittisesti viemään Suomen Naton-jäseneksi. Tämä ei ollut ainoa kommentoivan osuuden lähtökohta, mutta yleisin. Perustelen väitettä esimerkiksi käytetyillä toimijapositioneilla jäsenyyden ymmärtäjät/vastustajat sekä pohdinnoilla siitä, pystyykö kukaan kampeamaan vasemmistoliiton kansanedustajia Naton kannattajiksi (HS 9.9.). Osa kommentoivasta aineistosta oli myös vastauksia kysymyksiin: Onko Suomen Nato-jäsenyys oikeasti auki? (HS 9.9 päätoimittajan kolumni: on), Tarvitaanko aiheesta julkista keskustelua? (HS 9.9.ulkomaantoimittajan kolumni: tarvitaan).

Keskustelua olisi kuitenkin voinut tuoda lähemmäksi lukijoita myös asioiden vahvemalla taustoittamisella ja taustatietojen hankkimisella. Varsinaiisiin eduskuntakäsittelystä kertoviin uutisiin ei kovin laajaa taustoittavaa osuutta mahdu. Suomen Nato-jäsenyyden läpimenon poliittisia realiteetteja ja reunaehtoja käsiteltiin useasti pääkirjoituksissa, kolumneissa ja sunnuntaisivulla. Samanlainen taustoitus olisi ollut paikallaan useammasta eri näkökulmasta, esimerkiksi Naton puolustusliitto-ominaisuuden suhteen tai tarkastelemalla, mitä konkreettista etua Suomi voisi saavuttaa hakeutumalla puolustuspolitiikassakin ”Euroopan kovaan ytimeen”.

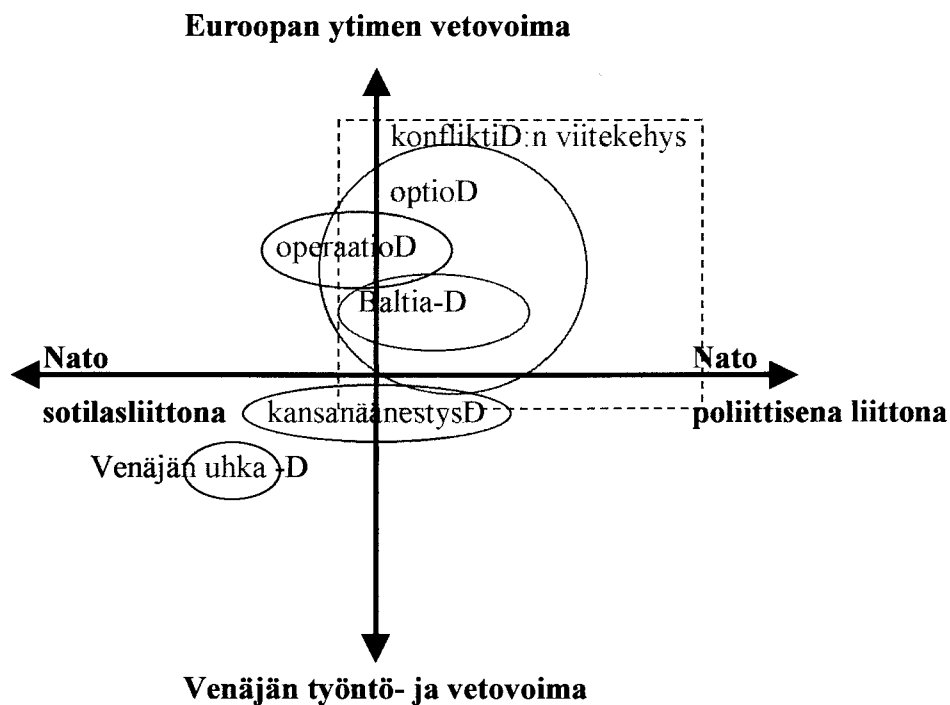
Journalismin yhtenä tehtävänä pidetään toimimista julkisena keskustelutilana (Esim. Gurevitch & Blumler 1990, 270). Journalismin julkisen keskustelutilan funktio ei kuitenkaan mielestäni toteudu pelkästään yleisönosastojen muodossa, vaan tilan tarjoaminen on myös uutissivujen tehtävä. Esimerkiksi Suomen Nato-jäsenyyskysymyksestä Helsingin Sanomat olisi voinut haastatella ja pistää vastakkain tavallisia Suomen Nato-jäsenyyden kannattajia ja vastustajia, ja näin antaa heidän tuoda keskusteluun tavallisten kansalaisten mielipiteitä jäsenyyden puolesta ja sitä vastaan. Kansalaisnäkökulman yhdistäminen asiaan liittyviin kiistattomiin faktoihin olisi tarjonnut huomattavasti laajemman perspektiivin tähän kysymykseen kuin nyt käytetty poliittisen eliitin näkökulma Nato-kysymyksestä poliittisena prosessina.

Johtopäätösteni vasta-argumenttina voidaan esittää, että vuoden 2001 selonteossa ei käsitelty eksplisiittisesti Natoon liittymisen kysymyksiä, mutta toisaalta tämä tutkimus osoittaa, että implisiittisesti aihe oli voimakkaasti esillä, sekä eduskuntakeskustelussa että sen uutisoinnissa. Toisena vasta-argumenttina voidaan esittää, että nämä tutkimusaineistosta puuttuneet konkreettiset lähestymisnäkökulmat Natoon on käsitelty Helsingin Sanomissa ennen tai jälkeen tutkimuksen otantajakson. Tämä on toki mahdollista, mutta kun otetaan huomioon tutkimuksen tausta-aineiston artikkelien määrä –42 tekstiä–, ja neljän kuukauden otantajakso, voidaan sanoa, että ainakaan nämä tutkimusaineistosta puuttuneet näkökulmat eivät painottuneet yhtä voimakkaasti kuin näkökulma Natosta poliittisena liittona ja liittymisestä poliittisena operaationa.

Wiberg (1989, 515–516) kaipaa poliittiseen journalismiin lisää taustoittamista ja poliittisten prosessien ja toimielinten työn esittelevää kuvausta pinnallisen ja henkilöityneen journalismin sijaan. Kun Helsingin Sanomien selonteon uutisointia katsoo Wibergin teesien pohjalta, nousee aineistosta esiin kysymys, miksi näin merkittävästä asiasta ei tehty uutisia jo selonteon valiokuntakäsittelyvaiheessa. Nyt selonteosta mietinnön valmistelleen puolustusvaliokunnan työstä kerrottiin ainoastaan kahdessa uutisessa, jotka molemmat käsitelivät valiokunnan oikeutta saada nähtäväkseen Suomen ja Naton rauhankumppanuussopimus. Valiokuntatyön uutisointi vaatii politiikan toimittajalta aktiivisempaa ja tutkivampaa otetta kuin täysistuntokeskustelusta kirjoittaminen, mutta se olisi journalistisesti perusteltua, koska eduskunnan lausunto muodostetaan hyvin pitkälle asiasta mietinnön tekevässä valiokunnassa.

11.2. Nato-jäsenyys poliittisena kysymyksenä

Oheisessa kuviossa asetan tutkimusaineistosta löytämäni diskurssit nelikenttään sen perusteella, miten Suomen Nato-jäsenyyteen liittyvät aspektit mielestäni painottuvat niissä eksplisiittisellä tasolla (kuvio 1).

KUVIO 1: Nato-jäsenyyden aspektien painottuminen tutkimusaineiston diskurssien eksplisiittisellä tasolla.⁹

Kuvio perustuu turvallisuuspoliittiseen kontekstiin, sekä diskursseista löytyymiini olennaisiin piirteisiin. Kuvion vastapareina ovat Naton käsitteellistäminen sotilasliittona/ poliittisena liittona sekä Nato-jäsenyyden perustelevinen Euroopan ”kovan” ytimen vetovoimalla tai liittoutumattomuuspolitiikan perustelevinen jäsenyyden aiheuttamalla menetyksellä Suomen ja Venäjän tällä hetkellä hyviin suhteisiin. Vastaavia Nato-jäsenyyteen liittyviä аспектеja ja vastakkainasetteluja löytyy esimerkiksi Forsbergin Nato-kirjasta (2002, 285–292). Venäjä-argumentti on

⁹ Diskurssi-sana on kuviossa lyhennetty muotoon D ja sotilaallinen operaatiodiskurssi on lyhennetty operaatiodiskurssiksi.

diskursseissa kuitenkin kaksitoiminen, koska mahdollisella Suomen ja Venäjän suhteiden huonontumisella perustellaan sekä Nato-jäsenyyttä että liittoutumattomuutta. Kuten tämän luvun alussa totesin, Helsingin Sanomien käyttämät Nato-diskurssit korostivat Natoa eksplisiittisesti poliittisena liittona ja Nato-jäsenyyttä osana Euroopan integraatiota ja Suomen tienä kohti Euroopan kovaa ydintä. Koska Helsingin Sanomien käyttämät käsitteellistämistavat ovat lähellä poliittisen eliitin käsitteellistämistapoja, voidaan olettaa, että luvussa 9.1. osoitettu poliitikkojen diskurssissa viime vuosina tapahtunut paradigmaattinen siirtymä vakausediskurssista kohti politiikkaa korostavaa optio-diskurssia heijastuu näin myös Helsingin Sanomien suosimiin hegemonisiin diskursseihin. Tämä palvelee niiden etua, jotka ajavat Suomen liittymistä Naton täysjäseneksi, koska voidaan olettaa, että suomalaisten on helpompi hakeutua poliittisen liiton kuin sotilasliiton jäseneksi. Poliitikkolähtöisessä optiodiskurssissa sivutaan Naton roolia sotilasliittona lähinnä muistuttamalla sen antamista turvatakuista.

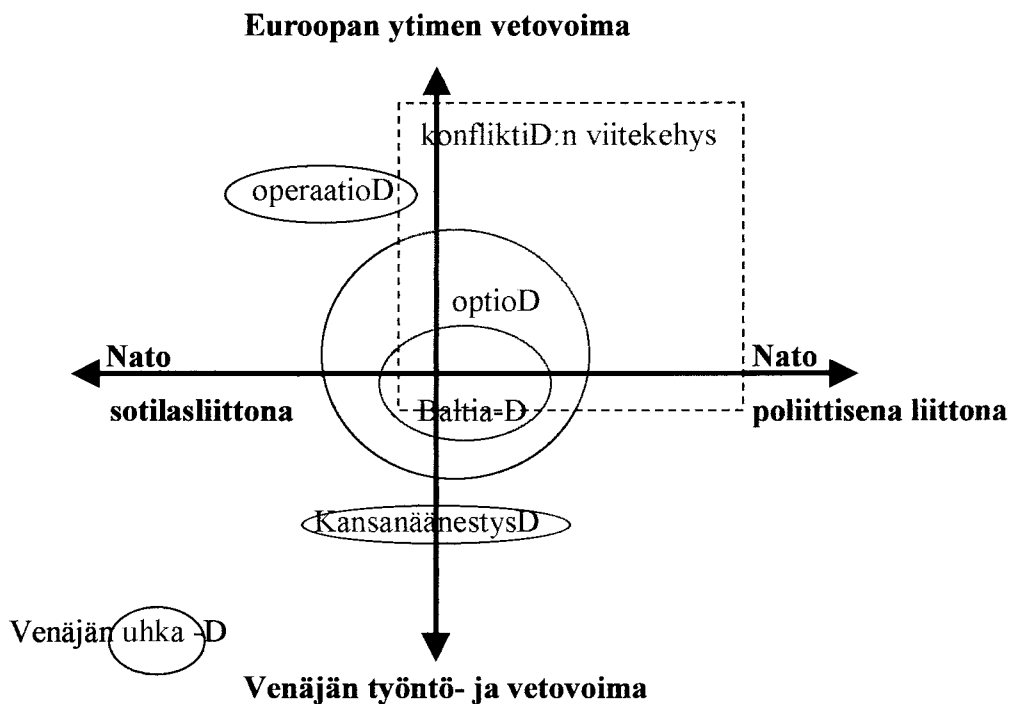
Suomen Nato-jäsenyyden vaikutusta Suomen Venäjä-suhteisiin ei kuitenkaan optiodiskurssin piirissä kommentoida, koska jäsenyys ei ole optiodiskurssissa ”ajankohtainen vallitsevissa oloissa”. Optiodiskurssin sisään kuuluvassa Baltia-diskurssissa korostetaan Baltian maiden Nato-jäsenyyden poliittisten vaikutusten selvittämistä. Naton sotilasliittoaspekti nousee Baltia-diskurssissa esiin, kun pohditaan, miten Baltianmaiden Nato-jäsenyys vaikuttaa Itämeren alueen turvallisuusrakenteisiin. Baltia-diskurssissa ei pohdita eksplisiittisesti, voiko Baltian maiden Nato-jäsenyys kasvattaa tai aiheuttaa Venäjän Suomeen kohdistamaa potentiaalista uhkaa.

Sotilaallisessa operaatiodiskurssissa Naton laajeneminen on yksi puolustusvoimien liikkeisiin kuuluvista operaatioista, joten siinä hahmotetaan Nato puolustusliittona, vaikkakaan diskurssi ei jätä huomiotta Naton poliittista ulottuvuutta eikä varsinkaan Suomelle koituvia hyötyjä Euroopan kovaan ytimeen pääsystä myös puolustusrakenteiden osalta. Venäjän uhka -diskurssissa näkyvät eksplisiittisesti heikosti Nato-sotilasliittona sekä Venäjän asenne Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen.

Kansanäänestysdiskurssissa korostetaan Suomen Nato-jäsenyyspäätöksen tärkeyttä sekä poliittisessa mielessä, että puolustusliittona. Koska kansanäänestys-diskurssia käyttivät pääasiassa muut ryhmät kuin Suomen Nato-jäsenyyden kannattajat, myös Venäjän

vaikutus Nato-päätökseen oli enemmän näkyvillä kuin integraatio-politiikan jatkumon kehys. Journalistit käyttivät konfliktidiskurssin viitekehystä korostaessaan Nato-jäsenyyspäätöstä poliittisena päätöksenä osana Suomen integraatioprosessin ketjua.

Kun diskurssit liitetään kontekstiinsa, joiden pohjalta pyritään hahmottamaan niiden implisiittisiä merkityksiä, voidaan päätyä kuvion paradigmoissa seuraavanlaiseen siirtymään:

KUVIO 2: Nato-jäsenyyden aspektien painottuminen tutkimusaineiston diskurssien implisiittisellä tasolla.¹⁰

Malli kuvaa, miten Venäjän uhka -diskurssissa painottuu implisiittisesti Venäjän potentiaalinen uhka ja toisaalta Naton ominaisuus turvatakuut antavana sotilasliittona. Optiodiskurssi puolestaan ottaa huomioon implisiittisesti myös Venäjän tilanteen ja Naton puolustusliitto-ominaisuuden, vaikka se eksplisiittisesti korostaakin sen ”myyvämpiä” puolia, eli poliittista ulottuvuutta ja mahdollisuutta päästä Euroopan kovaan ytimeen. Baltia-diskurssin implisiittisellä tasolla otetaan huomioon Venäjä ja

¹⁰ Diskurssi-sana on kuviossa lyhennetty muotoon D ja sotilaallinen operatiodiskurssi on lyhennetty operatiodiskurssiksi.

Nato puolustusliittona, vaikka eksplisiittisesti korostetaankin poliittisia ja integraatio-ominaisuuksia.

Kansanäänestysdiskurssi painottaa implisiittisesti Naton poliittista ja puolustusliittominaisuutta sekä Venäjää, mutta ei korosta Euroopan integraatioprosessin jatkumisen tärkeyttä. Sotilaallisessa operaatiodiskurssissa painopiste on implisiittisesti puolustusliitossa ja turvallisuusrakenteiden integraatiossa. Ainoa käsiteavaruus, jossa siirtymää ei tapahdu siirryttäessä eksplisiittisestä tarkastelusta implisiittiseen on poliittisen konfliktin viitekehyksenä käytetty diskurssi, joka korostaa eksplisiittisesti sitä mitä implisiittisestikin: politiikkaa ja sen suhdetta integraatioon.

Myönnän tämän mallin tulkinnanvaraisuuden ja subjektiivisuuden; ei ole mahdollista rakentaa matemaattisia mittareita, kuinka paljon diskurssit implisiittisesti siirtyvät esimerkiksi kohti Venäjän potentiaalisen uhkan painottamista. Mallissa on kyse yhdestä mahdollisuudesta jäsentää keskustelun kenttää ja sen paradigmojen siirtymiä, minkä perusteet argumentoin tässä luvussa. Toisenlaisiakin nelikenttiä ja keskusteluavaruuksia saman materiaalin pohjalta toki olisi mahdollista rakentaa toisenlaiseen argumentaation nojautuen.

11.3. Vaihtoehtoisten diskurssien mahdollisuus

Ei ole mitenkään mullistava tutkimustulos, että suomalainen valtavirtajournalismi on henkisesti lähellä kulloinkin vallassa olevan hallituksen tavoitteita ja diskursseja. (Vrt. esim. Heikkilä, H 1996; Heikkinen 1999; Kivikuru 1996; Puhakka & Ridell 1996). Nato-jäsenyykeskustelu on kuitenkin vasta alussa ja se tulee todennäköisesti pääsemään täyteen vauhtiin seuraavan kahden vuoden kuluessa. Tämä tutkimus kuvaa siis tietynlaisen lähtötilanteen, jolle journalismi voisi omalta osaltaan rakentaa moniarvoisempaa ja monidiskursiivisempaa lähestymistapaa relevantin kansalaiskeskustelun pohjaksi. Tässä alaluvussa pyrin ideariihen omaisesti kehittämään vaihtoehtoisia diskursseja, joilla Nato-kysymyksiä voitaisiin käsitteellistää – väittämättä kuitenkaan, että ideoimani diskurssit olisivat miltään osin lähempänä todellisuutta tai kuvaavampia kuin valtadiskurssit.

Tutkimusaineistossa poliitikkojen ottama positio suhteessa Nato-kysymykseen antoi heille selvät identiteetit. Esimerkiksi vasemmistoliiton kansanedustajat nimettiin Suomen Nato-jäsenyyden vastustajiksi, minkä Helsingin Sanomat (9.9.) oikoi muotoon Nato-vastustajat. Kyse on eri asiasta, vaikka onkin luultavaa, että ainakin osaa vasemmistoliiton kansanedustajista on perusteltua nimittää myös koko Naton vastustajiksi. Jos asiaa ei esitettäisi negaation kautta, voisivat Nato-jäsenyyden vastustajat olla *liittoutumattomuuden kannattajia* tai konfliktidiskurssissa *liittoutumattomuuden puolustajia*, joilla olisi poliittinen konflikti *liittoutumattomuuden vastustajien* kanssa.

Tutkimusaineistossa käytettiin säännönmukaisesti ilmaisua *Natoon pääseminen* (esim. HS 9.9., 21.10), jonka vaihtoehtoinen muotoilu voisi olla esimerkiksi *liittoutumattomuuden menettäminen* tai jopa *turvallisuusongelman ratkaisemisen* vuoksi *Natoon joutuminen*.

On selvää, että johtavat poliitikot eivät voi ulko- ja sisäpoliittisista syistä käyttää tällä hetkellä Nato-jäsenyyteen liittyvistä asioista niiden oikeita nimiä, mutta laadukkaan poliittisen journalismin tehtävä olisi kääntää nämä termit kansankielelle, eikä lähteä toistamaan ja levittämään eliitin diskursseja. Näin toki tutkimusaineistossa paikoitellen tapahtuikin, mutta esimerkiksi kolumnien ja pääkirjoitusten kieli seurasi hyvin tarkkaan eliitin suosimia diskursseja. Olisiko esimerkiksi *optiopoliitiikkaa* ja *rauhankumppanuusyhteistyön tiivistämistä* voinut kutsua suuremmin varautumiseksi Nato-jäsenyyteen? Vuoden 2004 turvallisuuspoliittisen selonteossa tapahtuvan *liittoutumattomuuspolitiikan arvioinnin* merkitys olisi auennut lukijoille paremmin, jos olisi sanottu, että silloin eduskunta päättää hakeeko Suomi Naton jäsenyyttä.

Vaikka kansanedustajien tehtävä on edustaa kansaa, ei tutkimusaineistossa päässyt ääneen normaaliin kansalaiskeskusteluun kuuluvista diskursseista esimerkiksi vasta- tai vaihtoehtodiskursseja. Vihreiden Ulla Anttila vaati mahdollisesta Nato-jäsenyydestä laajaa kansalaiskeskustelua ja korosti asiantuntijadiskurssilla, että turvallisuuspolitiikka on ymmärrettävä laajasti ”ymmärtäen köyhyyden, ekologisten kriisien ja ihmisoikeusloukkauksien syvällinen vaikutus alueelliseen ja globaaliin vakauteen”. (HS 6.9.) Tutkimusaineistosta ei kuitenkaan löytynyt Natoa itseään tai sen politiikkaa kritisoivia diskursseja, joiden voisi olettaa olevan läheisiä Nato-kriittisille

vaihtoehtoliikkeille. Nyt Nato-kriitikoille annettiin puhetilaa ainoastaan Suomen ja Naton läheisen suhteen kritisoimiseen.

11.4. Vaihtoehtoisen metaforiikan mahdollisuus

Tuoreiden ja osuvien metaforien keksiminen on vaikeata ja vaatii luovuutta, mistä syystä kiireessä tehtävissä journalistisissa teksteissäkin turvaudutaan usein vanhoihin ja tuttuihin metaforiin. Sota-, liike- ja tilametaforien käyttöä voi perustella myös sotilaallisella aihepiirillä, mutta esimerkiksi kirjallisuudesta, kuvataiteesta, urheilusta tai historiasta juontuvat metaforat puuttuivat keskustelusta kokonaan. Uusiin merkitysympäristöihin viittaavien metaforien käyttäminen laajentaisi keskustelun sisältöä ja voisi tuoda siihen kokonaan uusia näkökulmia ja merkityskenttiä.

Helsingin Sanomien kolumnissa 6.9. Suomen Nato-politiikkaa kuvattiin otsikolla ”ajopuu kulkee”. Voidaan perustellusti kysyä, onko liittoutumattomuus vai liittoutuminen ajopuu-politiikkaa kansainvälisessä tilanteessa, jossa yleisenä trendinä on pyrkiä Nato-jäsenyyteen. Entäpä jos Suomen Nato-jäsenyyspolitiikka olisikin shakkia, jossa Sdp:n puoluejohto peluutti Kalliomäkeä lähettinä tehdäkseen poliittista liikkumatilaa asemansa vuoksi pienin askelin liikkumaan pystyvälle kuningas-Lipposelle? Vai voisiko Nato-keskustelu olla formula-kilpailuja, joissa Nato-suostuttelun aika-ajoissa paalupaikalle kommentoi itsensä kokoomuksen Kimmo Sasi?

Voisiko Naton laajentuminen Itämeren ympäristöön ajaa härkien lailla Suomen suurimpien puolueiden seitsemän veljestä turvallisuuspolitiikan kivelte pohtimaan turvallisuusstrategiaa, vai joutuvatko itsenäisen puolustuspolitiikan kannattajat haravoimaan keskustelussa ennen niin uljaan liittoutumattomuuden rippeitä kasaan, kuten Gallen-Kallelan kuvaama Lemminkäisen äiti Tuonelan joella?

11.5. Tutkimusmetodien arviointia ja mahdollinen jatkotutkimus

Yhdistin tässä tutkimuksessa viestintätutkimukseen sovellettua kriittistä diskurssianalyysia politologian piirissä kehitettyyn retoriikan poliittisuuden tutkimukseen. Diskurssianalyysin heikkoutena on, että se on metodina varsin työläs,

mikä rajoittaa tutkimusaineiston määrää ja asettaa sitä kautta reunaehdoja yleistysten tekemiselle. Faircloughin diskurssianalyysivälineistö on varsin kattava, ja jokaisella välineellä tuntuu oman kokemukseni perusteella olevan relevanttia merkitystä tekstin merkityskenttien hahmottamisessa. Tekstien tulkintaan sisältyy aina sekä tekstitason huomioita että tulkitsijan oman kontekstien tajun kautta syntyviä huomioita, joiden tulosta tekstin tulkinta on. Diskurssien monitulkintaisuus on heikkous, joka korostaa tekstiä dekodeeraavan tutkijan subjektiivista osuutta, mutta toisaalta tulkinta toistaa samaa menettelyä, jolla jokainen uutisen lukija –ehkä vähemmän tietoisesti– dekodeaa tekstistä merkityksiä. Faircloughin diskurssianalyysin ansiona onkin, että se pyrkii nitomaan samaan teoriaan diskursiivisen toiminnan, tekstien tulkinnan ja sosiaalisen toiminnan tasot.

Palosen kehittämä poliittisten merkitystasojen ja politiikan pelitilan löytämistä helpottava tutkimuskysymysten lähestymistapa oli mielestäni varsin käyttökelpoinen tutkimusaineiston tapaisten, suurelta osin politiikan puhetta referoivien, uutisten merkitystasojen analysoinnissa. Retoriikan tutkimukseen kuuluva metaforiikan tutkimus on läheistä sukua diskurssien tutkimukselle ja tässä tutkimuksessa se toimikin lähinnä diskurssijärjestyksen kartoittamisen apuvälineenä. Metaforiikan tutkimus yksinään olisi jättänyt poliittisten tapahtumien merkityksellistämistä monta näkökulmaa varjoon.

Tässä tutkimuksessa keskityttiin pelkästään Helsingin Sanomien uutisiin, jotta pro gradu –tason tutkimuksessa käytettävissä olevien tilaresurssien puitteissa oli mahdollista päästä mahdollisimman syvälle yksittäisiin teksteihin. Keskittymistä Helsingin Sanomiin voi perustella lehden merkittävällä asemalla suomalaisen journalismin kentässä. Tutkimustulosten yleistettävyyttä muuhun journalismin kenttään jää kuitenkin tämän tutkimuksen perusteella loogisen päättelyn varaan, ilman faktoiksi osoitettuja kiinnityspisteitä. Varsin luontevana jatkotutkimuksen aiheena voisikin olla vertailevan tutkimuksen tekeminen tutkimalla esimerkiksi millainen diskurssijärjestys samoista uutistapahtumista rakentui sähköisiin viestimiin, puolueiden omiin lehtiin, tai muihin journalistisiin tuotteisiin.

Toinen etenemissuunta voisi olla kohti vastaanottotutkimusta, jolloin tutkimuskysymyksenä voisi olla, miten kansalaiset ja medioiden lukijat ymmärsivät Nato-keskustelussa käytetyt diskurssit ja miten hyvin ne vastasivat heidän tiedon intressejään.

Nämä etenemissuunnat ovat samoja, joita on käytetty EU-jäsenyyskysymyskeskustelun tutkimuksessa (esim. Kivikuru 1996). Eräänä jatkotutkimuksen kokeena voisi olla, miten näistä samoista uutistapahtumista pystyisi rakentamaan toisenlaisia uutisia, joissa lähdetäisiin niiden merkityksestä kansalaiskeskustelun käyttöaineena ja kansalaisten hyvälle journalismille asettamista toiveista.

LÄHTEET

SANOMALEHDET

Helsingin Sanomat 5.9.–31.12.2001

HS 1998: On pohdittava, mikä on turvallisempaa, liittoutuminen vaiko yksinjäätminen.
Kolumni, Helsingin Sanomat 7.5.1998.

HS 2001a: Kyllä vai ei Natolle? Kolumni, Helsingin Sanomat 6.10.2001.

HS 2001b: Lipponen: Toiminta terrorismia vastaan mahdollista Naton
rauhankumppaneille. Uutinen, Helsingin Sanomat 15.10.2001.

HS 2001c: Suomalaiset eivät halua liittoutua. Uutinen, Helsingin Sanomat 11.12.2001.

HS 2002a: Suomi liukuu hiljalleen Natoon. Puolueet piilottelevat vielä kantojaan mutta
kehuvat Natoa ja pohjustavat jäsenyyttä. Uutinen, Helsingin Sanomat 2.6.2002.

HS 2002b: Lipponen nimitti Nato-ryhmän. Uutinen, Helsingin Sanomat 14.6.2002.

Hämeen Sanomat 2002: Tutkijan mielestä turvallisuuspolitiikan linja ohitetaan Nato-
keskustelussa: Suomi joko liittoutuu tai vaihtaa ajattelunsa. Uutinen, Hämeen
Sanomat 11.7.2002.

IS 1998: Anneli Taina Nato-jäsenyydestä: Kihloissa ollaan, mutta häätöpäivää ei ole
määrätty. Uutinen, Ilta-Sanomat 16.12.1998.

SK 1998: Balteilla on oikeus liittyä Natoon. Ulkoministeri Tarja Halosen haastattelu,
Suomen Kuvalehti 21.8.1998.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Eduskunta 2001a: Suomen eduskunnan pöytäkirja keskiviikkona 5.9.2001. PTK

87/2001 vp. <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_87_2001_o.htm>, ja
<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_87_2001_ke_1.htm>,
viitattu 11.4.2002.

Eduskunta 2001b: Suomen eduskunnan pöytäkirja torstaina 6.9.2001. PTK 89/2001 vp.

<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_89_2001_o.htm>, ja
<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_89_2001_ke_1.htm>,
viitattu 11.4.2002.

Eduskunta 2001c: Suomen eduskunnan pöytäkirja perjantaina 7.9.2001 PTK 90/2001

vp. <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_90_2001_o.htm>,
viitattu 11.4.2002.

Eduskunta 2001d: Suomen eduskunnan pöytäkirja keskiviikkona 19.12. PTK 157/2001

vp. <http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_157_2001_o.htm>, ja
<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/ptk_157_2001_ke_1.htm>,
viitattu 11.4.2002.

KMT 2001: Kansallinen mediatutkimus 2001.

<<http://medianetti.helsinginsanomat.fi/media/index.html>>, viitattu 2.6.2002.

Puolustusvaliokunta 2001: Puolustusvaliokunnan mietintö PuVM 2/2001 vp – VNS

2/2001 vp <<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/uta21721.htm>>,
viitattu 11.4.2002.

Sdp 2002: Julkilausuma kansainvälisestä tilanteesta ja Eurooppa-politiikasta.

<<http://www.sosialidemokraatit.fi/cgi-bin/iisi3.pl?cid=sdp&mid=226&sid=170>>,
viitattu 2.6.2002.

Ulkoasiainvaliokunta 2001: Ulkoasiainvaliokunnan lausunto UaVL 6/2001 vp – VNS 2/2001 vp. <<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/uta32601.htm>>, viitattu 11.4.2002.

Valtioneuvosto 2001: Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001.

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001. VNS 2/2001 vp.

<http://puolustusministerio.fi/index.phtml/page_id/13/topmenu_id/7/menu_id/13/t_his_topmenu/7/lang/1>, viitattu 11.4.2002.

Valtiovarainvaliokunta 2001: Valtiovarainvaliokunnan lausunto VaVL 31/2001 vp – VNS 2/2001 vp. <<http://www.eduskunta.fi/thwfakta/tmp/uta19351.htm>>, viitattu 11.4.2002.

PAINETUT LÄHTEET

- Berner, Jyrki 2001: Nato ja sen merkitys Suomen puolustuspolitiikassa. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.) Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikan linjaukset. Otava, Keuruu, 120–160.
- Bruun Mikko, Koskimies Ilkka & Tervonen Ilkka 1986: Uutisoppikirja. Tammi, Helsinki.
- van Dijk, Teun A. 1997: The Study of Discourse. Teoksessa van Dijk, Teun A. (toim.) Discourse as Structure and Process. Julkaisu sarjassa Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 1, Sage, Lontoo, 1–34.
- Fairclough, Norman 1992: Discourse and Social Change. Polity press, Lontoo.
- Fairclough, Norman 1997: Miten media puhuu. Alkuteos: Media Discourse. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Vastapaino, Tampere.
- Forsberg, Tuomas 2002: Nato-kirja. Ajatus, Jyväskylä.
- Gurevitch, Michael & Blumler, Jay G 1990: Political communication systems and democratic values. Teoksessa Lichtenberg, Judith (toim.), Democracy and the mass media. A collection of essays. Cambridge University Press, 269–289.
- Heikka, Henriikki 1998: Venäjän suurstrategia ja Suomen turvallisuusdilemma. Ulkopolitiikka 3/1998, 77–92.
- Heikkilä, Heikki 1996: ”Teemmepä kumman päätöksen tahansa...” EU-keskustelun rakentuminen valtavirtamediassa 1993–1994. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): Kansa Euromyllyssä. Yliopistopaino, Helsinki, 65–106.
- Heikkilä, Kaisa 2000: Suomi ja Naton rauhankumppanuusohjelma. Pääesikunnan kansainvälisen osaston julkaisuja 2/2000. Pääesikunta, Helsinki.

Heikkilä, Kaisa 2001: Suomi rauhankumppanina. *Ulkopolitiikka* 4/2001, 84–92.

Heikkinen, Vesa 1999: Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, Helsinki.

Hellsten, Iina 1996: Ovi Eurooppaan vai etuvartio Venäjälle? EU-metaphoriikkaa Helsingin Sanomissa ja televisiossa. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): *Kansa Euromyllyssä*. Yliopistopaino, Helsinki, 178–208.

Hellsten, Iina 1997: Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A90/1997.

Hellsten, Iina 1998: Monistettu Dolly. Johdatusta metafora-analyysiin. Teoksessa Kantola Anu, Moring Inka & Väliverronen Esa (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti, 64–92.

Hemánus, Pertti 1990: Journalistiikan perusteet. Johdatusta tiedotusoppiin 2. Yliopistopaino, Helsinki.

Honkanen, Karoliina 2001: Pienten maiden vaikutusvalta Natossa. Norjan, Tanskan, Tshekin ja Unkarin kokemukset jäsenyydestä. *Ulkopoliittinen instituutti*, Helsinki.

Hägglund, Gustav 2001: Suomen puolustus. *Ajatus*, Jyväskylä.

Hämäläinen, Unto 1998: Lännettymisen lyhyt historia. WSOY, Helsinki.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1993: Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere, 75–107.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1999: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*.

Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina.
Vastapaino, Tampere, 54–99.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: Diskurssianalyysin aakkoset.
Vastapaino, Tampere.

Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: Kymmenen kysymystä diskurssianalyysista.
Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero: Diskurssianalyysi
liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen
haasteina. Vastapaino, Tampere, 233–252.

Kansa Euromyllyssä 1996: Epilogi. Yliopistopaino, Helsinki, 393–403.

Karinen, Risto 1998: Nykyinen turvallisuuskeskustelu menneisyyden valossa.
Ulkopolitiikka 3/1998, 65–76.

Kivikuru, Ullamaija 1996a: Saatteeksi. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): Kansa
euromyllyssä. Yliopistopaino, Helsinki, v–vii.

Kivikuru, Ullamaija 1996b: Vastavirtaa ja sivupolkuja. Vaihtoehtodiskurssit jäivät
kapeiksi ja erikoistuneiksi. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): Kansa
euromyllyssä. Yliopistopaino, Helsinki, 133–177.

Löytömäki, Jukka 1998a: Vedetäänkö kotiinpäin? Sanomalehden taustan näkyminen
poliittisissa uutisissa. Teoksessa Perko Touko & Salokangas Raimo (toim.)
Kymmenen kysymystä journalismista. Atena, Jyväskylä, 207–223.

Löytömäki, Jukka 1998b: Kannanottoja uutisessa. Poliittiset uutiset sanomalehden
taustan ilmentäjänä. Journalistiikan lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto,
viestintätieteiden laitos.

Meres-Wuori, Ora 1998: Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen
päättöksentekojärjestelmä. Ruotsin maakunnasta EU:n jäsenvaltioksi,
valtiosääntöoikeudellinen tutkimus. Kauppakaari, Helsinki.

- Möra, Tuomo 1995: EU-agendan synty joukkoviestimissä. *Politiikka* 4/1995, 227-237.
- Möra, Tuomo 1993: EY-journalistien työprosessit. Lähteiden käyttö ja asenteet. Helsingin Yliopisto. Viestinnän laitoksen julkaisuja.
- Möra, Tuomo 1993: Ajopuita vai koskiveneitä? Suomalaiset journalistit EY-uutisvirrassa. *Tiedotustutkimus* 4/1993, 21-32.
- Möra, Tuomo 1999: EU-journalismin anatomia: mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994. Väitöskirja. Helsingin Yliopisto, viestinnän laitos.
- Nousiainen, Jaakko 1992: Suomen poliittinen järjestelmä. WSOY, Helsinki.
- Palonen, Kari 1988: Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Vastapaino, Tampere.
- Palonen, Kari 1992: Puolueohjelmien retorisesta luennasta. *Politiikka* 4/1992, 370–374.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka 1996: Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Palonen Kari & Summa Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere, 7.–19.
- Parvikko, Tuija 1997: Emu-keskustelun retoriikat. *Politiikka* 2/1997, 77–78.
- Pietilä, Veikko 1991: Sanoista tekoihin. ”Vieraan puheen” vastaanotosta lehti uutisissa. *Tiedotustutkimus* 4/1991, 5–18.
- Puhakka Sirpa 1993: Poliitiikan tekstistä journalismin tekstiksi. Miten kertoja operoikaan EY-välikysymyskeskustelun uutisoinnissa. *Tiedotustutkimus* 4/1993, 44-56.
- Puhakka, Sirpa & Ridell, Seija 1996: Poliitiikkaa ja politiikka uutisessa. Hallitus, oppositio ja Helsingin Sanomat. Teoksessa Luostarinen Heikki, Kivikuru

Ullamaija & Ukkola Merja (toim.) Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia. Helsingin Yliopiston Lahden tutkimus ja koulutuskeskus, Lahti, 177–198.

Reunanen, Esa 1991: Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt. Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A76, Tampere.

Ries, Tomas 1999: Finland and Nato. Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos, julkaisusarja 1, no. 15, Helsinki.

Seppälä, Jussi 2002: Non-Aligned in the Core? Review of the Perspectives in the Finnish Integration and Security Policy Debate. Teoksessa Vaahtoranta, Tapani (toim.) The Yearbook of Finnish Foreign Policy 2002, Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki.

Suomen kielen perussanakirja. Toinen osa. 1992: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki

Törnudd, Klaus 2001: Globaalistuva maailma Suomen turvallisuuspoliittisena ympäristönä. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.) Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikan linjaukset. Otava, Keuruu, 57–81.

Valtonen, Sanna 1998: Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Kantola Anu, Moring Inka & Väliaverronen Esa (toim.). Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsingin Yliopiston Lahden tutkimus ja koulutuskeskus, Lahti, 93–121.

Visuri, Pekka 1997: Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY, Helsinki.

Visuri, Pekka 2001a: Suomen turvallisuuspolitiikan ja maanpuolustuksen linjaukset. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.) Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikan linjaukset. Otava, Keuruu, 21–56.

Visuri, Pekka 2001b: Johtopäätökset: Perusteita turvallisuus- ja puolustuspoliittisille päätöksille. Teoksessa Visuri, Pekka (toim.) Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikan linjaukset. Otava, Keuruu, 235–529.

Väliverronen, Esa 1996: Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino, Tampere.

Väliverronen, Esa 1998: Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Kantola, Anu, Moring Inka & Väliverronen, Esa (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti, 13–39.

Wiberg Matti 1989: Perusteelliseen poliittiseen journalismiin. Kanava 16 (1989:5), 514–516.

**Pääteemaltaan Suomen ja Naton suhteisiin liittyvät tekstit
Helsingin Sanomissa 5.9.–31.12.2001**

- 5.9. Eduskunta pureutuu puolustusselontekoon. Poliitiikan uutinen.
- 6.9. Nato pääosassa selontekokeskustelussa. Premiäarisivun uutinen.
- 6.9. Naton laajentumisen vaikutus on aiheellista selvittää. Pääkirjoitus.
- 6.9. Ajopuu kulkee. Pääkirjoitustoimittaja Olli Kivisen kolumni.
- 6.9. Hallituksen puolustuslinja porvaripuolueiden hampaissa. Poliitiikan uutinen.
- 6.9. Halosen uusi Nato-kanta sai jäsenyyden ajajat liikkeelle. Poliitiikan uutinen.
- 6.9. Eduskunnassa sanottua. Poliitiikan uutinen.
- 6.9. Selonteon päälinjoja. Poliitiikan uutistausta.
- 7.9. Halonen: Nato-selvitys ei ole nyt tarpeen. Poliitiikan uutinen.
- 8.9. Tutkijat: Baltiaan laajentunut Nato vaikuttaisi Suomen asemaan. Poliitiikan uutinen.
- 8.9. Puolustusvaliokunta kirjoittaa mietinnön puolustusselonteosta. Poliitiikan uutinen.
- 8.9. Saanen ensin antaa turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon? Taiteilija Terho
Ovaskan pilapiirros.
- 9.9. Strateginen kartta muuttuisi Baltian liittyessä Natoon. Premiäarisivun uutinen.
- 9.9. Kun tilanne muuttuu. Päätoimittaja Janne Virkkusen kolumni.
- 9.9. Baltian Nato-jäsenyys muuttaisi Itämeren strategista karttaa. Ulkomaiden uutinen.
- 9.9. Nato-keskustelun aakkosia. Ulkomaantoimittaja Kaius Niemen kolumni.
- 9.9. Piilosotaa Natosta. Poliitiikan uutistausta.
- 15.9. Suomen liittoutumattomuus voisi aiheuttaa epävakautta. Valtiotieteen tohtori
Jukka Tarkan kolumni.
- 29.9. Nato-jäsenyyden kannatus vähentynyt. Poliitiikan uutinen.
- 6.10. Kyllä vai ei Natolle? Poliitiikan toimittaja Unto Hämäläisen kolumni.
- 12.10. Oppositio pääsee 2004 puolustusselonteon valmisteluun. Poliitiikan uutinen.
- 15.10. Lipponen: Toiminta terrorismia vastaan mahdollista Naton rauhankumppaneille.
Poliitiikan uutinen.
- 16.10. Ulkopoliitiikan yksituumaisuus kestää Nato-keskustelun. Pääkirjoitus.
- 16.10. (Nato / otan) –Muuten, George. Tuo ranskankielinen versio alkaa näyttää
suomalaiselta. Taiteilija Terho Ovaskan pilapiirros.
- 17.10. Keskustan johto kannattaa Nato-selvitystä. Poliitiikan uutinen.
- 19.10. Vihreiden Brax vaatii rehellisiä Nato-kantoja. Poliitiikan uutinen.

- 21.10. Tutkimus: Kolme neljästä vastustaa Nato-jäsenyyttä. Premiäarisivun uutinen.
- 21.10. Kolmannes kansanedustajista kysyisi kansalta Natosta. Poliitiikan uutinen.
- 21.10. Naton vastustus kasvanut syksyn aikana. Sunnuntaisivujen uutinen.
- 24.10. Tuomioja: Baltian Nato-jäsenyys Suomen etujen mukaista. Poliitiikan uutinen.
- 28.10. Kansanäänestys, jos... Pääkirjoitustoimittaja Erkki Pennasen kolumni.
- 1.11. Tuomioja: Nato-yhteistyön laajentamisella ei kiire. Poliitiikan uutinen.
- 20.11. Valiokunta närkästyi Nato-salailusta. Poliitiikan uutinen.
- 21.11. Liian salaista eduskunnalle. Pääkirjoitus.
- 23.11. Puolustusvaliokunta saa Naton salaisista papereista tiivistelmät. Poliitiikan uutinen.
- 28.11. Valtiovarainvaliokunta arvostelee puolustusselonteon rahoituslaskelmia. Poliitiikan uutinen.
- 11.12. Suomalaiset eivät halua liittoutua. Poliitiikan uutinen.
- 15.12. Eduskunnasta tulossa tiukka ei liittoutumiselle. Premiäarisivun uutinen.
- 15.12. Kansanedustajat: Natoon ei ole perusteita mennä Baltian mukana. Poliitiikan uutinen.
- 20.12. Sdp:n mielestä Nato-jäsenyys ei ole mullistus. Premiäarisivun uutinen.
- 20.12. Eduskunta nosti taas esiin Nato-jäsenyyden mahdollisuuden. Poliitiikan uutinen.
- 21.12. Puolueissa aletaan varautua Suomen linjan muuttumiseen. Pääkirjoitus.

Esimerkki tutkimusaineistolle tehdystä diskurssijaosta.

Sisällön erittelyssä sotilaalliseksi operaatiodiskurssiksi luokiteltu sisältö on vahvennettu, optiodiskurssi on kirjoitettu kursiivilla, Baltiadiskurssi on kirjoitettu kursiivilla ja alleviivattu, konfliktidiskurssi on alleviivattu siten, että se ei yhdisty kursiiviin ja asiantuntijadiskurssi on kirjoitettu arial-tekstityypillä. Jotkut merkityt sanat muodostavat luokitellun diskurssin vain kun niitä käsitellään yhdessä samassa virkkeessä olevien muiden merkittyjen sanojen kanssa. Merkitsemättömät sanat tai lauseet eivät kuulu mihinkään edellä mainittuun diskurssiin.

Helsingin Sanomien pääuutinen 6.9.2001 valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähetekeskustelusta eduskunnassa:**Hallituksen puolustuslinja porvaripuolueiden hampaissa**

Enestam: *Baltian Nato-jäsenyyden vaikutukset etupäässä myönteisiä*

Jouni Mölsä

Pekka Vuoristo

Hallituksen *puolustuspolitiikan* eräät *keskeiset linjaukset joutuivat suurten porvaripuolueiden hampaisiin*, kun eduskunta keskiviikkona alkoi käsitellä hallituksen puolustuspoliittista *selontekoa*.

Oppositiopuolue keskustan ryhmäpuheen pitänyt Juha Korkea-oja moitti hallituksen intoa keskittyä ns. strategisen iskun torjuntaan ja nopeiden, tulikykyisten valmiusyksiköiden varustamiseen. Korkea-o epäili, että hallitus *kehittää puolustusta ensisijaisesti kansainvälisen kriisinhallinnan tarpeisiin*. Hän arvioi, että ”**teknoarmeija helikoptereineen**” on *oikea ratkaisu* maille, jotka eivät näe *alueelliseen koskemattomuuteensa kohdistuvan uhkaa*. Suomelle hän suositteli keskittymistä **aluepuolustusjärjestelmään ja täsmäaseisiin**.

Puolustusvaliokunnan puheenjohtaja, kokoomuksen ryhmäpuhujana Ilkka Kanerva arveli, että **sodanajan armeijaa** ollaan pienentämässä liikaa.

Puolustusministeri Jan-Erik Enestam (r) puolustautui sanoen, että kansainvälinen yhteistyö palvelee **kansallista puolustusta**, ja että Suomen **miehistövähen**nys on Euroopan mitassa pieni.

Kanerva vastusti jyrkästi hallituksen pyrkimystä liittyä **henkilömiinat** kieltävään sopimukseen vuoteen 2006, mennessä. Kanervan mielestä tämä ”sinisilmäisesti romahduttaa” Suomen **puolustusvalmiuden**. Sekä Kanerva että Korkea-ohjaaja halusivat tietää, miten ja millä rahalla miinat korvataan. Arviot miinat korvaavien **järjestelmien** kustannuksista vaihtelivat kolmen ja viiden miljardin markan välillä.

Erityisesti vihreät perustelivat miinoista luopumista sillä, että *miinasopimuksella on tärkeä signaaliarvo* maille, joissa miinat ovat uhka **siviileille**.

Suurista puolueista päähallituspuolue Sdp oli tyytyväisin *hallituksen linjauksiin*. Ryhmäpuheenvuorossa Antero Kekkonen halusi lähinnä korostaa, että **siviilikriisinhallinnan** tulee edetä ”vähintään samassa tahdissa **sotilaallisen kriisinhallinnan** kanssa”.

Nato-keskustelu oli vilkasta. Enestam ilmoitti kannakseen suoraan, että *Baltian maiden Natoon liittymisen vaikutukset olisivat valtaosaltaan myönteisiä*. Enestamin mielestä *Baltian maiden ratkaisusta ei kuitenkaan voi vetää johtopäätöstä, että myös Suomen pitäisi automaattisesti liittyä Natoon*.

Ilkka Kanerva pani paremmaksi ja arvioi, että myös *Suomen Nato-jäsenyyden myötä ”alueen vakaus kasvaisi pitkällä tähtäimellä”*.

Vasemmistoliiton Outi Ojala torjui Suomen Nato-jäsenyyden jyrkästi. Hän myös korosti, että *YK on jatkossakin kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän keskeisin elementti* ja että EU ei tarvitse yhteistä *puolustuspoliittikkaa klassisen sotilasliiton tarkoittamassa merkityksessä*.

Vasemmistoliiton Jaakko Laakso epäili, että Enestam – ja ehkä muutkin ministerit – salailevat Nato-asiassa.

”Satun tietämään, että on olemassa selvitys tästä asiasta (Baltian maiden jäsenyydestä), mutta sitä ei ole julkisuuteen tullut, sitä ei ole jaettu puolustusvaliokunnalle, eikä sitä ole muuten jaettu vielä koko hallituksellekaan”,

Laakso sanoi.

Vihreiden Ulla Anttila varoitti, että Suomi ”ei saa ajautua Natoon, niin kuin se ajautui EU:n jäseneksi” ja vaati mahdollisesta jäsenyydestä laajaa kansalaiskeskustelua. Vihreät korostivat, että turvallisuuspolitiikka on ymmärrettävä laajasti ”ymmärtäen köyhyyden, ekologisten kriisien ja ihmisoikeusloukkauksien syvällinen vaikutus alueelliseen ja globaaliin vakauteen”.

Jari Vilén (kok) esitti, että jos Baltian maiden Nato-jäsenyys varmistuu jo toukokuussa 2002 Islannissa pidettävässä Nato-maiden ulkoministerikokouksessa, pääministerin olisi annettava eduskunnalle ilmoitus, jossa selostettaisiin ratkaisun vaikutuksia Suomeen.

Seuraavan, vuoden 2004 selonteon valmisteluun vaadittiin parlamentaarista elintä. Erityisesti keskusta ja muut oppositiopuolueet ovat kokeneet olevansa syrjässä tämänkertaisen selonteon valmistelusta.

Kuvateksti: Puolustusministeri Jan-Erik Enestamista balttien Nato-jäsenyys olisi Suomelle hyväksi.